BOJE

v Čechách a na Moravě

za války roku 1866.

Dle nejspolehlivějších zpráv, popisů a úvah

sestavil

OTAKAR JEDLIČKA.

Díl třetí:

Události po bitvě kralohradecké až do uzavření míru.

PARDUBICE.

Tiskem a nákladem firmy F. & V. Hoblík.

1883.

Události po bitvě kralohradecké až do uzavření míru.

První následky katastrofy kralohradecké

a válečné události do 12. července.

Dojem, jejž Jobova zvěsť o ztracené bitvě u Hradce Králové v celé říši, — především ale na ubohé obyvatelstvo nepříteli v plen vydaného království českého učinila, byl děsný — sdrcující. Pocit nejtrpčího sklamání zavládl všemi vrstvami a věru málo bylo těch, kdož ještě nyní nepozbyli úplně naděje v možnosť obratu válečné Štěstěny. Nemohlo býti pochybnosti o tom, že vojsko pozbylo již úplně důvěry samo v sebe, — do nedávna tak zbožňovaný Benedek sám že stal se na dále co vrchní velitel nemožným, — ta hrdá, krásná severní armáda, kteráž před málo ještě dny s nadšeným jasotem a pevnou nadějí ve vítězství táhla v boj, — v jádru svém že zlomena a zdrcena, — síla její téměř že úplně zlomena... V rozhodujících kruzích pomýšlelo se však přece ještě na další vedení války proti vítězícímu Prusku.

Vídeňská úřední „Wiener Abendpost,“ vyslovujíc hluboký žal nad nejnovějším obratem událostí, přinesla dne 4. července mimo jiné toto prohlášení: „Bol zmocňuje se nás tím více, jelikož v čelo armády postaven byl muž požívající největší důvěry obyvatelstva a armády a jemuž právě za touto jednomyslnou důvěrou J. V. císař vyhradil v každém ohledu největší volnosť v jednání. Nebylo ani nejmenšího vlivu na vrchního velitele armády a na ustanovení podřízených velitelů. Všelikým opatřením vojenským dal J. V. císař již předem svolení své. Tím vyvráceny jsou všeliké pověsti, kolující o vlivu na vrchní velitelství a o vnucení mu jistých osob. Na místě rozhodujícím stala se již všeliká potřebná opatření, aby trestem zaslouženým stiženy byly osoby, které se byly při posledních bojích zvláště provinily. Zároveň oznamováno ale, že „staly se již rázné kroky, které pevnou dávají naději, že čeho cestou válečnou i politickou a diplomatickou možno ještě dosíci, co nejdříve účinně dosaženo bude.“

Současně signalisovaly již dne 4. července večerní listy vídeňské, — oznamujíce předem, že vláda na německém stanovisku Rakouska setrvá — že zavedeno vyjednávání s Francií stran postoupení Benátska, a ministr zahraničných záležitostí generál hrabě Mensdorff že odebral se již k rozkazu císařovu do hlavního

stanu severní armády, aby o stavu jejím se přesvědčil a vhodné návrhy o jejím znovuzřízení podal.

Téhož dne pak i nejvyšší velitel armády jižní, arcivévoda Albrecht, vítěz u Custozzy, zaslal do Vídně tento významný telegram:

„Z Coly, dne 4. července: Porážka severní armády jest velikým neštěstím, ale proto není vše ztraceno. Roku 1809. po porážce u Řezna následovalo nejkrásnější vítězství u Asprů. Také nyní lze se nadíti podobného, nevzmůže-li se malomyslnosť u vojště i v lidu."

Císař František Josef, hned když obdržel dne 1. července známý telegram, v němž polní zbrojmistr Benedek radil k tomu, aby za každou cenu uzavřen byl mír, odhodlal se k tomu válku v Italii, kdež vítězstvím u Custozzy vojenské cti Rakouska učiněno bylo zadost, ukončiti, aby pak vojska dosud tam zaměstnaného upotřebiti se mohlo na bojišti severním proti Prusku, proti němuž válka vedena býti měla se vším důrazem.

Aby účele toho snadnějším způsobem se docílilo, obrátil se císař František Josef hned 2. července k francouzskému císaři Napoleonu III. se žádostí, aby v Italii příměří sprostředkoval.

Napoleon, vyžádav si 24 hodiny na rozmýšlenou, oznámil dne 3. července rakouskému vyslanci, knížeti Metternichovi, že vyjednávati se uvolí, ale s tou výminkou, bude-li Benátsko bezvýminečně odstoupeno a bude-li mu dána plná moc, aby vyjednával netoliko s Italií, ale současně i s Pruskem o příměří.

Skoro současně se zprávou o tomto rozhodnutí se Napoleonově došly již do Vídně první telegramy o katastrofě severní armády u Hradce Králové.

Nezbývalo tu ovšem v první, kruté chvíli jiného, než nabídnutí Napoleonovo přijmouti i s podmínkou, Pruska se týkající.

Dne 5. července přinesl francouzský úřední list „Moniteur" tuto celý svět překvapující zprávu: „V Paříži dne 4. července. Velmi důležitá událosť se právě uskutečnila. Císař rakouský, zachovav česť svých zbraní v Italii, postupuje Benátsko císaři francouzskému a přijímá jeho prostřednictví, aby zjednán byl mír mezi válčícími mocnostmi. Císař Napoleon nemeškaje vyzvání tomu vyhověl a ihned obrátil se ku králům pruskému a italskému, aby docílilo se příměří."

Také vídeňský úřední list „Wiener Abendpost" přinesl podobnou zprávu, vyznačil však s důrazem, že císař francouzský požádán byl pouze, aby zjednal příměří mezi Rakouskem a vládou krále Viktora Emanuela. „Ve své ochotě," — praví se tu doslovně — „aby vyhověl tomuto přání císařské vlády rakouské a ve své snaze obnoviti opět mír evropský, šel ale císař francouzský ještě o krok dále a — pravíme to s důrazem — nejsa Rakouskem za to požádán, — ani přímo ani nepřímo, nabídl své dobré služby také stran příměří mezi Pruskem a Rakouskem. Loyální, — ač Rakouskem nevyžadované nabídnutí císaře francouzského jest Rakouskem i přijato."

Vedle těchto úředních hlasů, mluvících o příměří, dlužno ale poukázati k tomu, že té doby všechny neúřední listy vídeňské měly

ještě tolik odvahy horlivým tonem psáti pro nezbytné pokračování války na severu, vybízejíce při tom vládu, aby mimo postoupení Benátska a povolání jižní armády na sever co nejrychleji rozřešila otázku uherskou a svolala užší radu říšskou a tak aby užila všech prostředkův vojenských i politických, jimiž říše vládne.

Není pochybnosti, že také v rozhodujících kruzích vládních udržoval se ještě i po bitvě kralohradecké proud pro další pokračování u válce s Pruskem!

Zatím ale také sám Benedek, aby armádu svou před zhoubným stíháním vítěznými pluky nepřátelskými a tím i před hroznějšími ještě pohromami zachránil, viděl se přinucena vyjednávati přímo s vrchním velitelstvem pruským o příměří. Úkol ten svěřil podmaršálku Gablenzovi, jenž od války dánské těšil se z generálů rakouských u dvora berlínského největší přízni a i co vítěz u Trutnova poměrně nejčestněji mohl před vojevůdce pruské předstoupiti. Gablenz přibyl již dne 4. července odpůldne do hlavního stanu krále pruského do Hořic, nemaje ale žádné určité plné moci činiti nějaké přímé — vojenských neb politických záležitostí se týkající návrhy, — celkem mnoho nevyřídil. Byloť mu jen zběžně dáno na srozuměnou, že se strany pruské byli by volni vyjednávati o šest neděl trvající klid zbraní, budou-li jim dány v zástavu pevnosti Josefov, Králové Hradec a Terezín.

Do hlavního stanu severní armády rakouské přibyl té doby císařem vyslaný podmaršálek br. Alexandr Mensdorff-Pouilly.*) Týž maje za úkol, aby osobně o stavu věcí a o všech poměrech armády se přesvědčil, nabyl ovšem o spůsobilosti vojska k dalším bojům mínění velmi smutného; odporučil tedy dne 5. července cestou telegrafickou dvoru vídeňskému, aby podmínky bar. Gablenzovi nepřítelem naznačené byly přijaty s tou výminkou, aby příměří týkalo se i bojiště v západním Německu.

Následkem této zprávy Mensdorffovy uznal císař František Josef za dobré, nařídili dne 6. července, aby podmaršálek bar. Gablenz za příčinou vyjednávání o příměří, — mající platnosť pro celé bojiště na severu, tedy i pro západní Německo — opět do hlavního stanu pru-

---

*) Hrabě Alexandr Mensdorff-Pouilly — nar. 4. srpna 1803., — nastoupil dráhu vojenskou u vojště rakouském. Postoupiv za plukovníka jízdeckého pluku dobyl si v uherské válce r. 1848—49. velikých záslub, za něž mu před Komárnem udělen byl řád Marie Terezie. Postoupiv za generála, poslán byl začátkem roku 1851. do Šlesvík-Holštýnska za příčinou intervence rakousko-pruské, aby zde k sprostředkování působil. Téhož roku jmenován vyslancem v Petrohradě. Když za války krimské staly se poměry mezi dvorem rakouským a ruským méně přátelskými, opustil zase dráhu diplomatickou a vrátil se do služby vojenské. Po dvou letech postoupil za podmaršálka. Zúčastniv se výpravy roku 1859. podepsal co splnomocněnec spolu příměří ve Villafrauce. R. 1860. stal se komandujícím generálem v Banátě a v březnu 1861. místodržitelem ve Lvově. Po odstoupení ministra Rechberga roku 1864. převzal portefeuille zahraničných záležitostí. R. 1866., jak dále bude vylíčeno, svěřena mu byla úloha sprostředkovací. V říjnu téhož roku složil úřad ministerský. R. 1870. stal se místodržitelem v Čechách a zároveň jmenován generálem jízdy. Zemřel v březnu r. 1871. v Praze záškrtem, zachovav si i v kruzích národních pověsť muže stranickou vášní nezaslepeného.

ského se odebral a tam aby za příměří takové nabídl pevnosti Josefov a Králové Hradec a teprv v nejhorším pádu i Terezín.

Bar. Gablenz přibyl skutečně dne 8. července po druhé do hlavního stanu krále pruského, kterýž meškal již té doby v Pardubicích. Instrukci k vyjednávání o podmínkách příměří, kteréž nemělo býti kratší osmi neděl a nemělo dobu tří měsíců přesahovati, sestavil ve smyslu výše uvedeného nařízení císařského hr. Mensdorff sám. V hlavním stanu pruském nabyli ale zatím již úplného přehledu a uvědomněni o velikosti, významu a dosahu svého vítězství a vědouce také již ze sprostředkovacího návrhu francouzského o původních záměrech Rakouska, neměli ovšem již ani chuti ani vůle na základě toho, co bylo Gablenzovi dne 4. července dáno na srozuměnou, dále vyjednávati. Baron Gablenz nedosáhl u krále pruského ani slyšení a chef generálního štábu gen. Moltke oznámil mu zkrátka písemně, že vzhledem k smlouvě mezi Pruskem a Italií, která dosud jest v platnosti, mohlo by se uzavříti příměří jen tenkrát, kdyby nabídnuty byly určité politické ústupky, kteréž by hodily se za základ k vyjednávání o skutečný mír; — na základě oněch podmínek ale, které obsahuje instrukce baronu Gablenzovi daná, král pruský že za žádných okolností nyní vyjednávati nemůže.

Armádě rakouské nezbývalo tudíž, než aby ustupovala co nejrychleji dále, majíc vítězného nepřítele stále v patách.

Podmaršálek hr. Mensdorff hleděl Benedeka, — hned jak do hlavního stanu přibyl, — přiměti k tomu, aby celou armádu vedl přímo k Vídni. Benedek doufaje ale, že příměří se uskuteční a maje za to, že opevněné ležení u Olomouce poskytne vůbec za každých okolností armádě jeho nejlepší útulek k opětnému spořádání se, souhlasil po delších poradách trvavších dne 5. a 6. července s náhledy Mensdorffovými jen potud, že svolil, aby první divise lehké a všecky tři divise těžké jízdy a desátý armádní sbor táhly k Dunaji, aby kryly hlavní město Vídeň, kdežto celá ostatní armáda měla táhnouti dále k Olomouci.

Když se bylo vojsko po prvním hrozném zmatku za Labem aspoň poněkud opět spořádalo, určen mu byl vrchním velitelstvem pochod třemi směry. Družina Benedekova vypracovala plán ten na kvap v Holicích dne 3. července pozdě večer.

První proud, skládající se z prvního, třetího, šestého a desátého sboru, armádní zálohy dělostřelecké a armádní zásoby střeliva, jakož i sborů technických, měl doraziti dne 4. července do Vysokého Mýta, dne 5. července do Litomyšle, dne 6. do Svitav a 7. července do Moravské Třebové.

Druhý proud, skládající se z druhého a čtvrtého sboru a druhé divise lehké jízdy měl dospěti dne 4. července do Týniště, dne 5. do Vamberka, dne 6. do Ústí nad Orlicí a 7. července do Landškrouna. Tam měla se přidružiti brigáda Rothkirchova od osmého sboru, která dosud v krajině ústecké kryla bok armády proti možnému nepřátelskému vpádu z Kladska.

Třetí proud tvořiti měl osmý sbor, Sasové, pak první

divise lehké jízdy a tři divise reservní jízdy. Doraziti měl dne 4. července do Chrasti, dne 5. do Krouné, dne 6. do Poličky a 7. července k Svitavě.

Při každém proudu měly krýti ústup pluky, které v bitvě a ve zmatku poměrně nejméně utrpěly; úloha ta připadla při prvním proudu šestému sboru, při druhém proudu druhému sboru a druhé divisi lehké jízdy, při třetím první divisi lehké jízdy. Velení převzíti měl nad každým proudem nejstarší generál; při prvním byl to podmaršálek baron Ramming, při druhém podmaršálek hr. Thun a při třetím korunní princ saský Albert.

Aby vojsko v tyto tři ustanovené směry se skutečně rozdělilo, vysláni byli na silnice vedoucí k Holicům, k Týništi a k Chrasti důstojníci generálního štábu, kteří — pokud možno — rozptýleným a sbory své hledajícím oddělením ustanovený jim směr pochodu oznámili. —

Benedek sám, jak již na jiném místě jsme se zmínili, přibyl již za prvních hodin ranních dne 4. července do Vysokého Mýta.*)

Ve Vysokém Mýtě shromažďovali se plukové, kteří tvořiti měli první proud. Mužstvo pluků těch dorazilo ovšem do Litomyšle ještě v svrchovaném zmatku; po celý téměř den 4. července hrnuly se massy vojska všeho druhu zbraní po silnici od Holic a teprv v ležení u města zjednán aspoň poněkud opět pořádek.

Od prvního sboru armádního seřadila se brigáda Abeleho již dne 3. července u Nového Hradce a dorazila ještě v noci do Holic a ráno do Vys. Mýta. Ostatní část sboru teprv u Mýta se shromáždila a uspořádala.

Třetí armádní sbor již mezi pochodem k Vys. Mýtu shromažďoval mužstvo svých praporů, a byl dne 4. července večer aspoň z hruba již zase v pořádku. Desátý a šestý sbor konaly pochod pospolu a spojily se u Vys. Mýta i s těmi odděleními svými, kteráž při přechodu Labe byla od nich odtržena a k Pardubicům zatlačena.

Také zbytky dělostřelecké zálohy armádní u Vysokého Mýta se shledaly.

Kromě toho položilo se dne 4. července večer u Vys. Mýta táborem i mužstvo jiných pluků, kteréž k prvnímu proudu nenáležely, zejména hlavní síla první a třetí divise reservní jízdy, jimž rozkazy, kam přidružiti se mají, nebyly v čas dodány.

Armádní zásoby střeliva poslány byly již dne 4. července do Litomyšle, dne 5. do Moravské Třebové, 6. do Konic a 7. do Olomouce.

Z mužstva, jež tvořiti melo druhý proud, dorazil dne 4. července druhý sbor armádní, kterýž kromě jízdy zachoval poměrně nejlepší pořádek, do Kostelce nad Orlicí. Brigáda Henriquezova přitrhla do Týniště.

Od čtvrtého sboru shromáždila se větší část brigád arcivévody Josefa, generálů Brandensteina a Fleischhakra již v noci k 4. červenci v ležení u Svinárek, odkudž táhlo pak mužstvo to hradeckými lesy k Novému Hradci, kdež si vařilo, načež dle dodaného

---

*) Ve Vysokém Mýtě ubytoval se v domě pana Charváta, kdež později bydlel i Bismark

mu rozkazu táhlo až do Týniště. Tam dorazily k brigádám jmenovaným i ostatní k nim náležející oddíly. Od brigády Poeckhovy, nad níž velení převzal plukovník Teuchert-Kaufmann, táhl pluk arcivévody Josefa a 8. prapor myslivců s druhým armádním sborem a přišly večer do Borovnice u Kostelce; pluk arcivévody Karla Ferdinanda dorazil přes Nový Hradec do Častalovic; batterie brigády té ocítila se až u Chrudimi.

Druhá divise lehké jízdy táhla dne 4. července ráno z ležení u Svinárek, kdež byla přenocovala, do Holic, kdež obdržela zprávu o disposicích ústupu.

Z král. sboru saského přidružily se oddíly pod generallieutenantem Stieglitzem pro první dny ústupu k druhému proudu. Korunní princ táhl se čtyřmi prapory, šesti batteriemi a osmi škadronami dne 4. července z Pardubic do Chrasti. S oddělením tím spojily se teprv dne 5. pak i oddíly generálů Schimpffa a Fritsche.

Osmý sbor shromáždil se v hlavní síle své dne 4. července večer v Chrasti, kamž přibyla odpůldne též druhá divise reservní jízdy, kteráž docílila pak svými hlídkami spojení s vojskem u Vysokého Mýta tábořícím.

První divise lehké jízdy táhla dne 4. odpůldne v plném pořádku a k boji připravena z Pardubic do Chrudimi, kryjíc odchod četného vozatajstva a mužstva, jež dosud k svým sborům se nedostalo. U Pardubic zbyla pak ještě jen divise dragounů Windischgratzových. K večeru ustoupila pak i divise ta až do Dražkovic, vysílajíc ale dosud ještě hlídky až za Pardubice směrem ku Hradci i Chlumci. Večer byly hlídky ty blížícím se nepřítelem zahnány zpět do Pardubic, načež tamnější most přes Labe vedoucí rakouskými pionéry byl zapálen.

Armádní intendance, kteráž mezi bitvou byla v Pardubicích, dorazila dne 4. večer do Poličky, dne 5. do Svitav a dne 6. a 7. do Brna.

Jelikož nepřítel dne 4. července hlavní silou svou armády rakouské nestihal, mohl se další pochod jednotlivých proudů díti v pořádku dle vydané disposice. Mužstvo, jež bylo rozptýleno a odloučeno, každým dnem k svým plukům se dostavovalo.

Dne 5. července přeložen byl hlavní stan rakouský do Litomyšle, kamž Benedek o 10. hod. ráno přibyl.*)

Tam táhly také všecky brigády, kteréž k prvnímu proudu byly přiděleny. Jich pochod kryly brigády Mondlova a Kneblova. Téhož dne oddělily se první a třetí divise res. jízdy; první táhla do Krouné, druhá do Poličky.

Mužstvo druhého proudu dostihlo dne 5. Vamberku, kamž zejména druhý sbor z Kostelce n. O. neměl daleko.

Oddělení saská pod gen. Stieglitzem táhla do Potštýna od Sopotnic, aby s hlavní silou sboru svého mohla se spojiti.

Druhá divise lehké jízdy táhla z Holic přes Borohrádek do Vamberku; jen brigáda Bellegardova stanula u Kostelce n. Orlicí, aby

*) Ubytován byl Benedek v Litomyšli „na poště“, kdež později bydlil i korunní princ pruský.

směrem k Labi vysýlala hlídky, kteréž ale nikde s nepřítelem se nesetkaly.

Mužstvo k třetímu proudu náležející dorazilo hlavní silou svou téhož dne do Krouné; zejména Sasové, osmý sbor a druhá divise reservní jízdy.

První divise lehké jízdy táhla z Chrudimi přes Kamenici do Hlinska. Pluk husarů Lichtensteinových od brigády Appelovy dorazil do Skuče, odkudž měl k severu a severozápadu vysýlati hlídky. Jedna divise husarů Hallerových zůstavena pod majorem princem Taxisem v Chrudimi, aby přijmouti mohla divisi dragounů, která dosud stála u Dražkovic. Odpůldne zatlačil nepřítel dragouny rakouské až do Chrudimi; když pak huláni a dragouni pruští vtrhli do města, odjeli dragouni rakouští směrem k Chrasti a na konci města zůstali ještě jen Hallerovi husaři. Když pak nepřátelští jezdci vyraziti chtěli z města ven, aby odjíždějící Rakušany stíhali, strhla se tu s husary krvavá seč, v níž dva pruští jezdci a jeden husar rakouský padli; důstojník pruský byl raněn. Husaři odjeli pak také dále a v Chrasti přidružili se k ostatní divisi.

Dne 6. července táhl hlavní stan a pluky prvního proudu z Litomyšle k Svitavě. Při pochodu tom obdržel desátý sbor rozkaz, aby po dráze odebral se do Vídně a nařízeno mu proto, aby do 8. července dorazil do Letovic, kdež měl vstoupiti do vagonů.

Druhý proud táhl téhož dne z Vamberku až za Ústí nad Orlicí, z větší části až do Landškrouna a do osad okolních.

Co se týče třetího proudu, dorazily saské prapory generála Stieglitze do Landškrouna, hlavní síla Sasů přišla do Poličky. Osmý sbor přibyl do Borové, první divise jízdy reservní do Sebranic, druhá a třetí divise do Ingrovic. První divisi jízdy lehké dán rozkaz, aby dala se směrem k Vídni. Rozkaz ten dodán jí byl v Herálci, odkudž obrátila se pak směrem jižním k V. Mezeříčí.

Téhož dne vydalo armádní velitelství ve Svitavě disposici pro další pochod k Olomouci, kamž hlavní síla armády dne 10. a 11. července měla doraziti. Současně dán i všem třem divisím těžké jízdy rozkaz, dle něhož s první divisí lehké jízdy utvořiti měly zvláštní sbor jízdy pod velením prince holštýnského a odebrati se měly také k Vídni.

Dne 7. července táhl první proud a hlavní stan armády do Moravské Třebové. Druhý proud dorazil v hlavní síle své k Landškrounu. Třetí proud rozložil se odpůldne kolem Svitavi, kdež bylo ale k večeru vozatajstvo osmého sboru rakouského jízdou pruskou přepadeno.

Dříve nežli přistoupíme k popisu události té, dlužno zmíniti se o pohybech armády pruské za dobu od 3. do 7. července.

Vojsko pruské bylo pochody, četnými boji, zejména ale bitvou kralohradeckou tak unaveno a zemdleno, že ještě ani dne 4. července nemohli vůdcové jeho na to pomýšleti, aby řádným stíháním ustupující armády rakouské vítězství tak skvělého v plné míře vykořistili. Den 4. července byl tudíž věnován odpočinku a úplnému spořádání se všech

pluků, jakož i pohřbívání mrtvol, především ovšem pruských. Jinak vykonány byly jen pohyby nejnutnější.

Téhož dne vydal král Vilém z Hořic toto provolání:

„Vojínové mé v Čechách shromážděné armády! Řada krvavých a slavných bojů stala se možností spojením se veškerých našich sil bojovných v Čechách. Ze zpráv mi předložených shledávám, že výsledku toho docílilo se bezpečným vedením mými vůdci a oddaností i udatností všeho vojska. Hned na to přese všecko namáhání a všecky nedostatky předešlých dnů udeřila armáda pod mým vedením na pevné postavení nepřítele u Král. Hradce a dobře hájené posice té po tuhém boji i dobyto. Množství trofejí vítězných, přes sto vzatých děl, tisíce zajatců nové podávají svědectví o udatnosti a oddanosti. v níž všecky druhy zbroje mezi sebou závodily. Den u Hradce Králové mnohých vyžádal obětí, jest ale čestným dnem pro celou armádu, na nižto vlasť s hrdostí a obdivem hledí. Vím, že i na dále mé naděje splníte, neboť vojsko pruské s rekovnou myslí spojovalo vždy i onu kázeň, bez níž velikých výsledků dobýti nelze.

Vilém."

Konec tohoto provolání králova zněl sice po tak skvělých událostech a po tak úžasných výkonech vojska jeho trochu příliš chladně a „po kaprálsku" přísně, vzbudil ale přece v řadách vítězstvím opojeného mužstva pruského nadšený souhlas.

Polabská armáda hnula se dne 4. července ráno jen o málo k jihu a rozložila se v hlavní síle své kolem Libčan a Urbanic.

První armáda soustředila své pluky odpůldne mezi táborem polabské armády a Nechanicemi.

Od druhé armády postoupila jen jízdná divise Hartmannova, kteráž při dalším pochodu tvořiti měla přední voj, odpůldne k Opatovicům, odkudž vyslala silné hlídky k Pardubicům a Bohdanči. Hlídky ty zahnaly jízdné stráže rakouské až do Pardubic, kdež pak most byl zapálen. Třetí brigáda gardy pošinuta byla k pozorování Josefova do Račic a na kopec rodovský. Parlamentář, kterýž měl velitele pevnosti Josefova vyzvati ku vzdání se, byl ale hlídkami rakouskými zadržen a s nepořízenou nazpět poslán.

Také velitel pevnosti Hradce Králové, generalmajor Weigel, byl dne 4. července ráno vyzván, aby pevnosť vydal. Generál, maje v úmyslu zachrániti aspoň něco z množství materiálu válečného, jenž při útěku armády před pevností vězeti zůstal, vyžádal si na rozmyšlenou lhůty do druhého dne. Pak ale návrh ten zamítl, dopraviv v noci všecko, co jen bylo možno, nepozorované z okolí pevnosti do vnitř hradeb. Na to byl Hradec večer dělostřelectvem VI. sboru pruského od Březy půl druhé hodiny bez zvláštního výsledku bombardován. O události té bude ostatně obšírněji vypravováno pod záhlavím „České pevnosti za doby války".

Zatím vypracován byl v Hořicích, kdež — jak známo — král se svým štábem dne 4. července meškal — plán k dalšímu pochodu vojsk pruských a večer téhož dne vydán pak rozkaz, aby druhá armáda, pošinouc přední voj svůj k Litomyšli, táhla nejprvé přes Pardubice k Chrudimi, první armáda aby táhla k Přelouči a polabská armáda k Chlumci. Divisi gardy zemské obrany ustanoven pochod k Poděbradům.

Z toho lze souditi, že směr, kterým armáda rakouská ustupovala, dne 4. července večer pruským velitelům znám nebyl; hořejší disposice nasvědčovaly aspoň domněnce, že armáda Benedekova táhne přímo na jih.

Dne 5. července překročila první oddělení druhé armády pruské Labe, a sice jízdná divise Hartmannova brodem u Pardubic, kdež byl — jak dříve vypravováno — most již dne 4. večer rakouskými zákopníky zapálen — a brodem u Dřiče; dělostřelectvo jelo přes most u Němčic. Jedna škadrona bulánů 10. pluku jela pak dále k Chrudimi a srazila se u Dražkovic se zadními strážemi první lehké divise jízdy rakouské, o čemž také již dříve zmínka se stala. Jízdná brigáda Wanckova od pátého sboru pruského překročila Labe u Pardubic a obsadila ještě odpůldne Chrudim. Pardubice pak obsazeny byly předvojem pátého sboru pod generallieutenantem Kirchbachem. Blíže shořelého mostu zřízeny jsou dva pohodlné mosty loďkové. Hlavní síla pátého sboru položila se u Hradiště, první sbor u Čeperky, kdež se i korunní princ pruský ubytoval a sbor gardy u Opatovic, kamž dorazila i třetí divise gardy, kterouž před Josefovem dvanáctá divise vystřídala. Šestý sbor zůstaven zatím před Hradcem a Josefovem, aby kryl spojení ostatní armády se Slezskem.

První armáda vyslala u Přelouče přední voj za Labe, sama zůstala ale s jádrem svým na pravém břehu a sice s třetím a čtvrtým sborem, pak se sborem jízdy mezi Přeloučí a Bohdančem a s druhým u Bělé. Hlavní stan prince Bedřicha Karla byl položen do Přelouče.

Přední voj polabské armády překročil Labe u Řečan, patnáctá divise dorazila do Vápna, šestnáctá divise do Chlumce a čtrnáctá do Žiželic.

Divise gardy zemské obrany přitáhla dne 5. do Dlouhopolska, kdež oznámeno jí, že určena jest k obsazení král. hlavního města Prahy.

Sesílena jsouc dvěma batteriemi táhla pak divise ta skutečně ku Praze, kamž dne 8. července vtrhla. O událostech s obsazením Prahy souvisících vypravováno bude v odstavci zvláštním.

Dne 6. července překročila hlavní síla druhé armády Labe a její přední stráže postupovaly rychle ku předu, aby nalezly stopu a udržely styk s ustupujícím vojskem Benedekovým. Jízdná divise Hartmannova postoupila po silnici až k Vysokému Mýtu, ba přední hlídky dorazily až k Litomyšli a k Chocni, kdež spatřily poslední stráže rakouské. Pátý sbor vtrhl do Holic a do okolí, jízdná brigáda Wnuckova do okolí Chroustovic. První sbor obsadil Chrudim a přední voj svůj pošinul až do Slatiňan. Sbor gardy rozložil se mezi Pardubicemi a Sezemicemi.

Korunní princ a později král Vilém s celou družinou dorazili téhož dne do Pardubic. Král ubytoval se v domě poštmistra, nyní barona Jos. Krause na Zeleném předměstí.

Hlavní část první armády měla téhož dne odpočinek, jen přední voj její vyslán do Choltic a sbor jízdy do Zdechovic.

Od armády polabské rozložil se osmý armádní sbor mezi Chlumcem a Labem; přední voj obsadil Labský Týnec. Čtrnáctá

divise táhla pro případ, že by gardové divisi zemské obrany, vyslané ku Praze, potřebí bylo posily a podpory, do Nového Kolína. Té ovšem třeba nebylo.

Teprv nyní nabyli pruští vojevůdcové přesvědčení, že Benedek s armádou svou obrátil se k Olomouci.

I rozhodl se tu král Vilém pro to, aby tímtéž směrem táhla jen druhá armáda pod korunním princem, kdežto první a polabská armáda táhnouti měly přímo k Vídni. Druhá armáda měla se pak obmeziti jen na pozorování opevněného táboru olomúckého a krýti pochod ostatních dvou armád k Vídni. Kdyby ale pak i vojsko Benedekovo směrem k Vídni nastoupilo pochod, měl je korunní princ sledovati. Pro ten případ ale, že by na něj přesilou bylo udeřeno, měl ustoupiti do Kladska. Nejdříve bylo korunnímu princi táhnouti směrem k Moravské Třebové.

V díle „Oesterreichs Kämpfe" praví se, že toto rozhodnutí se vrchního velitelstva pruského bylo velice odvážné a že mohlo míti následky velmi osudné. Neboť proti korunnímu princi samotnému měl pak Benedek velikou přesilu a mohl mu proto snadno spůsobiti před Olomoucí citlivou porážku. Tím by se bylo mnoho zase u armády rakouské napravilo, duch její by se byl opět povznesl a v celé válce mohl nastati třeba obrat rozhodný. Neboť kdyby byl musil korunní princ ustoupiti do Kladska, bylo nejen celé spojení ostatního vojska pruského k Vídni postupujícího s Pruskem ohroženo, ale Benedek mohl pak zanechati proti korunnímu princi v Kladsku jen menší nějakou část vojska svého, aby jej pozorovala a zaměstnávala, sám ale s hlavní silou mohl pak také ještě na druhou a polabskou armádu u Vídně s velikou nadějí ve vítězství udeřiti! To ovšem byly samé pěkné možnosti, velitelové pruští znali ale patrně již své soupeře u velení velmi dobře a byli si proto vědomi, že zejména porážka u Králové Hradce vojevůdce rakouské popletla na dobro a že mohou se odvážiti k pochodu sebe smělejšímu. Přímým postupem k Vídni — doufali — vládu rakouskou donutiti k brzkému a pro sebe co možno nejvýhodnějšímu uzavření míru, což se jim také pak šťastně zdařilo.

První armáda pruská měla ubírati se k moravskému pomezí přes Skuteč a Poličku a přes Krucemburk a Žďár. Dne 7. července překročilo jádro její Labe a dorazily sbor jízdy do Zbislavi, druhý sbor do Tukovic a čtvrtý sbor do Morašic. Přední voj dorazil až do Bojanova. Princ Bedřich Karel ubytoval se v Heřmanovu Městci.

Polabská armáda, majíc táhnouti od L. Týnce k Jihlavě, dorazila s předním vojem do Čáslavi, se šestnáctou divisí do Zehušic, s patnáctou do Nových Dvorů, kdež ubytoval se i hlavní stan Herwartha z Bittenfeldu. Čtrnáctá divise měla odpočinek v Novém Kolíně.

Od druhé armády dorazila garda s hlavním stanem do Chroustovic, první sbor do Luže a pátý sbor do Vysokého Mýta; jízda postoupila, kryjíc boky až do Chocně a Brandýsa n. Orl. z jedné a do Sloupnic a Litomyšle z druhé strany.

Korunní princ téhož dne dal rozkaz i šestému sboru, aby

před Král. Hradcem a Josefovem zůstavil pouze dvanáctou divisi a aby pochody co nejrychlejšími hleděl se do 11. července u Ústí n. Orl. s ostatním mužstvem druhé armády spojit. Zároveň zaslán i do pevnosti Kladska a do Nisy rozkaz, aby 63. pluk ihned dal se na pochod k sesílení šestého sboru.

Ačkoliv tedy druhá armáda pruská, stojíc s hlavní silou svou v okolí Vys. Mýta, byla o celé dva pochody od rakouské severní armády vzdálena, kdežto první a polabská armáda byly ještě dále — až u Chrudimi a Čáslavi, podařilo se přece jednomu čipernému oddělení předního voje jízdné divise Hartmannovy Rakušanů v Svitavě dostihnouti a spůsobiti tam nesmírný zmatek.

Sasové, ubírajíce se od Litomyšle k Svitavě opomenuli totiž zůstaviti na silnici k Litomyšli vedoucí řetěz zadních stráží. Teprv když o 5. hodině večer došla určitá zpráva, že nepřítel do Litomyšle již vtrhl, dal korunní princ saský rozkaz, aby jedna škadrona jízdy saské spolu s hlídkami od osmého sboru rakouského vydaly se směrem k Litomyšli. Ačkoliv obdržela škadrona saská rozkaz ten již před 5. hodinou, opozdila se přece tak, že o 8. hodině večer — aniž by se toho byl kdo nadál — událo se pověstné

přepadení u Svitavy.

Silné oddělení jízdy pruské — v síle asi 700 mužů — od divise Hartmannovy pod velením podplukovníka Barnekova, maje s sebou i dvě děla vtrhlo totiž — nesetkavši se nikde ani s jedinou hlídkou saskou neb rakouskou — až do samé Svitavy, kdež stálo vozatajstvo a zásoby střeliva osmého sboru rakouského. Objevení se jezdců pruských a několik ran z děl nepřátelských dostačilo ovšem, aby v Svitavě nastal bohopustý zmatek. Jedna setnina pluku Deutschmeister, kteráž měla býti průvodcem a záštitou vozatajstva rakouského, byla obklíčena a téměř úplně zajata. Vše pádilo v divokém chaosu z města ven dílem k Mor. Třebové, dílem do okolních lesů a zděšení zmocnilo se i vozatajstva sboru saského a druhé divise reservní jízdy. Na štěstí jezdci pruští spokojivše se zmatkem, jejž spůsobili, obrátili se zase k Litomyšli.

Vojsko saské bylo zatím allarmováno, dva prapory obsadili Svitavu a jeden zůstal u nádraží v záloze. Osmému sboru rakouskému dal pak saský princ korunní rozkaz, aby obsadil Svitavu jednou brigádou a v městě aby tak dlouho pobyl, pokud sbor saský na pochodu svém k Mor. Třebové nebude hodně vzdálen.

Při přepadení tom byli 1 důstojník, 102 muži a 21 kůň zajati.

Dne 8. července dal se sbor saský časně z rána na pochod a táhl nejprvé do Moravské Třebové, kdež bylo mu dopřáno krátkého odpočinku, načež opustiv olomúckou silnici dorazil až do Trnávky. Osmý sbor dle daného mu rozkazu ještě před svitáním pošinul se k Svitavě, obsadil město brigádou Kreyssernovou a vyslal směrem k Litomyšli pluk hulánů Clamových, na něž bylo již z lesů stříleno, při čemž jeden rakouský důstojník padl.

Mezi tím odjížděly zbytky vozotajstva ze Svitavy, mnoho povozů muselo však zanecháno býti v městě, jelikož vozkové s potahy za nočního přepadení uprchli a nebyli k nalezení.

Když o $9\frac{1}{2}$ hod. nepřítel u větší síle se objevoval a pravý bok rakouský ohrožoval, chystal se i osmý sbor poznenáhlu k ústupu, jejž pak jednotlivé brigády za sebou nastoupily. Ústup ten kryla až do 5 hod. brigáda Schulzova, nyní pod velením plukovníka Kirchmayera, aniž by bylo došlo k srážce s nepřítelem. Brigáda Kreyssernova táhla k Moravské Třebové, kamž také později i brigáda Schulzova přibyla. Brigáda Fragnernova táhla přes Stangendorf, Březovou do Křenové, kdež položila se táborem.

Pluky prvního proudu táhly z Moravské Třebové do Jevíčka. Hlavní stan armády, armádní dělostřelecká záloha a tlupy technické odebraly se téhož dne dále do Konic.

Druhý proud dorazil dne 8. července do Zábřehu a nejbližšího okolí. Od proudu druhého srazily se však již téhož dne některá oddělení s nepřítelem.

Došloť nejprvé

ku srážce u Opatova (Abtsdorf).

Vraziltť tam před polednem pruský podplukovník Barnekov se silným oddělením jízdy od divise Hartmannovy na škadronu hulánů rakouských od 6. pluku pod rytmistrem baronem z Wense. Jakkoliv byli jezdci pruští v značné přesile, byli přece po krátkém boji donuceni k ústupu a teprv když na rakouské hulány bylo i z děl stříleno, odjeli k Damníkovu (Thomigsdorfu), kdež vystřídala je škadrona husarů Csehových. Rakušané měli při tom 1 muže mrtvého, 2 důstojníky a 1 muže raněného, 4 koně — vesměs poranění — a 4 muži padli do zajetí. Prusové měli 1 štábního důstojníka a 6 mužů raněných.

Kromě toho udála se téhož dne

srážka u Rudoltic (Rudelsdorfu).

Druhá divise lehké jízdy stála totiž u Zychlinku, aby kryla ostatní pluky při jich dalším pochodu. Zatím dorazil pruský generalmajor Hartmann se svou jízdnou divisí k Semanínu (Schirmdorfu) a obdržev zprávu o srážce podplukovníka Barnekova s jízdou rakouskou, dal lehké brigádě generalmajora z Witzlebenu rozkaz, aby postoupila dále za Třebovice (Triebitz).

U Damníkova stojící škadrona husarů rakouských sotva že spozorovala, jak nepřátelská brigáda jízdy ku předu postupuje, podala o tom ihned zprávu generalmajoru br. Bellegardovi, kterýž asi o $1\frac{1}{2}$ hod. odpůldne vydal se s celým plukem husarů Csehových a polovicí batterií proti nepříteli, aby jej pokud možno zadržel. Ostatní čásť divise zůstala u Zychlinku (Sichelsdorfu) v záloze.

Generalmajor br. Bellegarde postavil se na výšině západně od Rudoltic, děla pak vyjela na vhodné stanovisko v levo od silnice blíže dráhy, kdež úplně byla vysokým obilím zakryta. Dělostřelcům dán rozkaz,

aby začali střílet teprv, až nepřítel na tisíc kroků se přiblíží. Škadrona, která stála u Damníkova, couvala k ostatní části pluku k Rudolticům.

Zatím opouštěly poslední oddíly druhého sboru — část brigády Württembergovy — Landškroun.

O $3^1/_2$ hodině objevil se nepřítel v značné síle, asi čtyř pluků jízdy a dvou batterií. Bylť za brigádou Witzlebenovou viděti v dáli i ostatní část divise Hartmannovy. Nejprve blížily se postavení rakouskému dvě škadrony pruských husarů pod velením podplukovníka Schaurotha a tlačily roztroušené hlídky rakouské zpět. Sotva že přiblížily se ale na ustanovenou vzdálenosť k dělům rakouským, tu dělostřelci s úplným klidem mířice ze čtyř svých děl uvítali jezdce pruské tak nemile, že asi 20 mužů a skoro tolik koní kleslo ihned k zemi. Padlyť projektily rakouské přímo v střed pruských škadron a vybuchnuvše tam spůsobily ovšem i nemalý zmatek. V tom udeřila na ně i jedna škadrona svižných husarů Csehových, před níž jezdci pruští v nepořádku ujížděli k Damníkovu, kdež jen s těží podařilo se zachrániti několik děl pruských, aby nepadla rakouským husarům do rukou. Generalmajor z Witzlebenu ustoupil pak s celou brigádou k Sternteichu. Jedna škadrona druhého pluku pruských husarů byla ráno vyslána přes Českou Třebovou k Landškrounu, kdež vrazila na brigádu Württembergovu, aniž by bylo došlo k boji. Škadrona ta vracejíc se nyní odtamtud, objevila se právě, když řečené dvě škadrony pruské couvaly v boku pluku husarů Csehových, byla ale ihned zahnána a spojila se pak s ostatní částí své brigády. Několik mužů škadrony té padlo rakouským husarům do zajetí.

Generalmajor Hartmann upustil od dalšího postupování a divise jeho rozložila se u Třebovic táborem.

Generalmajor hr. Bellegarde opustil pak také asi za hodinu postavení u Rudoltic, zůstaviv tam jen silné hlídky. Celá divise tábořila pak u Tatenic.

Při šťastném tomto boji neměli Rakušané ztráty pražádné. Nepřítel udává ztráty své na 16 mužů a 11 koní mrtvých; kromě toho měl několik raněných.

Brigáda Rothkirchova dorazila téhož dne až do Velkého Postřelmova.

Od pruské druhé armády dorazil pátý sbor do Sloupnic, jízdná brigáda Wnuckova do Ústí nad Orlicí, první sbor do Litomyšle, sbor gardy a korunní princ sám do Vysokého Mýta.

Dne 9. července vjel velitel severní armády Benedek do Olomouce, kamž téhož dne dorazila i armádní dělostřelecká záloha a tlupy technické. Hr. Mensdorff opustil téhož dne hlavní stan rakouský a vrátil se do Vídně.

Dle disposice 8. července večer vydané měl dne 9. července táhnouti první sbor k Přemyslovicům, třetí sbor do Konic a šestý sbor do Laškova. Dne 10. července měly třetí a šestý sbor doraziti do opevněného ležení u Olomouce, první sbor měl pak táhnouti do Králic a 11. července do Přerova, aby tam kryl spojení po dráze. Dne 11. července první sbor skutečně k Přerovu dorazil a tam

dílem v městě, dílem v okolních vesnicích se rozložil. Brigádě Abeleho dán úkol, aby pozorovala silnici vedoucí k Opavě, kamž byl již dne 5. července pruský generalmajor Knobelsdorf se silným oddělením vtrhl a směrem k Olomouci hlídky vysýlal. Z té příčiny bylo již dne 7. července z pevnosti Olomouce vysláno půl brigády pěchoty pod generalmajorem z Böheimu do Přerova, kterýž pak — když první sbor tam dorazil — zase do Olomouce se vrátil.

Třetí i šestý sbor v ustanovený den 10. července do opevněného tábora pod Olomoucem šťastně dorazily.

Sbor saský dorazil k Olomouci dne 11. července; korunní princ saský ubytoval se v pevnosti, mužstvo rozložilo se kolem Nemilan, kdež stála též rakouská armádní záloha dělostřelecká a armádní zásoby střeliva.

Osmý sbor dorazil dne 9. července do Mohelnice, dne 10. července — v kterýžto den přidružila se k němu i brigáda Rothkirchova a pluk hulánů Karla Ludvíka — do Litovle, a dne 11. července do tábora u Olomouce, kdež rozložil se kolem Povelu a Nového Světa. Následujícího dne převzal velení nad sborem tím opět arcivévoda Leopold, kterýž byl — jak známo — po bitce u Č. Skalice onemocněl.

Také čtvrtý sbor dorazil dne 11. července pod Olomouc a položil se táborem u Slavonína.

Druhý sbor přibyl dne 12. července k Olomouci a rozložil se v sousedství čtvrtého sboru.

Druhá divise lehké jízdy dojela dne 9. července do Mohelnice a dne 10. července do Mor. Nového Města, kdež zůstala, aby mužstvu i koním dopřáno bylo kýženého a nutného odpočinku. Hlídky vysýlány ovšem daleko směrem k Mohelnici, Mor. Třebové, Zábřehu, Landškrounu, Šumberku, Králíkům, Šternberku a Opavě; při tom došlo několikráte k malým šarvátkám s hlídkami nepřátelskými, kteréžto srážky neměly ovšem žádného významu. Jedné hlídce pod nadporučíkem hr. Herbersteinem podařilo se u Králíků zadržeti poštovní zásilku určenou do Kladska, z níž nabylo vrchní velitelství rakouské úplné jistoty o tom, že nepřítel s hlavní silou svou táhne k Vídni a před Olomoucem že hodlá zůstaviti jen armádu korunního prince.

V ležení u Olomouce dopřáno bylo mužstvu nešťastné armády severní po krutých dnech minulých, po nesmírných nesnázích, nadlidském namáhání a všeho druhu nedostatcích konečně klidu a odpočinku. Všecky druhy zbraní cíděny, vše dle možnosti opravováno, rozedrané a zmazané uniformy čistěny a sešívány a jednotlivé sbory mužstvem rozpuštěné brigády Müllerovy, která dosud v Olomouci byla posádkou, aspoň částečně sesíleny (celkem ovšem jen asi 1500 mužů). Také ztracený materiál válečný dle možnosti doplňován a nahražen. Tím ovšem vracel se zase v armádu i lepší duch. V celém táboře bylo stále živo, po celý den ubíralo se tam z pevnosti i z okolí množství lidu, přinášejícího pokrmy i nápoje, což uvádělo sklíčené bojovníky opět do lepšího rozmaru. Markytánů a prodavačů bylo v táboře také dost a proto nemělo vojsko již v ničem nouze.

Co se týče druhé armády pruské bylo ustanoveno. aby po úsilí, s jakým dne 7. a 8. července kvapila ku předu. dopřáno jí bylo po několik dnů odpočinku, aneb aspoň, aby děl se postup dle možnosti velmi pozvolna. Byla toho příčinou dílem zemdlenosť mužstva, dílem únava, strmácení a otlačení koní, — hlavně pak jednalo se o to, dopřáti první a polabské armádě času, by mohly se co možno nejdále pošinouti na jih, čímž měl býti pak lépe i kryt pravý bok vojska pruského, proti Olomouci vyslaného.

Hartmannova divise jízdy rozložila se dne 9. července táborem mezi mor. Rychnovem a Zichlínkem, vyslavši dříve oddíly k Landškrounu a Moravské Třebové. Brigáda Wnuckova postoupila pak k Landškrounu, hlavní síla pátého sboru ku České Třebové. První sbor dirigován místo k Semanínu ku Svitavě a přední voj jeho byl pošinut ku Moravské Třebové a Březové. Dvanáctý hulánský pluk vyslán byl pak ku Poličce aby udržoval spojení s první armádou. Gardový sbor rozestaven mezi Brandýs a Čes. Heřmanice; hlavní stan korunního prince přeložen do Litomyšle.

Dne 10. července pošinut tábor pátého sboru ku Landškrounu, brigáda Wnuckova co brigáda rozpuštěna a přední voje, které následkem toho z každé divise její se utvořily, vyslány k Rychnovu. Sbor první postoupil pak k Mor. Třebové a ke Kunčině. Dvanáctý hulánský pluk přeložen z Poličky ku Grandorfu a sesílen brigádou pěchoty a jednou batterií měl krýti hlavní stan králův, který téhož dne ku Svitavě dospěl. Gardový sbor přišel do Ústí a do Knapovce, 11. divise se šestým štábním sborem do Chocně, hlavní stan druhé armády do Mor. Třebové. Následující den 11. července ponechán celé druhé armádě k odpočinku, kterého desátá divise jízdy již 10. července požívala.

Dne 12. července měly všechny sbory postupně směrem k Mor. Třebové, Jevíčku, Štěpánovu a Plumlovu na pochod se dáti. aby dne 15. ku Prostějovu dorazily.

Oddíl generalmajora Knobelsdorffa, který měl nařízeno přes Krnov a Rymařov táhnouti ku Zábřehu, obdržel dne 12. července od vrchního velitelství rozkaz. aby zůstal u Králíků státi. Oddíl tento. k jehož sesílení přidán 63. pluk, měl krýti dráhu v Ústí a silnici odtud do Kladska vedoucí a pak přerušiti měl veškeré spojení posádek pevností českých s posádkou v Olomouci se nacházející.

V týž čas, co hlavní síla císařské severní armády dorazila na pochodu svém do opevněného táboru olomouckého, nastoupil nově utvořený rakouský sbor jízdy, jak nařízeno bylo, přímý pochod do údolí dunajského západním územím Moravy. Velitelství sboru tohoto skládajícího se skoro ze všech jízdních divisí rakouských, převzal dnem 7. července podmaršálek princ Holstein. Hlavní stan jeho nalezal se téhož dne u Radiměři, odkudž však již následujícího dne 8. července do Březové a později do Svitavky přeložen byl.

Co se hlavní síly první armády pruské dotýče, postoupila dne 8. července jízdná divise Alvenslebenova ku Uhel. Příbrami, druhý sbor ku Běstvině a Seči, třetí sbor k Nasavrkům a Kamenici, čtvrtý sbor ku

Žumberku a Chrasti, kamž i hlavní stan prince Bedřicha Karla byl přeložen. Polabská armáda dosáhla svým předním vojem Habru, hlavní stan a 16. divise její nalezala se v Golčově Jeníkově, 15. divise v Opatovicích a 14. divise v Čáslavi.

Dne 9. července přeloženo bylo velitelství rakouského jízdního sboru do Černé Hory, odkudž zaslán velitelství severní armády celý plán pochodu, dle kteréhož sbor tento dne 13. července měl zaujmouti postavení poblíže Hrušovan a Mikulova. Armádní velitelství však odpovědělo rozkazem, aby ústup konán byl jedině tou měrou, pokud sbor nepřítelem k tomu donucován bude. Tak stalo se také a sbor následkem nátlaku nepřátelského skutečně dne 13. července zaujímal již postavení plánem zmíněným naznačené.

Nepřítel následuje zadní voj sboru jízdného stále v patách, dospěl dne tohoto svými předními strážemi až ku hranicím moravským, ba přední voj pod vedením vévody Mecklenburského nalezal se již na samém území moravském u Německého, s jízdním sborem u Krucemburku a Slavětína. Devátý hulánský pluk, jehož přední stráže dosáhly až ke Škrlovicům, dorazil ku Vojnovu Městci a oddíl generalmajora hraběte Goltze byl již ráno u Jihlavy. Za těmito následovaly pak sbory ostatní a sice sbor čtvrtý k Mladočovu, sbor třetí do okolí Svratky a Krouné, druhý sbor k Studenci a Oudovu. Polabská armáda vyslala přední voje své ku Něm. Brodu, 16. divisi k Radostínu, 15. divisi k Světlé, 14. divisi k Habrům. Hlavní stan armády první přeložen do Rychmburku, hlavní stan polabské armády pak do Německého Brodu.

Následkem těchto postupů byly divise rakouské jízdy směrem k Vídni ustupující dnem tímto již dokonale odloučeny od severní armády, která k Olomouci se odebrala. Mezera tímto nastalá brzy vyplněna byla armádou nepřátelskou, která prostírajíc se klínovitě mezi oběma vojsky rakouskými během událostí svým hrotem pak až k Prešpurku zasáhla.

Dne 10. července přišlo velitelství celého sboru jízdného do Brna. Téhož dne udála se prudká

srážka hlídek u Žďáru.

Dříve nežli generalmajor Fratričevič se svojí brigádou, která dne 8. července u Žďáru hlavní silou rozložena byla, pochod směrem k Velkému Meziříčí nastoupil, vyslal rytmistra Galgóczy-ho s 2 škadronami husarů br. Radeckého ku Ždirci, aby vyhledal opětný styk s nepřítelem, jehož byl při ústupu ztratil se zřetele. Tento nucen byl však již následujícího dne se svým oddílem od Ždirce před nepřítelem, kterýž by mu byl málem cestu zpáteční zaskočil, ustoupiti k Žďáru a spojil se na dalším pochodu u Ostrova s brigádou Appelovou, jež tam tábořila strojíc se taktéž ku pochodu k Vel. Meziříčí. Rytmistr Galgóczy obdržel však ještě téhož dne od bar. Appela rozkaz, aby opět ku Žďáru jako přední stráž proti nepříteli postoupil. Vrátil se tedy se svým mužstvem opět do Žďáru,

zanechav, aby spojení s brigádou Appelovou udržel, nadporučíka Kovácze s polovicí jedné škadrony ve Vatínu a vyslal dvě čety pod vedením nadporučíka Hegedüsa vpřed ku Stržanovu. Tyto však již druhého dne časně z rána napadeny byly pruskými předními strážemi 9. hulánského pluku, který se nalezal v čele celé postupující pruské jízdní divise Hanna z Weyhernů. Nadporučík Hegedüs, ačkoliv z počátku odrazil šťastně útok naň učiněný, musil předce po krátké bitce do Žďáru ustoupiti, když se byl nepřítel jednou škadronou svého pluku sesílil. Zatím zaujal rytmistr Galgóczy postavení na jižní straně města Žďáru, nařídiv ustoupivšímu nadporučíku Hegedüsovi, aby se svým oddílem jemu tvořil zálohu. Jakmile nepřátelské přední stráže se ukázaly, byly ihned dvěma četami rakouskými napadeny, poraženy a z města zúplna zahnány. Ovšem musilo záhy opět rakouské vojsko město zúplna vykliditi, když nepřítel sesílen jednou škadronou, za kterouž ještě $1\frac{1}{2}$ škadrony následovalo, na ně udeřil. Poslán tedy rozkaz nadporučíku Kovácsovi, aby neprodleně a co možno nejrychleji ku pomoci přispěl. Když pak nepřítel z města vyrazil, opřel se mu s celou silou a zmužilostí rytmistr Galgóczy a dospělo to ku prudké šarvátce, která však skončila ústupem Rakušanů hlavně následkem zemdlenosti těchto a přesily na pruské straně. Nadporučík Kovács přišel se svou pomocí, když již bylo pozdě, zaujal tedy opět své dřívější stanovisko u Vatína, chráně tak ústup Galgóczyho, který ve všem pořádku se opět spojil u Ostrova s brigádou Appelovou. Celkem zúčastnilo se srážky této $2\frac{1}{2}$ pruské proti $1\frac{1}{2}$ rakouské škadroně. Úhrnný počet zajatých i raněných obnáší na straně rakouské 5 důstojníků, 38 mužů a 38 koní, ztráta pruského pluku udává se na 1 důstojníka a 17 mužů; při celé srážce této padl na obou stranách toliko jeden muž.

Téhož dne t. j. 10. července srazily se přední hlídky nepřátelské ještě na více jiných místech s našimi a zejména přišlo k větší srážce mezi rakouskými a pruskými husary u Polné. Postupovalať celá armáda pruská tak rychle, že ještě téhož dne zaujala skoro táž postavení, která ještě ráno rakouský sbor jízdní v držení měl. Stálť přední voj první armády pod vévodou meklenburgským již večer dne 10. července u Zvole a Rožinky, jízdní sbor u Jam, čtvrtý sbor u Jimramova a Bystrého, třetí sbor u Nov. Města, druhý sbor u Žďáru a Škrlovic. Polabská armáda postoupila pak svojí 16. divisí ku Štokám, 15. divisí k Úsobí a 14. divisí k Ném. Brodu: hlavní stan první armády rozbit v Nov. Městě, polabské armády pak v Jihlavě.

První rakouská záložní divise jízdy nalézala se toho dne v táboru u Černé hory, od druhé záložní jízdné divise rozložila se brigáda Boxbergova blíže Tišňova, brigáda Soltykova vykonávala pak služby předních stráží mezi Černovicemi a Nedvědicemi.

Dne 11. července již časně z rána opustila však brigáda Boxbergova, zanechavší dříve u Čebínu a Deblínu po jedné divisí kyrysníků, svůj tábor u Tišnova, aby spojila se s brigádou Soltykovou, jejíž přední stráže již té doby ustoupiti musily od Černovic a Nedvědic ku Bedřichovu a Doubravníku nátlaku pruského předního voje vévody meklenburského rychle směrem od Rožinky postupujícího.

Následkem toho stáhla se brigáda Soltykova ku Tišňovu a dříve ještě, nežli se kdo nadál, došlo skutečně ku

srážce předních stráží u Tišňova.

Následovalyť pruské stráže ustupující brigádu takřka v patách. A když generalmajor Soltyk právě na další pochod se dáti chtěl, vrazily již přední řady pruského 2. gardového pluku dragounského v samém Tišňově na hlídku rakouskou, kterou dle rozkazu Soltykova obstarávati měla 1 divise hulánů Wallmodenských. Nepříteli opřel se rytmistr Beinhaur s polovicí škadrony a zatlačiv jej setkal se u mostu přes Svratku vedoucího se třemi nepřátelskými oddíly. Přišlo ovšem k tuhé šarvátce, která přes vše skončila ústupem hulánů rakouských. Tito spojili se pak opět jižně Tišňova s brigádou Soltykovou, která byla již město opustila a nyní vyhýbajíc se všem srážkám s nepřítelem, na pochodu přes Bitešku do Rosic se nalezala, chráněna jsouc příznivým postavením brigády Boxbergovy na výšinách bitešských. Pruská jízda vnikla toho dne po obsazení Tišňova ještě až do Čebína. Ztráta mrtvých, raněných a zajatých na straně ra kouské obnáší 5 důstojníků, 46 mužů a 45 koní.

Téhož dne ještě opustilo velitelstvo jízdního sboru svůj hlavní stan v Brně, odkudž také armádní intendance do Hodonína se odebrala, vypravivší dříve z Brna také veškeré zásoby potravní.

Co se postupu vojsk pruských týče, dostihly přední voje armády polabské dne 11. července, až ku Dlouhé Brtnici; podlé rozkazu, daného dne 9. července měl tento přední voj přímo ku Vídni postupovati, kdežto hlavní síla armády polabské na východu k Brnu obrátiti se měla; tak dorazila 16. divise ku Měřínu, 15. divise k Brtnici 14. divise k Jihlavě. Hlavní stan první armády přeložen byl do Pernšteinu u Nedvědic, jízdní sbor dospěl k Meziboři a Stražku, druhý sbor ku Bobrové a Moravci, třetí sbor ku Doubravníku a Olší, čtvrtý sbor pak ku Hodonínu a Kunštátu.

Kdežto první záložní divise rakouského jízdního sboru nacházela se dne 12. července již o 6. hodině ranní v Pohořelicích, postupovala brigáda Soltykova od Rosic po celý den přes Ivančice ku Pohořelicům a dosáhla večer až k Hrušovanům, brigáda Boxbergova pak ze svých postavení u Bitešky octla se téhož dne večer až u Moskovic a Frišavy. Velitelství jízdního sboru zarazilo svůj hlavní stan ve Hrušovanech.

Co se týče první divise lehké jízdy, dospěla dne 12. července brigáda Appelova a Wallisova na společném pochodu svém z Mor. Budějovic až skorem ku Znojmu; kdežto brigádě Fratričevičově, toho času blíže Želetavy tábořící, podstoupiti bylo ještě

srážku u Martinkova

s předním vojem pruské armády polabské, směrem od Dlouhé Brtnice postupující. Jakmile nepřítel již i před Markvarticemi se objevil, stáhl generalmajor Fratričević zanechav v Želetavě toliko jednu škadronu, ostatní brigádu svou do velice výhodného postavení k Martinkovu, odkudž nepříteli opříti se hodlal, aby postup jeho předce na nějaký čas zadržel, což se mu také částečně zdařilo. Nedlouho na to již nucena byla dotčená ška-

drona ustoupiti až ku své brigádě. Dvakráte vyrazil nepřítel z lesíku, v obou případech byl však dobře mířeným a vydatným ohněm rakouských batterií zpět zatlačen. I pokus silného oddílu jízdy nepřátelské, který vyrazil, aby ohrozil bok brigády, se nepodařil. Takto po více než dvě hodiny zdržev nepřítele, nastoupil generalmajor Fratričevič, když pruskému voji silné oddíly ku pomoci spěly, pochod k Mor. Budějovicům. Zvláště chytrému důmyslu poddůstojníka Granitze povedlo se ještě, že celý pruský voj na pochodu zarazil — a to pouze se — 16 husary, kteří tvořili zadní stráž ustupující brigády. V Litochoři totiž obrátiv tento svůj oddíl čelem proti postupujícímu nepříteli, svým hlasitým velením „Bataillon Feuer", a palbou husarských karabin tohoto tak oklamal, že celé dvě batterie nepřátelské proti místu, kde jeho hlouček stál, střelbu zahájily a tím ovšem celý voj více než hodinu zadržel. Brigáda Fratričevičova dospěla pak na pochodu svém téhož dne až ku Hardeku. Hlavní síla celé divise překročivší na to řeku Dyji, rozložila se táborem u Oblazu.

Přední voj polabské armády na své přímé cestě k Vídni dorazil dne 12. července až ku Mor. Budějovicům, hlavní síla armády této směřovala k Brnu; a sice dospěla 16. divise za Vel. Meziříčí, 15. divise k Vladislavi, 14. divise ke Starči a hlavní stan její přeložen do Třebíče.

Jízdní sbor první armády pruské vyrazil již časně z rána ze svého ležení u Strážku a postupuje přes Velkou Biteš a Rosice dosáhl jednou divisí až ku Rejhradu, druhou ku Pravlovu a Ivančicům, aby zmocnil se jihozápadních kommunikací brněnských a usnadnil takto přednímu voji obsazení hlavního města moravského, které ještě téhož dne padlo do rukou vítěze a kamž již večer princ Bedřich Karel v čele své 6. divise svůj vjezd slavil. Druhý sbor první armády dorazil k V. Biteši a Osové Bytišce, čtvrtý sbor do vůkolí Blánska a Černé Hory, kamž přeložen byl hlavní stan králův.

Jmenování arcivévody Albrechta vrchním velitelem
celé armády rakouské.

Dne 11. července obdržel arcivévoda Albrecht rozkaz, aby všecka branná moc, jíž možno na jihu říše postrádati, bez odkladu vypravena byla k Vídni. Následkem toho kromě pátého sboru, který již pochod k severu Tyrolskem nastoupil, odeslán k Dunaji také ještě devátý sbor, brigáda Bienerthova od 5. sboru, jízdná brigáda Pulzova, armádní zásoby střeliva a příslušné oddíly zákopnické a vozotajstvo. Vojsko to konalo cestu k Vídni dílem po dráze, dílem pěšky Štýrskem.

Ku ochraně říšských hranic na jihu ponechán kromě pevnostních posádek jen sedmý armádní sbor pod velením podmaršálka Maroičiče, kterýž rozložil se za řekou Isonzo, — pak divise generalmajora Khuna v Tyrolsku a loďstvo rakouské pod velením contre-admirála Tegetthoffa.

Arcivévodovi Albrechtovi nařízeno, aby ihned do Vídně se odebral a vrchní velitelství nad veškerou brannou mocí v říši — a tudíž i nad severní armádou — převzal. Armáda rakouská neměla v této nad jiné kritické době jiného generála, k němuž by po vítězství u Custozzy a po katastrofě kralohradecké vojsko veškeré s větší důvěrou bylo pohlíželo, než k němu. Jako dříve Benedeka, volal nyní vítěze u Custozzy hlas všeho veřejného mínění v kruzích vojenských v čelo armády.

Arcivévoda Albrecht přibyl do Vídně dne 13. července a převzav velení vydal tento armádní rozkaz:

„V hlavním stanu ve Vídni, dne 13. července 1866.

Jeho Veličenstvo císař ráčil nejmilostivěji svěřiti mi velitelství nad celým vojskem a já velitelství to dnešním dnem převzal.

Vojáci od severu i jihu! Věrní, stateční spojenci ze Sas! Společno, jako byly city naše, bude nyní i naše konání! Mocnější, než kdy jindy, sbírá se armáda z vycvičených v boji, udatenstvím i vytrvalostí stejně osvědčených bojovníků, kteří jednak s vědomím dobytého již vítězství, jednak s vřelou touhou po odvetě za nezasloužené nehody prahnou po příležitosti, aby přepychu nepřítele učinili přítrž.

Nuže vykonejmež spojenými silami veliké toto dílo a mějmež při tom vždy na paměti, že jen ten domůže se šťastného výsledku, kdo má

hlavu i srdce zároveň na pravém místě, — kdo dovede současně klidně mysliti i rozhodně jednati, a že — přejž si již štěstí komukoliv — jen ten jest ztracen, kdo dá se zastrašiti a sám sebe za ztracena považuje.

Důvěřujmež proto pevně v Boha, kterýž jest ochrancem věci spravedlivé, — v naše mocnáře, kteří očekávají od nás zachování blaha svých národů, — důvěřujme i ve svou vlastní sílu, kteráž se každou novou úlohou nově oživí a nastupmež pak směle v rozhodný boj s dávným heslem: „Ať žije císař!“ Arcivévoda Albrecht.“

Zároveň s novým vrchním velitelem přibyl na bojiště severní i náčelník jeho generálního štábu, podmaršálek bar. John, jenž o skvělý výsledek bitvy u Custozzy měl vynikající zásluhu.*)

Již dne 10. července vydal také císař rakouský následující manifest k svým národům: „Veliké neštěstí, jež severní mou armádu vzdor nejudatnějšímu odporu potkalo, nebezpečenství, jež tím celé vlasti vzrostlo, válečné tísně, jež záhubně se po milované mé zemi české rozšiřují a i jiným částem mé říše hrozí, bolestné, nenahraditelné ztráty, jež tisíce rodin utrpělo, rozechvěly mé tak otcovsky pro blaho mých národů tlukoucí srdce.

Ale důvěra, kterou jsem v manifestu svém od 17. června vyslovil, důvěra v nezrušitelnou věrnosť, oddanosť a obětovnosť vaši, důvěra v pevnou odvahu vojska mého i v neštěstí, důvěra v Boha a v dobré posvátné právo mé ani na okamžik mne neopustila.

Obrátil jsem se na císaře francouzského o sprostředkování příměří v Italii. Nalezl jsem nejen největší ochotu, ale císař Napoleon sám z vlastního popudu, v šlechetném úmyslu, aby dalšímu prolévání krve konec učiněn byl, se nabídl za prostředníka příměří s Pruskem a k zavedení vyjednávání o mír.

Nabídnutí toto jsem přijal.

Jsem hotov k míru za čestnými výminkami, aby prolévání krve a válečné spoustě se konec učinil, ale nikdy nesvolím v mír takový,

---

*) František John náleží k nejschopnějším generálům, jež kdy armáda rakouská měla. Narodiv se r. 1815. v Mostu n. Litavou, nabyl předběžného vojenského vzdělání v Novém Městě za Vídní, načež stal se poručíkem v pluku arcivévody Františka Karla. Konav válečné služby pod Radeckým v Italii povýšen r. 1848. na setníka a obdržel za svou statečnosť před nepřítelem osvědčenou řád železné koruny a řád Marie Teresie. R. 1857. byl již plukovníkem. Války r. 1859. činně se neúčastnil, byl však po válce co generalmajor ustanoven náčelníkem generálního štábu armády italské, kteréž velel tehdáž ještě Benedek. Když pak r. 1866. Benedek povolán byl v čelo severní armády, zůstal generalmajor John, i když převzal v Italii velení arcivévoda Albrecht, náčelníkem generálního štábu jižní armády, kteráž za nedlouho dobyla vítězství u Custozzy. John, kterýž ku zdaru boje u Custozzy vynikajícím spůsobem se přičinil, povýšen byl za podmaršálka a doprovázel pak arcivévodu Albrechta i na sever říše. Po válce svěřena byla Johnovi důležitá úloha reorganisace armády a John jmenován proto při nastoupení ministerstva Auerspergova společným ministrem války, v kterémžto úřadě přičinil se o zavedení všeobecné branné povinnosti, o zvelebení ústavů vojenských a zavedení náležité kázně u vojště. Po několika měsících složil John úřad ministra záležitostí válečných v ruce podmaršálka Khuna, načež stal se zemským velitelem v Štýrském Hradci, pak polním zbrojmistrem a náčelníkem generálního štábu celé armády rakouské, jejíž vrchním velitelem ustanoven byl co maršálek arcivévoda Albrecht. Dne 25. května 1876. John zemřel.

kterým by se základné podmínky mocnostného postavení mé říše podkopaly.

V takovémto případu jsem odhodlán k boji až nejkrajněji a ubezpečen v tom i souhlasem svých národů.

Všecka upotřebná vojska se stahují, a nařízeným sbíráním hojných dobrovolníků na vojnu, jež znovu oživený duch vlastenecký všady k praporům svolává, doplňují se mezery vojska.

Rakousko těžce dostiženo bylo neštěstím, ale není ochablé, není zlomené.

Národové moji! Důvěřujte v svého císaře!

Národové rakouští se nikdy neobjevili většími nežli v neštěstích. — I já následovati chci příkladu svých otců a s neoblomnou důvěrou v Boha, vytrvalostí a odhodlaností vám vzorem býti.

František Josef."

Taktéž k národům uherským zvlášť vydal císař manifest následujícího obsahu:

„Věrným národům Mého království Uherského! Ruka prozřetelnosti těžce se nás dotkla; v boji, do něhož jsem nikoliv dobrovolně, nýbrž mocí poměrů se dostal, uvedeno všecko lidské vypočtění na zmar, vyjma důvěru, kterou jsem skládal v hrdinnou udatnosť Mé statečné armády. Tím bolestnější jest ztráta, která zastihla řady oněch statečných mužů a otcovské srdce Mé pociťuje zároveň se všemi súčastněnými rodinami hořkosť bolesti této. Abych učinil konec nerovnému boji, abych získal času a příležitosti, vyplniti mezery polním tažením vzniklé a soustředíti válečnou moc proti nepřátelskému vojsku v severní části říše mé řádícímu, svolil jsem s velkými obětmi ve vyjednávání stran uzavření příměří. A nyní se obracím pln důvěry k věrným národům Mého království Uherského, k jejich obětovnosti v trudných dobách opětovně osvědčené. Veškerá říše má musí napnouti svorně síly své, aby se pojistilo uzavření žádoucího pokoje pod mírnými podmínkami. Doufám pevně, že k boji schopní synové Uherska, uvedeni jsouce citem zděděné svornosti, dobrovolně budou spěchati pod prapory Mé ku pomoci svých příbuzných a k ochraně vlasti válečnými událostmi bezprostředně ohrožené. Seřaďte se tedy co nejčetněji k obraně přepadené říše, buďte důstojnými syny svých statečných předků, kteří svými hrdinskými činy jméno Uherské navždy oslavili. — Ve Vídni, dne 7. července 1866. — František Josef."

Byla pak skutečně vyjednávání o příměří v plném proudu. Císař Napoleon horlivě zasazoval se o uzavření příměří, pokusy jeho však narážely na odpor obou válčících stran. V zásadních článcích nebylo možno žádné shody docíliti.

Během tohoto vyjednávání doručil armádě rakouské francouzský vyslanecký tajemník v noci ze dne 12. na 13. července návrhy pruské, jež byly:

„Anto J. V. král pruský nemůže navrženého mu skrze Francii příměří bez svolení Italie přijmouti, nicméně ale ochoten jest císaři Napoleonu důkaz přátelského smýšlení podati, jest J. V. král pruský — předpokládaje vzájemnosť — ochoten vojsku

svému naříditi, aby zastavilo nepřátelství proti vojsku rakouskému a saskému na tři dny, pod následujícími podmínkami:

Článek 1. Vojsko rakouské opustí ihned krajinu, ležící mezi nynějším postavením vojska pruského a Dyjí.

Článek 2. Vyjímaje případ v článku 1. naznačený, zůstanou vojska pruská i rakouská jižní i severní armády, jakož i vojsko saské, jejich dělostřelectvo a dovozy vojenské na těchže místech státi, na kterých v den podepsání docíleného usjednocení nacházeti se budou.

Článek 3. Pruská vojska nepriblíží se až do uplynutí ujednané lhůty pevnosti Olomouci na více než na 3 míle.

Článek 4. Po železnici mezi Drážďany a Prahou budou se moci dovážeti zásoby potravní pro vojsko pruské."

Dvůr rakouský podal však na to asi tuto odpověď:

„Jeho Veličenstvo, císař rakouský jest ochoten svoliti k navrženému prozatímnému zastavení nepřátelství na tři dny, aby J. V. král pruský měl čas, zpraviti se o zámyslech svého spojence krále italského Viktora Emanuela ohledně přímčří francouzským císařem navrženého.

Rakouská vláda vidí však, že podmínky tohoto zastavení nepřátelství, jak v noté p. Lefebvrem de Béhainem podány jsou, bez patrné újmy pro vojsko rakouské přijmouti nemůže, kdežto vojsko pruské toho ku zlepšení postavení svého užiti by mohlo.

Tak ustanovuje článek třetí návrhu povšechnými pouze výrazy, že pruské vojsko ve vzdálenosti tří mil od Olomouce zůstane, což by ale nikterak jemu neodbíralo možnosť, aby pevnosť Olomouc v těch třech dnech ve vzdálenosti tří mil obklíćena nebyla.

Poněvadž pak s druhé strany zastavení nepřátelství nevztahuje se na vojsko italské, které mezitím v pochodu pokračovati může, jest nemožno, aby Rakousko pro svou jižní armádu převzalo závazek, který by ji k úplné nečinnosti odsuzoval a tím veliké škodě v šanc vydal.

Z udaných tuto důvodů navrhuje vláda rakouská za základ zastavení nepřátelství, aby mezi rakouským vojskem s jedné a pruským s druhé strany naznačena byla čára demarkační, která by v oněch tří dnech překročena býti nesměla, za kterou ale jak jedna tak i druhá strana zcela svobodně pohybovati by se směla.

Rakouská vláda navrhuje za demarkační čáru řeku Dyji od jejího pramene až k místu dvě míle východně od Břeclavi; od tohoto místa táhla by se čára rovnoběžně s drahou z Břeclavi do Olomouce a ve vzdálenosti 2 mil západně od dráhy vztahovala by se až k nynějšímu postavení pruské armády, zůstávajíc dvě míle východně a severně od nejzazších náspů pevnosti Olomouce vzdálena.

Pakli by vláda pruská návrh ten na místě prvního, druhého a třetího článku noty, kterou p. Lefebvre de Béhain doručil, přijala, srozuměla by se ihned vláda rakouská s králem saským k tomu účelu, aby vlaky s potravou pro pruskou armádu po železnici z Drážďan do Prahy bez překážky jezditi mohly.

Svolil-li by král pruský na základech výše zmíněných k zastavení nepřátelství, navrhoval by císař rakouský, aby ihned komise k podepsání tohoto příměří do Rejhradu poslány byly.

Jeho Veličenstvo císař rakouský přikládal by velikou cenu tomu, kdyby toto zastavení nepřátelství vztahovalo se také na vojsko bavorské, jakož i na ony voje, které stojí pod velením prince Alexandra hessenského."

Nota tato a návrhy v ní činěné nedošly však souhlasu v pruském táboře a v odpověď podáno toto zamítnutí:

„Jeho Veličenstvo král pruský, nemoha jiných podmínek přijmouti, nežli které p. Lefebvre de Béhaine doručil, nesvoluje k návrhu císaře rakouského.

Zvláště dvě věci nutí krále, aby zamítl kombinaci, která ve Vídni jest učiněna na místě oné, s kterou Jeho Veličenstvo král za srozuměna se prohlásil, totiž žádosť, aby jižní armáda zůstala oprávněna k volnosti v pohybech svých, a okolnosť, že obsazení čáry na Dyji až k Břeclavě vojskem pruským zamítnuto jest.

Netřeba tudíž, aby do města Rejhradu vyslanec ke konečnému docílení shody a podpisu vyslán byl."

Rozložena pak byla válečná moc severní armády nyní pod vrchním velením arcivévody Albrechta následovně:

u Olomouce tábořily první, druhý, čtvrtý, šestý a osmý armádní sbor, mimo druhé divise lehké jízdy a armádní zálohy dělostřelecké, čítajíce 92.126 mužů se 346 děly;

u Vídně desátý armádní sbor v síle 16.700 mužů se 56 děly;

k Vídni pak táhlo:

od Olomouce 41.254 mužů se 106 děly třetího armádního a saského sboru;

od Brna 9.400 mužů se 72 děly, první to divise lehké a třetí divise reservní jízdy;

z jižního bojiště konečně 57.847 mužů se 120 děly, sbory to pátý, devátý a jízdná brigáda Pulzova;

k tomu družila se též posádka pevností Olomouce, Krakova, Terezína, Josefova a Králové Hradce v počtu 40.943 mužů se 40 děly.

Zároveň odevzdal polní zbrojmistr hrabě Degenfeld arcivévodovi Albrechtovi velení nade všemi u Dunaje soustředěnými silami válečnými.

Z celého tohoto postavení armády severní vidno na první pohled, že na místech rozhodujících upuštěno od zřízení velkého opevněného tábora u Olomouce, z něhož podnikaly by se pohyby do zad nepřítele k Vídni táhnoucího. Byltě to následek rozhodnutí arcivévody Albrechta, jenž již 9. července telegraficky mínění své v ten smysl sdělil, že za stávajících poměrů obhajování říše jedině soustředěním velké válečné moci u Dunaje účinně provésti možno.

Ve směru tomto obdržel také Benedek ještě 9. července rozkaz ihned drahou ještě jeden sbor (mimo desátý, dříve již k Vídni vypravený) do Floridsdorfu poslati, k čemuž 3. armádní sbor určen.

Podobně nařízeno jemu 10. července, aby saský sbor tímže směrem

odeslal, a opět brzy na to, aby i ostatní sbory pokud možno drahou, jinak však pochody k Vídni dorazily.

K hájení Olomouce zůstaviti měl posádku 10. praporů pěšších, 1 pluku jízdního a 1 batterie dělostřelecké s příslušnými oddíly pomocnými.

Dle daného rozkazu opustil 3. armádní sbor nejdříve ležení u Olomouce. 11. července nastoupila pochod brigáda Kirchbergova, v noci ze dne 11. na 12. brigáda Procházkova, 12. hlavní stan 3. sboru, dále brigády Benedekova a Appianova s příslušnými oddíly záložního dělostřelectva a zdravotním sborem, použivše vesměs k dopravení svému dráhy.

14. července nalézal se celý sbor již u Floridsdorfu.

Saskému sboru nepodařila se však již doprava. Oddíly jeho měly dle rozkazu do 16. července opustiti ležení své u Olomouce a ačkoliv již 13. července jednotlivé části drahou vypraveny byly, přec nedošel celý sbor místa vytčeného. Pokročivší nepřítel ohrožoval již 15. dráhu z Přerova k Vídni vedoucí i nařídil tudíž saský generallieutenant Schimpff oněm sborům, jež doposud za Uherské Hradiště se nedostaly, aby vozy opustily a pochody k Vídni se vydaly. Tím stalo se, že z celého saského sboru dorazily k Floridsdorfu drahou pouze hlavní stan korunního prince saského, štáb 1. divise, 3. brigáda této a dělostřelectvo, od 2. brigády pak toliko štáb a prapor myslivců.

Ostatní oddíly saského sboru odloučily se následkem překažené jízdy valně od sebe, i nastoupiti musely dva prapory 2. brigády pochod přes Tarnov k Břetislavi, kamž také 19. dorazily, kdežto ostatní části opozdivší se proto u Olomouce připojily se k hlavní síle severní armády. Byly to: zbytek 1. brigády, 2. pěšší divise a reservní oddíly. Jízdní divise pak z části čtvrtému, z části druhému rakouskému sboru pěššímu přidělena.

Touže dobou ustupovalo také r a k o u s k é j í z d e c t v o nuceno k tomu doléhajícím na ně nepřítelem za Dyji.

Nalézalť se již 13. července h l a v n í s t a n k r á l e P r u s k é h o v B r n ě, kam téhož dne 5. a 7. d i v i s e p r u s k á dorazily, spolčivše se tu se 6. d i v i s í, která doposud zde dlela. P ř e d n í v o j posunut pak k Modřicům, 3. d i v i s e obsadila Ivančice, 4. pak R o s i c e. Sbory p o l a b s k é a r m á d y táhnoucí v patách za 1. a r m á d o u p r u s k o u držely se směrem k Znojmu i dostihla 14. d i v i s e Myslibořic, 15. Dalešic a 16. Náměstí.

Přední voj armády polabské rychlými pochody svými nutil jízdní sbory rakouské stále k ustupování, tak že 1. divise lehké jízdy 14. července k Hollabrunu, 3. divise reservní jízdy k Enzersdorfu, 2. divise reservní jízdy k Aspru, 1. divise reservní jízdy k Pušdorfu odtáhly.

V Aspru, kamž velitelství těchto sborů přesídlilo, obdržel v noci na 15. července princ Holstein rozkaz arcivévody Albrechta, aby v postavení u Lavy a na Dyji do 16. udržeti se hleděl. Ježto však veškeré sbory odtud již ustoupily, ba nepřítel již na mnoha místech Dyji překročil, nařídil velitel jízdních divisí, aby tyto na svých zaujatých místech vytrvaly, což však rovněž možno nebylo. Divise generalmajora Edelsheima nalézala se tou dobou již na pochodu ku Korneuburgu, kryta jsouc

plukem husarů a dragonů. O 8½ však dostihli tyto pruští husaři 11. pluku od divise Schoelerovy, jež však dobre mířené rány dělostřelců rakouských zpět zahnaly. Rovněž o 11 hod. osvědčila se rakouská děla, zahnavše skoro 4 škadrony nepřátelských jezdců na útěk. Když však o 12. hodině nepřítel z dvou batterií odpovídati počal, uznal plukovník hrabě Wallis za dobré, palbu poloviční batterie zastaviti a k hlavní síle brigády u Göllersdorfu odtáhnouti.

2. a 3. divise reservní jízdy držely se 15. ve svých postaveních u Enzersdorfu a Aspru, ačkoliv tu i husary polabské armády znepokojovány byly.

1. divise reservní jízdy donucena pak objevivšími se silnými odděleními nepřátel pod vévodou Vilémem Meklenburským k ústupu proti Gaumersdorfu, kam 16. z rána dorazila.

Za předním vojem polabské armády postoupila 15. července 14. divise ke Znojmu, oddíly pak první armády rozložily se mezi Lavou, Velkými Němčicemi a Klobúky.

Ježto však v noci na 15. zvěděli v pruském hlavním stanu o ústupu severní armády od Olomouce, musela první armáda směr svůj změniti a dle rozkazu z hlavního stanu k Břeclavě se dáti.

Jak známo, vztahoval se rozkaz vrchního velitelství rakouského do Olomouce dne 10. července zaslaný i na ostatní ony sbory u Olomouce ležící, které nebyly určeny k obsazení pevnosti této. Proto nařídil Benedek, aby veškeré vojsko k pochodu připraveno bylo a určil vojsku pěššímu, by drahou se dále ubíralo. kdežto jízda silnicí od Prostějova k Lednici a do Vídně, ostatní pak oddělení buď cestou ku Hodonínu a Malačce údolím Moravy aneb přes Napajedly k Trnavě a do Břetislavi dáti se měla. Mezitím obdrželo velitelství severní armády 13. července rozkaz arcivévody Albrechta, aby veškeré sbory Moravu přešly a k Břetislavi na pochod se daly. Kdyby však nepřítelem velmi tísněny byly, měly údolím řeky Váhu ke Komárnu se odebrati.

Rozkaz tento nezměnil však ničeho na ustanovení Benedekově, neboť dodán byl tomuto již v době pokročilé, kdy sbory severní armády dle předpisu k pochodu se připravily. Rozděleny byly ve dva proudy, z nichž první, sestávající z druhého a čtvrtého sboru a divise saské jízdy 14. na pochod od Olomouce se dal, druhý proud pak, první a osmý sbor totiž s 2. divisí lehké jízdy, 15. za nimi následoval. Osmému sboru přidružil se Benedek sám.

Generalmajoru Taxisovi odevzdal při tom Benedek velení prvního sboru a 2. divise lehké jízdy, aby jimi ústup kryl.

Armádní zásoby střeliva a záloha dělostřelecká táhly s veškerým vozotajstvem sborů po levém břehu Moravy přes malé Karpaty k Břetislavi.

Šestý sbor opustil taktéž 15. července ležení u Olomouce, maje přes Trenčín údolím Váhu k Břetislavi doraziti.

Mezitím přiblížil se nepřítel značně sborům rakouským, dosáhnuv předním vojem druhé armády až za Prostějov.

Čtvrtý sbor severní armády dorazil šťastně do Kojetína setkav se pouze s pruskými hlídkami jízdnými, jež však bez boje ustoupily.

Druhý sbor táhl k Tovačovu silnými hlídkami nepřátelskými

stále jsa znepokojován. Mezi 3. a 4. hodinou nalézal se již pruský generalmajor Buddenbrock s oddělením svým v Prostějově, vyslav jednu škadronu prvního husarského pluku až k Vrahovicům. Malé pozorovací oddělení této narazilo tu na hlídky dvou saských škadron u Králic stojících. Tyto udeřivše na pruské husary, ukořistily několik koní a zajaly některé nepřátelské jezdce; když však ihned na to celý pruský pluk husarský se chystal k útoku, propustily oboje a couvaly za stálé střelby z obou stran. Zde přišlo pak

ku srážce u Králic.

Mezi Čechůvkami a Královicemi zastavily se saské škadrony a vystřelivše najednou, vrhly se na husary pruské. Donuceny jsouce k ústupu postavily se u samých Králic opětně na odpor a teprve po urputném boji ustoupily k Biskupicům hledajíce ochrany u rakouské pěchoty.

Pruští husaři sesíleni škadronou 10. hulánského pluku pronásledovali je až k rakouským předním hlídkám. Tou dobou však dorazila sem brigáda Saffranova, upozorněna byvši s věže Biskupické na stav věcí. Sasové ustoupili za levé křídlo brigády, načež ihned zasáhly pěchota a batterie dělostřelecká na pravém křídle postavená vydatnou střelbou v boj. Dobře mířená palba přinutila nepřátelské jezdce k rychlému ústupu až za Králice.

Přední hlídky rakouské zaujaly opět dřívější svá postavení.

Nepřítel měl při této srážce 2 raněné důstojníky, 2 mrtvé a 18 raněných mužů, ztratil pak 25 koní; Sasové ztratili 1 důstojníka, 18 mužů a 13 koní.

Toho dne vyznamenali se zvláště saští rytmistři Bodemer a Genthe.

Podmaršálek hrabě Thun učinil ihned o srážce oznámení velitelství severní armády a obávaje se, by voje jeho na dalším pochodu nepřítelem u Kostelce stojícím napadeny nebyly, žádal o dovolení, aby v pochodu na pravém břehu Moravy přes Chropiň ku Kroměříži pokračovati směl.

Téhož dne podstoupilo jiné oddělení brigády Saffranovy zvláště čestný boj s nepřítelem

u Biskupic.

Korunní princ pruský nařídil totiž gen. Hartmannovi, by se svou jízdní divisí a brigádou Malotki-ho co nejrychleji krajinu u Tovačova a Troubek obsadil, čímž pruským vojům cesta k Přerovu otevřena, zároveň však spojení rakouských vojsk s Vídní zamezeno býti mělo. Generál Hartmann vyslal za tím účelem 1. pluk kyrysníků k Tovačovu, kteří o 8. hodině večerní u Biskupic na pošinuté přední stráže 8. divise sasko-weimarské pod velením setníka Hrdličky narazili.

Dle daného rozkazu ucouvly rychle přední stráže, jakmile nepřítele spatřily a připojily se ihned k hlavní síle divise Hrdličkovy, která mezi tím již od Biskupic k nim spěchala. Za soumraku již spatřila divise nepřítele a utvořila rychle čtverec, na nějž dvě a půl škadrony nepřátelských kyrysníků z předu, ze zadu a z levé strany udeřilo. Jakmile tito na 100 kroků ku čtverci se přiblížili, uvítáni byli prvním hromadným výstřelem. Neohroženě však řítili se vpřed a nedbajíce prudké střelby

pěšáků rakouských, dorazili až před čtverec, vniknuvše částečně i mezi pěší tento tvořící. Zvláště poručík Tschammer-Osten vnikl do čtverce s vyzváním „vzdejte se“. Však rakouští vojíni nepozbyli mysle, nýbrž s hlasitým „hurá“ vrhli se bodákem na pruské kyrysníky, kteří návalu neodolali a rychle ucouvli. V tom vyrazila v záloze chovaná jedna škadrona kyrysníků a úprkem hnala se na rozrušený čtverec rakouský. Mžikem ale srovnaly se řady divise Hrdličkovy a uvítaly nového nepřítele rovněž důrazně, přinutivše ho opětně k ústupu. Celý pluk kyrysníků ustoupil až za Králice, zanechav 1 důstojníka v rukou rakouských.

Prusové ztratili tu dle udání 2 důstojníky a 5 mužů mrtvých, raněni pak byli 3 důstojníci a 9 mužů.

Divise Hrdličkova měla pouze 3 raněné.

Na to přešla noc zcela klidně.

Druhá divise lehké jízdy dorazila 13. července z Nov. Města do Letovic a 14. do Křenovic a zjistila svými pozorovacími hlídkami, že nepřítel z jedné strany k Zábřehu, z druhé pak do Konic postoupil.

Odpoledne téhož dne pozorovány již nepřátelské hlídky jihozápadně od Olomouce, proti nimž velitel pevnosti jednu pěší divisi a půl škadrony hulánů vyslal. Oddíly pruských hulánů donuceny těmito k ústupu přes Olšany za Smržice, kde však silná oddělení pěchoty nepřátelské na pomoc hulánům přišla. Rakouské vojsko ustoupilo ihned k pevnosti.

Té doby nalézal se již hlavní stan druhé pruské armády v Konici, šestý sbor této dorazil do Mor. Třebové, sbor gardový do Opatovic a Jaroměřic, pátý sbor do Laškova a Přemyslovic, první pak do Plumlova.

Vrchní velitelství druhé armády pruské seznalo však ze zpráv dne 14. července došlých, že vojsko rakouské od Olomouce již odtáhlo a proto nařídilo ihned prvnímu sboru, aby silnici z Brna do Olomouce hájil a pojistiv si pravé své křídlo proti Tovačovu předními oddíly do Králic postoupil.

Pátý sbor obsaditi musil Prostějov.

Oběma pak nařízeno, aby hleděly získati určitých zpráv, zdali a kam rakouské sbory odtáhly.

Gardový sbor vyraziti měl 15. k Boskovicům, kde vyčkati měl dalších rozkazů.

Šestý sbor pak místo do Jevíčka vydati se měl po cestě ku Křenové do Letovic, v Boskovicích pak další rozkaz u sboru gardového přijmouti.

Benedek o událostech 14. července zpraven a telegramem arcivévody Albrechta k zvláštní opatrnosti pobádán, nezměnil přec ničeho na rozkazu svém pro 15. červenec daném, domnívaje se, že pochody při řádném vedení a zajištění sborů proti nepříteli provésti se dají. Proto nesvolil k žádosti hraběte Thuna, aby pokračovati mohl pochodem na levém břehu Moravy ku Kroměříži a zaslal témuž rozkaz, že nedovoluje se žádná úchylka od původně vytčeného směru. Druhý sbor však spoléhaje na souhlas velitelství armádního vyrazil 15. od Tovačova přes Troubky a Chropiň ku Kroměříži, kde — ovšem pozdě — odpoledne rozkaz Benedekův doručen mu byl.

Též čtvrtý sbor opustil o 2. hodině ranní Kojetín, táhna směrem ku Zdounkům.

Osmý armádní sbor rakouský měl, jak známo, dle disposice vrchním velitelstvem armády vydané nastoupiti dne 15. července pochod z Olomouce do Kojetína a zároveň opustiti měl Olomouc i hlavní stan severní armády.

Následkem toho odejel Benedek se svým komonstvem z Olomouce již o $3\frac{1}{2}$ hodině ranní, načež o 4. hodině odtáhla odtud i brigáda Rothkirchova spolu se třemi škadronami hulánů Clamových. Ostatní oddělení a brigády měly se v tomto pořádku přidružiti: k osmému sboru patřící oddělení zdravotní o $4\frac{1}{2}$ hod., dělostřelecká záloha sboru o 5. hod., train velitelstva 8. sboru o $5\frac{1}{4}$ hod., brigáda Fragnernova (nyní pod velením Rothovým) o $5\frac{1}{2}$ hod. a brigáda Schulzova (nyní pod velením Kirchmayerovým) o 6. hodině.

Velký train sboru, k němuž se část trainu armádního velitelstva přidružila, měl vydati se již o 3. hod. ranní na pochod a sice měl hned u Olomouce dostati se na levý břeh řeky Moravy a za ochrany jednoho praporu pěchoty táhnouti přes Grigov a Citov do Troubků. Velká část vozotajstva dostala se ale nešťastným nedopatřením mezi pěchotu po pravém břehu Moravy táhnoucí, tak že pochod brigád Fragnernovy a Schulzovy nemálo byl pozdržen. Bylo sice ovšem co možno nejdříve učiněno opatření, aby tento omyl byl napraven, přece však nastala tím mezi brigádou v čele sboru táhnoucí a mezi ostatní pěchotou nemalá mezera, kteráž nedala se tak rychle vyplniti.

K ochraně boku ustanovena byla brigáda druhdy Kreyssernova (nyní Wöberova) a dvě škadrony Clamových hulánů. Brigáda ta měla dáti se na pochod současně s předním vojem hlavního proudu a sice měla jíti přes Vrbatky (u Duban), Králice a Pivín do Němčic.

U Nového Světa nechal Benedek přední voj sboru kolem sebe defilovati. K nemalému hněvu seznal, že již hned za plukem hulánů, v čele sboru jedoucím, vsunula se na silnici dlouhá řada povozů se zásobami a nemocnými, jakož i množství koní a pak teprv že přišla brigáda Rothkirchova, za níž táhlo se ale opět téměř nepřehledné množství vozu.

Konečně došlo na dělostřeleckou zálohu a teprv když ta kolem Benedeka ku předu se dostala, jel i Benedek dále, drže se se svou družinou vedle děl. Sotva že přibyl ale k Dubu, přesvědčil se, že brigáda Rothkirchova mezi Věrovany a Tovačovem zapředena jest — v tuhý boj s nepřítelem. Byla to smutně památná

bitka u Tovačova a Dubu.

Brigáda Rothkirchova táhla klidně po silnici k Tovačovu a bezstarostnosť jejího velitelstva byla tím větší, když docíleno styku s brigádou Kreyssernovou, která — jak již podotknuto — krýti měla pravý bok celého ostatního sboru. V čele brigády Rothkirchovy jedoucí huláni projeli již samým Tovačovem, také dvě setniny pluku velkovévody toskánského čís. 71. vstoupily již do Tovačova, — tu však jiné dvě setniny téhož pluku, kteréž krýti měly pravý bok brigády, náhle byly překvapeny prudkou střelbou nedaleko lesíka, rozkládajícího se severozápadně od Tovačova u viklického dvora, patřícího hr. Kbuenburkovi.

Bylo právě 9 hodin ráno.

Podotknouti dlužno, že velitel brigády, generalmajor Rothkirch, byl již asi o půl hodiny dříve na to upozorněn, že nedaleko pravého boku jeho brigády objevují se silné hlídky nepřátelské, a když dorazil do Věrovan, pozorovati bylo odtud zcela dobře silná oddělení pěchoty, jízdy i dělostřelectva, pohybující se na výšinách u Klopotovic. Hr. Rothkirch na okamžik kázal sice brigádě své v pochodu se zastaviti, — pak ale, aniž by byl vyslal směrem tím hlídky ku přesvědčení se, nehrozí-li odtamtud nebezpečenství, — táhl dále, maje pevně za to, že jest to — brigáda Kreyssernova!

Osudný tento omyl jest tím nepochopitelnější, jelikož přec styku s brigádou Kreyssernovou hlídkami dříve již bylo skutečně docíleno a hr. Rothkirch tudíž věděti mohl, neb aspoň věděti měl, že brigáda ta nemohla té doby býti ještě ani u Králic. Rovněž jest nepochopitelno, že hlídky hulánské, kteréž přece zajížděti měly až na výšiny mezi řekami Blatnou a Valovou, ničeho nepozorovaly, anebo aspoň žádných zpráv nepodaly o tom, že nepřítel od západu se blíží.

Patrno, že opomenuta byla i nejobyčejnější opatření bezpečnosti.

Zatím ale té doby mezi oběma těmito řekami jižně Biskupic stála již celá nepřátelská brigáda Malotki-ho od prvního sboru Boninova a šest pluků jízdy od jízdné divise Hartmannovy s příslušným počtem děl.

Brigádě Malotki-ho dán byl již den před tím rozkaz, aby spolu s divisí Hartmannovou o 4. hod. ráno dala se na pochod ze svého ležení u Štichovic a dorazila té doby přes Prostějov do Hrubšic. Tam sděleno Malotkimu hlídkami 10. pluku hulánského, že na druhém břehu Blatny táhnou od Olomouce po silnici, vedoucí kolem výstavného a daleko viditelného kostela obce Dubu k Tovačovu a Kroměříži, oddělení rakouské pěchoty.

Generalmajor Malotki seznav, že jest mu nutno obsaditi Tovačov dříve než hlavní síla rakouská tam dorazí, odhodlal se ihned k tomu, učiniti útok a překvapiti tak klidně ku předu jdoucí pluky rakouské. Nejdříve překročil řeku nepozorovaně střelecký prapor 44. pěššího pluku pruského, mezi čímž i ostatní část brigády, kryta jsouc lesíkem i hustými sady v nížině Blatny, k útoku se hotovila.

Teprv když zahřměly nedaleko lesíka u dvora viklického prudké salvy do řad pěchoty velkovévody toskánského, seznal generalmajor Rothkirch, jaké nebezpečenství mu hrozí. Bylo ovšem již pozdě!

Všecky zprávy a úsudky o bitce tovačovské souhlasí v tom, že kdyby jen o čtvrť hodiny dříve byl dal generalmajor Rothkirch, buď řádně obsaditi nebo sbořiti ne příliš pevné dva mosty vedoucí přes Blatnu, — dosti širokou a hlubokou — byl by se útok Malotkiho velice znesnadnil, ne-li skoro nemožným učinil a armádě rakouské bylo by se tím ušetřilo nejen opětných velikých ztrát, ale i opětné porážky.

Nepřítelem překvapené dvě setniny rakouské uchýlily se do lesíka a tam s uznání hodným udatenstvím bránily se proti přesile pruské, kteráž každým okamžikem vzrůstala, jelikož kromě střeleckého praporu již i ostatní dva prapory 44. pluku pruského řeku překročily a v boj

zasáhly. Oněm dvěma setninám pluku toskánského přibyl z počátku ku pomoci jenom zbytek praporu, k němuž setniny ty náležely.

Ostatní část brigády seřaďovala se zatím ve dva šiky čelem k jihozápadu a sice postaven pluk velkovévody toskánského č. 71. v levo a pluk barona Mamuly č. 25. v pravo. Batterie brigády rozestavila se asi na tisíc kroků od lesíka v pravo od silnice a jala se ihned proti nepříteli páliti. Naproti ní střílely tři batterie pruské s návrší jižně Klopotovic.

Pěchota pluku velkovévody toskánského v lesíku pokud jen mohla, se držela a nejednou došlo tu až ke krutému zápasu na bodáky; teprv když za 44. plukem hrnul se v boj i 4. granátnický pluk pruský — bylo mužstvo rakouské úplně z lesa vytištěno a hledalo úkryt v příkopech olomúcké silnice. Hr. Rothkirch pokusil se sice ještě jednou o to, aby lesíka opět se zmocnil a možno-li nepřítele zase za řeku zapudil, útok ten byl ale krvavě odražen a nepřítel hrnul se již, — o 10 hodině — jako mračno se všech stran proti postavení rakouské brigády u silnice a dorážel zejmena prudce na její levé křídlo.

Zatím přibyl sám Benedek až na výšinu u Věrovan a k prosbě Rothkirchově vyslal jednu batterii od zálohy dělostřelecké ku posile brigádní batterie, kterouž nepřátelská pěchota již značně ohrožovala a již jednou k změně posice donutila. Nejvíce ohroženo bylo — jak již řečeno — té doby levé křídlo brigády, jemuž proto ihned ku ochraně a posile vysláno bylo půl batterie. Avšak ani tato pomoc nedovedla již ústup křídla toho překaziti. Ústup ten děl se v dosti velikém zmatku k Věrovanům, kdež Benedek, rozzuřen jsa až k divokosti obsypával velitele brigády pravým přívalem výčitek. Chyby, jichž se generál Rothkirch dopustil, byly ovšem osudny!

Zatím ale octl se za nedlouho sám Benedek v největším nebezpečenství, — ještě u větším, nežli byl před Chlumem v oné chvíli, když zvěděl, že ves ta — klíč celého postavení jeho — jest obsazena nepřítelem a když hned na to kule pruské již i do jeho nejbližší družiny se sypaly.

Mezi tím, co pěchota Malotkiho zatlačovala levé křídlo brigády Rothkirchovy, podařilo se totiž na pravém boku téže brigády jízdné divisi Hartmannově provésti neobyčejně smělý útok proti stojící tam dělostřelecké záloze osmého sboru.

K rozkazu Benedeka, jenž tou dobou nedaleko děl zálohy této meškal a odtud boj pozoroval, rozestavily se čtyři batterie 9. pluku dělostřeleckého v pravo od silnice olomúcko-tovačovské nedaleko Věrovan. Mezi tím, co batterie č. 1., č. 7. a č. 8. na dělostřelectvo nepřátelské oheň spustily a batterie č. 9. k palbě se hotovila, objevila se náhle v pravém boku batterií těch značná síla jízdy. Benedek sám a velká část jeho družiny měli z počátku za to, že jest to jízda rakouská a sice divise Taxisova. Teprv když jezdci ti hrnuli se útokem na děla rakouská, nebylo ovšem již pochybnosti o hrozné skutečnosti, že jest to — jízda nepřátelská.

Pruský generalmajor Hartmann dal se totiž s kyrysnickou brigádou a brigádou zemské obrany jízdné směrem ke Klopotovicům, odkudž vyslal jednu škadronu kyrysníků, aby vyhledala vhodné místo ku přechodu

přes Blatnu. Kyrysníci ti vrátili se záhy se zprávou, že most u Biskupic není sbořen a batterie rakouské u Věrovan že nemají takřka pražádné pěchoty ku své ochraně. Následkem zprávy té podplukovník Bredov převedl ihned celý svůj pátý pluk kyrysnický na levý břeh Blatny po onom, jinak velmi chatrném můstku u Biskupic, vyslav zároveň dělostřelectvo k divisi Hartmannově patřící jihovýchodně od Klopotovic, aby odtamtud pozornost rakouských dělostřelců na sebe upoutalo a tím kyrysníkům pruským provedení jich záměru proti batteriím rakouským usnadnilo. Jest takřka nepochopitelno, že chatrný můstek biskupický, jenž kyrysníkům nepřátelským výtečnou vykonal službu, nebyl v čas sbořen, když totiž první hlídky nepřátelské jízdy na druhém břehu se objevovaly. Benedek bohužel — jak již řečeno — považoval jízdu tu za jízdu rakouskou a sice za část divise Taxisovy a proto pruští kyrysníci před očima vrchního velitelstva armády rakouské zcela klidně most přejeli a dostavše se ouvozem až asi na 300—400 kroků k rakouským dělům, udeřili na ně náhle v síle tří škadron prudkým, zdrcujícím útokem. Batteriím čís. 8. a 9. zbylo sice ještě tolik času, aby několik ran proti nim vypálily, — asi 12 kyrysníků nepřátelských a 9 koní kleslo k zemi — ale již duní půda u samých děl pod kopyty divě rozehnaných koní, — šavle nepřátelských jezdců strašně řádí mezi mužstvem nešťastných batterií, — v několika okamženích šestnáct děl padá nepříteli do rukou!! Nepatrný hlouček pěchoty — 67 mužů s dvěma důstojníky od pluku velkovévody toskánského, — kterýž batterie měl krýti, k úkolu tomu ale nikterakž nedostačoval, byl ovšem ihned také rozehnán a téměř úplně zničen. Jenom batteriím č. 7. a č. 1. zbylo ještě tolik času, že v největším trysku podařilo se jim ujeti.

Jedno oddělení nepřátelských kyrysníků hnalo se již přímo k místu, kdež Benedek se svým komonstvem stál, a štábním jeho dragounům nezbývalo jiného, než tasiti šavle a odhodlaně proti nepřátelským jezdcům se rozejeti, aby je zadrželi a celý hlavní stan před zajetím zachránili.

Benedek opustil na to bojiště a odejel přes Věrovany do Přerova.

K 11. hodině ustupovala již celá brigáda Rothkirchova k Citovu na levém břehu Moravy, kdež se opět postavila.

Zmíniti se nám dlužno ještě o hulánech Clamových, kteří — když brigáda Rothkirchova před Tovačovem byla nepřítelem napadena — stáli již dosti daleko za městem a o oněch dvou setninách pluku velkovévody toskánského, kteréž téže doby meškaly v Tovačově. Huláni, sotva že začala děla hřměti, pochod zastavili, když pak dalo se souditi, že boj pro vojsko rakouské skončil nešťastně a osmý sbor že asi za řeku Moravu se uchýlil, jeli dále ke Kojetínu, kdež dostihli brigádu Henriquezovu od druhého sboru, k níž se přidružili a ji na dalším pochodu ke Kroměříži doprovázeli. Obě setniny pěchoty v Tovačově meškající byly ovšem záhy také odtud nepřítelem vypuzeny a uchýlily se za řeku Moravu přes Troubky k Henšlovu, kdež přidružily se k oddělením prvního armádního sboru. Mezi tím, co brigáda Rothkirchova zapředena byla v nešťastný pro ni boj, setkala se i ku ochraně pravého boku osmého sboru vyslaná

brigáda Kreyssernova s nepřítelem. Zpozorovalať již o $8^1/_2$ hodině od Vrbatek pruská oddělení, stojící u Vrahovic. Za nedlouho došlo k boji. Z obou stran páleno z děl, pokusy nepřátelské jízdy — rozvinouti se k útoku — rakouským dělostřelectvem zmařeny, když ale ozývati se počala prudká střelba od Tovačova a Věrovan, uznal velitel brigády plukovník Wöber za dobré a nutné, uchýliti se k Hrdibořicům, aby nebyl nepřítelem zaskočen, jelikož se přesvědčil, že i Olšany jsou již v rukou nepřátel. Obsadiv Hrdibořice stál u spojení s hlavní silou sboru až do $11^1/_2$ hodině, načež povolán k ostatním brigádám v postavení u Dubu. Brigáda Fragnernova pod velením Rothovým dorazila k Dubu mezi 9. a 10. hodinou, kdež obdržela rozkaz, aby obsadila návrší západně od silnice. V postavení tom jedna setnina pátého praporu myslivců zapudila prudkou střelbou blížící se hlídky pruské. K 10. hodině přibyla také brigáda Schulzova k Dubu, jejž obsadila.

Druhá divise lehké jízdy měla původně o 8. hodině dáti se na pochod. Plukovník kníže Windischgrätz přinesl sice o $5^1/_2$ hod. ráno ústně rozkaz Benedekův, aby divise pochod nastoupila beze všeho odkladu co možno nejdříve; přece však neodtáhlo se dříve, než jak původně bylo nařízeno. Přední stráže divise hned, jak u porovnání s osmým sborem značně opozděný pochod byl nastoupen, přinesly zprávu, že Olšany jsou již nepřítelem obsazeny. Když pak asi o 10. hodině celá divise přibyla ke Kožešanům a slyšeti bylo hřmění děl od Tovačova i od Vrahovic, tu teprv kázal generalmajor princ Taxis plukům svým jeti klusem a přibyv k Dubu hlásil se veliteli sboru arcivévodovi Leopoldu, jenž mu rozkázal, aby s divisí svou k postavení osmého sboru u Dubu se přidružil.

Zatím byla brigáda Rothkirchova u Tovačova již úplně poražena a děla u Věrovan ztracena. Velitelství osmého sboru pomýšlelo však ještě na to — společným útokem celého sboru a druhé divise jízdy nepříteli vítězství opět vyrvati. Jelikož té doby byla ze strany pruské na bojišti pouze brigáda Malotkiho a jízdná divise Hartmannova, dá se souditi, že by útok ten, kdyby rychle a všemi silami byl proveden, nebyl minul se šťastným výsledkem.

Útok ten skutečně také prudkou střelbou z děl byl zahájen, — všecky brigády rakouské o několik set kroků postoupily ku předu, k rozhodné akci ale nedošlo, ačkoliv střelba z děl trvala — půl třetí hodiny, — od $11^1/_2$ do 2 hodin totiž.

Zatím dorážel již od Prostějova celý první sbor pruský pod velením Boninovým na bojiště a když veliteli osmého sboru, arcivévodovi Leopoldovi dodán byl rozkaz Benedekův, aby — bude-li nucen přesile ustoupiti, — překročil na levý břeh Moravy a aby táhl pak přes Brodek k Přerovu, uznal tento za dobré od dalšího, nyní již naprosto pochybného boje upustiti a vykázaný mu pochod k Přerovu nastoupiti. Všecky tři brigády, nejsouce nepřítelem, stojícím u Tovačova, valně znepokojovány, dostaly se na levý břeh Moravy u Dubu a Radokov, načež mosty, jichž použily, byly spáleny.

Pluky d'Este a Reischachův, kteréž při přechodu řeky Moravy se opozdily a pak na druhý břeh již dostati se nemohly, táhly nazpět

do Olomouce a s nimi zbytky batterie č. 10. od IX. pluku dělostřelecké zálohy, kterážto batterie u Věrovan také několik děl byla ztratila, v dalším boji však udatně a vydatně se účastnila a zejména při krytí ústupu celého sboru na druhý břeh Moravy se vyznamenala, tak dlouho střelbu udržujíc, že posléze již ani k mostu u Dubu dostati se nemohla a proto nazpět k Olomouci uchýliti se nucena byla.

Druhá divise lehké jízdy kryla taktéž svými batteriemi přechod sboru přes Moravu, načež také ona dostala se na druhý břeh dílem po mostě, dílem brodem u Tuzap.

Osmý sbor a druhá divise jízdy položily se pak večer táborem mezi Rokytnicí a Přerovem.

První armádní sbor pruský rozložil se po ukončeném boji v ležení mezi Hrubšicemi a Klopotovicemi.

Největší ztráty měl v boji u Tovačova a Dubu pluk velkovévody toskánského od brigády Rothkirchovy; ztráty ostatních brigád osmého sboru i druhé divise byly celkem nepatrny. Řečený pluk ztratil úhrnem na mrtvých, raněných a zajatých 36 důstojníků a 910 mužů. Také devátý pluk dělostřelecký od zálohy sboru měl ztráty dosti značné.

Téhož dne 15. července došlo odpůldne ještě k druhé srážce. Byla to

bitka u Rokytnice a Dluhonic,

kdež s pruskými odděleními, postoupivšími přes Troubky, srazily se pluky prvního sboru armádního.

Sbor ten byl celkem ještě v těchže místech, jež 13. července zaujal. Brigáda Abeleho měla 15. července táhnouti dále. K 11. hod. dopoledne přibyli zatím první uprchlíci od Tovačova se zprávou o nešťastném boji brigády Rothkirchovy. Následkem toho nařídil prozatímný velitel sboru toho, generalmajor Gondrecourt, aby brigády Poschachrova (nyní pod velením Hohendorfovým) a Leiningenova (pod velením plukovníka Cattanei-ho) postavily se u Rokytnice a tam aby v případu, že by nepřítel až tam postoupil, pevně se držely. Brigádě Ringelsheimově (nyní pod velením podplukovníka Housky) nařízeno, aby severní vchod do Přerova a hráz železničnou dvěma prapory obsadila, brigáda Piretova měla seřaditi se v Přerově samém. O 1. hodině odpůldne přibyl Gondrecourt sám do Rokytnice, a kladl důraz opětně na to, aby místa toho úsilovně bylo hájeno, kterýžto rozkaz pak i sám Benedek, jedoucí tudy k Přerovu, opakoval.

Brigáda Poschachrova dorazila mezi 1. a 2. hod. odp. ze svého ležení u Kokoše k Rokytnici a soustředila se severně od zámku čelem k severovýchodu. Rokytnice sama obsazena byla druhým praporem pěchoty Gyulaiovy od brigády Leiningenovy. První prapor pluku Gyulaiova*) dán s jednou batterií do zálohy na východní konec osady, odkudž později na základě jakéhosi nedorozumění s velitelstvem sboru pošinut byl dále k Dluhonicům. Dále postavil se 32. prapor myslivců mezi dráhu a řeku

---

*) Pluk Gyulaiův skládal se následkem velikých ztrát u Mnichova Hradiště, u Jičína a Hradce Králové již jen ze dvou praporů.

Bečvu, druhý prapor pluku Haugwicova ustanoven, aby udržel spojení mezi myslivci a odděleními přímo u Rokytnice stojícími a ostatní část pluku dána do vesnice samé, dílem aby ji hájila, dílem aby stála tam v záloze.

Té doby přibyl k Rokytnici pluk husarů Hallerových, jež sám Benedek vyslal k sesílení brigády Leiningenovy. Pluk ten postaven východně od Dluhonic.

Zatím přebrodil se pruský generalmajor Hartmann se třemi škadronami husarů od druhého osobního pluku královského, pak s plukem husarů zemské obrany, jednou škadronou hulánů od 10. pluku, jednou batterií děl a setninou pěchoty od 4. pluku u Vrbovce přes Bečvu a zůstaviv zde pěchotu, aby mělký a ku přechodu znamenitě se hodící brod ten kryla, postavil husary zemské obrany a setninu hulánů do prvního a dvě škadrony husarů osobního pluku králova do druhého šiku. Třetí škadrona téhož pluku dána k záštitě batterie, kteráž započala ihned páliti do postavení rakouské brigády Poschachrovy. Rány dopadaly s takovou určitostí, že velitel brigády, plukovník Hohendorf uznal za dobré ustoupiti v postavení krytější na návrší nad Rokytnicí.

Nepřítel objevil se totiž tam, kde nejméně byl očekáván.

Za nedlouho postoupil první šik pruské jízdy k útoku a sice udeřily dvě škadrony na druhý prapor italského pluku Haugwicova, právě když také ustupoval před ohněm děl nepřátelských k Dluhonicům. Mužstvo praporu toho vystřelilo sice do jízdy pruské, bylo však rázem rozehnáno a utíkajíc, uvedlo i ve vsi stojící třetí prapor téhož pluku v nepořádek, tak že všecka zde stojící pěchota šmahem prchala na konec osady, kdež teprv prvním praporem téhož pluku Haugwicova dalšímu útěku učiněna byla přítrž a celý pluk se opět trochu spořádal.

Myslivci 32. praporu soustředili se u strážního domku u Dluhonic a táhli pak v plném pořádku, aby přidružili se k pluku Haugwicovu, když se za Rokytnicí opět uspořádal a sešikoval.

Zároveň udeřil plukovník Glasenapp s první a druhou škadronou husarů pruské zemské obrany na první prapor pluku Gyulaiova v středu postavení rakouského. Mužstvo praporu toho, vidouc jezdce nepřátelské, v plném trysku ku předu se ženoucí, seřadilo se sice ihned ve čtverec, jelikož ale i pruská děla do čtverce toho prudce pálila, a hrozně tam řádila, uznal velitel praporu za dobré, dáti rozkaz k ústupu směrem k Dluhonicům. Zatím podařilo se ale již pruským husarům do řad praporu toho vraziti a uvésti jej v úplný nepořádek. Mužstvo jen se značnými ztrátami a po zoufalém boji dostalo se k Dluhonicům, zůstavivši na bojišti mnoho mrtvých a raněných a ještě více zajatých.

Část jízdy pruské znepokojovala také brigádu Poschachrovu, když ubírala se v druhé, krytější postavení nad Rokytnicí, a zejména uherský pluk krále pruského často byl nucen utvořiti čtverce před blížící se jízdou nepřátelskou. Konečně ale podařilo se brigádě té přece v postavení onom seřaditi se a batterie brigádní pod ochranou 18. praporu myslivců ihned jala se s dobrým účinkem páliti proti dělostřelcům pruským. Jezdci nepřátelští dorazili sice až takřka k silnici přerovské, kdež vozotajstvo rakouské k Přerovu táhnoucí uvedli v děsný

nepořádek, jsouce ale střelbou brigády Poschachrovy ohroženi, vrátili se záhy zase zpět.

Zatím rozjel se také druhý šik nepřátelské jízdy, vida tak značný úspěch prvního šiku, k útoku, jehož prvním cílem byl druhý prapor pluku Gyulaiova. Ačkoliv nepřátelští husaři třikráte, ano na některá oddělení praporu toho i pětkráte attakovali a takřka až k samým bodákům mužstva rakouského dorazili, vydržel druhý prapor pluku Gyulaiova statečně všecky tyto útoky a vítězně je odrazil, jsa při tom vydatně podporován jedním oddělením svým, kteréž v síle polovice setniny z blízkého příkopu jízdě pruské prudce pálilo v bok. Té chvíle zazněl po bojišti signál trubky. Pruský velitel rozptýlenou jízdu svou právě svolával a proto vzdali se i zde pruští husaři dalších útoků na druhý prapor pluku Gyulaiova, kterýž táhl pak, aby k brigádě Poschachrově nad Rokytnicí se přidružil.

Brigáda Poschachrova té doby k rozkazu svého nynějšího velitele, plukovníka Hohendorfa, kterýž uznal následkem ústupu brigády Leiningenovy postavení své za ohrožené, nastoupila ústup k Předmostí a Prosenicům, kamž pak ovšem i druhý prapor pluku Gyulaiova táhl.

Velitel brigády Leiningenovy, plukovník Cattanei shromáždil mužstvo své, pokud se mu sešlo, za Dluhonicemi a vedl je na levý břeh Bečvy, ponechav hájení dráhy u Dluhonic pouze 32. praporu myslivců.

Celý dosavadní boj byl tedy kromě čestné obrany druhého praporu pluku Gyulaiova naprosto nešťastný a pro pěchotu rakouskou málo pochlebný. Celý prostor od Rokytnice k Přerovu musil býti zůstaven s velikým množstvím zajatých nepříteli a k dovršení všeho zmatku přispěla i střeštěnými uprchlíky přerovskými přinešená — ovšem že klamná zpráva, že i Přerov jest již nepřítelem obsazen.

V nešťastném okamžiku tom, kdy v celém vojsku u Rokytnice postaveném, zavládl zmatek a zděšení, podal ale velitel pluku husarů Hallerových, plukovník bar. Marburg, skvělý důkaz o tom, co zmůže i v chvíli zdánlivě beznadějné mužná odhodlanosť a pevná rázná vůle. Mezi tím totiž, co k rozkazu nepřátelského velitele, generalmajora Hartmanna pruský plukovník Glasenapp mužstvo svého husarského pluku shromažďoval a znovu seraďoval, odhodlal se velitel husarů Hallerových, kteří dosud nečinně u Dluhonic stáli a na řádění pruských jezdců jen dívati se musili, k útoku na nepřátelskou jízdu. Rozohniv mužstvo své k boji, udeřil plukovník Marburg za hlučného „hurá“ na pruské husary a ačkoliv tito udatně se bránili, byli přece po krutém zápasu statnými husary Hallerovými za nedlouho úplně rozehnáni a daleko stíháni. Sám plukovník Glasenapp byl v souboji s rytmistrem Hubrem těžce raněn a zajat. Husaři Hallerovi byli a budou na tento boj zajisté vždy pyšnými.

Po tomto zajisté velmi skvělém výsledku uvedl plukovník baron Marburg pluk svůj zase klidně zpět v postavení, jež mu dříve bylo vykázáno.

Pruský generalmajor Hartmann neodvážil se již ani s ostatní částí jízdy své k vzájemnému útoku a ustoupil za nedlouho úplně na

levý břeh Bečvy. Podotknouti dlužno také, že za útoku husarů Hallerových podařilo se veliké části rakouských vojínů ze zajetí uprchnouti.

Velitel armády Benedek a velitel prvního sboru, generalmajor Gondrecourt, přibyli sice na bojiště u Rokytnice a Dluhonic, ale té chvíle boj byl již ukončen.

Té doby přibyl i osmý sbor k Rokytnici. Večer tábořily od prvního sboru brigáda Poschachrova u Předmostí, brigáda Leiningenova u Dluhonic, kamž k přímému rozkazu Benedekovu zase se vrátila, brigáda Piretova stála na předních strážích směrem k Troubkům, brigáda Abeleho tábořila ve Vlkoši a brigáda Ringelsheimova v Přerově.

Pruská brigáda Malotkiho zůstavivši silná oddělení u Tovačova a u Biskupic rozložila se na noc u Hrubšic a Klopotovic. Jízda pruská tábořila u Tovačova.

V bojích u Tovačova, Rokytnice a Dluhonic ztratila c. k. armáda celkem na mrtvých, raněných a zajatých 58 důstojníků, 1559 mužů a 277 koní; Prusové udávají ztrátu svou celkem na 12 důstojníků, 233 muže a 123 koně. — Podotknouti dlužno, že ve ztrátu rakouskou spočítáno jest i zajatých a neraněných 14 důstojníků a 485 mužů a rovněž i zajatých 186 koní, z nichž většina patřila k vozotajstvu, jež bylo jezdci pruskými na silnici přerovské přepadeno.

Jelikož bylo nyní spojení po dráze úplně přerušeno, nezbylo saské divisi Stieglitzově jiného nežli zůstati 15. července v Olomouci. Saská brigáda Wagnerova, kteráž byla již po dráze odjela, opustila v okolí přerovském vaggony, aby další pochod vykonala pěšky.

Šestý sbor táhl dle daného mu rozkazu k Lipníku, jsa ovšem stále nepřítelem ohrožen, aniž by ale bylo došlo kde k boji.

Den 15. července byl pro rakouské vojsko opět velmi horký, krutý den, — nedá se ale upříti, že nešťastný jeho výsledek aspoň z veliké části zaviněn byl samými veliteli rakouskými. Že vojsko samo bylo již po těch četných nešťastných dnech bojů v Čechách značně zmalátnělé, že nedůvěřovalo již ani ve svou zbraň, ani ve své vůdce, o tom nemůže býti ovšem také pochybnosti a nikdo se nebude tomu také diviti, zvláště po útěku od Král. Hradce. A proto tím stkvěleji září jednotlivé zjevy dosavadní udatnosti a mužné odhodlanosti u mužstva rakouského v bojích těch; jsouť to pravé oásy v té všeobecné poušti zmatků, bezhlavosti a konečně i nepopíratelného neštěstí.

Padlým rakouským vojínům u Tovačova postaven byl větší pomník s českým a německým nápisem tohoto znění: „Udatným vojínům rakouským dne 15. července 1866. v boji za vlasť padlým moravský podporovací spolek."

Nešťastný výsledek bitky u Tovačova a Rokytnice poučil ovšem Benedeka nejen o tom, že další pochod podél pravého břehu řeky Moravy jest úplně nemožný, ale že, bude-li i konán po levém břehu, dojde nevyhnutelně k srážkám s nepřítelem a to za poměrů a okolností pro vojsko rakouské jistě velice nepříznivých; ohrožovalať armáda prince Bedřicha Karla, stojící již jižně města Brna, samo okolí Břeclavi (Lundenburg) a byla proto srážka vojska rakouského s nepřítelem, kdyby šlo tímto

směrem, i v těchto místech nezbytna. Nezbývalo tu ovšem Benedekovi jiného, než aby odhodlal se k tomu vésti svou nešťastnou armádu přes moravsko-uherské pohraničné pohoří do údolí považského na Slovensku a odtamtud dáti se ku Prešpurku. Ale i při tomto plánu záleželo na tom velice, aby pochod vykonán byl co nejrychleji; dalo se očekávati, že také nepřítel rázně bude postupovati a kdyby k Prešpurku dorazil dříve než vojsko rakouské, nebylo by zbývalo Benedekovi pak jiného, nežli vésti armádu ještě dále, — ke Komárnu.

Benedek, přibyv po ukončení bitky u Tovačova a Rokytnice do Přerova, svěřil za nepřítomnosti náčelníka svého generálního štábu, generalmajora Baumgartena, vypracování disposice k pochodu na Slovensko náčelníku generálního štábu prvního sboru, osvědčenému plukovníku baronu Litzelhofenovi.*)

V disposici té ustanoven byl armádním sborům Benedekovým směr jak následuje:

Armádní velitelství a první sbor dáti se měly z Přerova přes Holešov, Vyzovice, vlářským průsmykem do Nemšové nad Váhem.

Osmý sbor s druhou divisí lehké jízdy měly táhnouti až do Vyzovic společně s prvním sborem, odtud pak přes Bojkovice a Hrozenkov do Kostolné.

Druhému sboru ustanoven směr z Kroměříže na Uherské Hradiště a do Nového Města nad Váhem.

Čtvrtý sbor s jízdou saskou dáti se měly ze Zdounek přes Velkou do Myjavy.

První, druhý a čtvrtý sbor měly doraziti dne 18. a osmý sbor dne 19. července do ustanovených míst na Slovensku.

Šestý sbor táhnouti měl dále, jak původně bylo ustanoveno. Ze saského sboru přidělena byla divise Stieglitzova k šestému a brigáda Wagnerova k prvnímu sboru rakouskému.

---

*) Edv. svob. pán z Litzelhofenu, narodil se dne 15. ledna 1820. ve Sv. Martině v Korutanech. Vstoupiv záhy do služby vojenské, účastnil se r. 1848.—49. již co setník válek v Italii. R. 1856. stal se majorem a r. 1859. byl co podplukovník chefem generálního štábu u osmého sboru armádního, kterýž pod velením Benedekovým zejména v bitvě u Solferina skvěle se vyznamenal. Že sbor Benedekův u porovnání s ostatními sbory byl tehdáž poměrně nejlépe zásobován, přičítalo se za zásluhu hlavně Litzelhofenovi. Byl také za to vyznamenán rytířským křížem řádu Marie Terezie a povýšen do stavu šlechtického. V září r. 1861. stal se plukovníkem a náčelníkem generálního štábu u zemského velitelství v Praze, jež svěřeno bylo té doby generálu br. Clam-Gallasovi. V téže hodnosti, totiž co náčelník generálního štábu prvního armádního sboru, stojícího pod velením Clam-Gallasovým, účastnil se války r. 1866. Po válce povolán za náčelníka k generálnímu štábu ve Lvově. Roku 1868. povýšen za generalmajora a jmenován velitelem brigády v Prešpurku. R. 1873. stal se divisionářem v Pešti a téhož roku povýšen i za podmaršálka, byv ustanoven i velitelem XIX. divise v Plzni. Když r. 1878. baron Filippovič povolán byl za velitele okkupačního vojska v Bosně, převzal Litzelhofen provisorně řízení generálního velitelství v Praze, pokud Filippovič se nevrátil. Na to stal se velitelem v Krakově a za nedlouho ve Lvově. Po smrti Hartungově jmenován majitelem pluku č. 47. a r. 1880. obdržel hodnosť tajného rady. Když baron Filippovič v dubnu r. 1881. povolán byl za velitele do Vídně, stal se Litzelhofen kommandujícím v Praze, kdež ale 12. ledna 1882. zemřel.

Všecky přechody přes Moravu měly býti zničeny mezi Tovačovem a Kroměříží mužstvem druhé divise lehké jízdy, mezi Kroměříží a Uh. Hradištěm mužstvem druhého sboru, odtud pak až do Hodonína mužstvem čtvrtého sboru.

Velitelům jednotlivých sborů dáno nejpřísnější nařízení, aby pro případ, že by nepřítel někde jich další pochod ohrožoval, postavili se s všemožnou rázností na odpor, by tak i ostatní sbory neuvedeny byly v nebezpečenství a možný nepořádek.

Dne 16. července podal Benedek o tomto opatření zprávu J. c. V. arcivévodovi Albrechtovi. Zpráva ta musila býti dopravena kurýry do Trenčína, odkudž teprv dále byla telegrafována.

Od šestého sboru dorazily téhož dne 16. července po krátkém odpočinku u Hranic (Weisskirchen) brigády Rosenzweigova a Waldstättenova s dělostřeleckou zálohou do Valašského Meziříčí, brigáda Jonákova do Lhotky a brigáda Hertweckova s 3. škadronami jízdy do Hustopeče.

Saská divise Stieglitzova opustila téhož dne Olomouc, dorazila až do Lipníka a ještě téže noci táhla pak dále k Hranici. K osmému sboru patřící pluky bar. Reischacha a d'Este, kteréž byly předešlého dne od svého sboru odraženy a nazpět k Olomouci vrženy a jedno oddělení husarů od druhé divise lehké jízdy přidružily se při tomto pochodu k saské divisi Stieglitzově, aby se tak ke svým sborům dostaly.

Aby pochod ten bezpečněji mohl býti vykonán, vyslal velitel pevnosti olomoucké zároveň jednu škadronu hulánů od pluku Karla Ludvíka, kteří měli až do Lipníka divisi saskou doprovoditi a při tom v okolí bedlivě službu bezpečnosti konati. Škadrona ta pak druhého dne šťastně do pevnosti se vrátila.

První armádní sbor dal se od Přerova na pochod o 3. hodině ráno a dorazil téhož dne do Fryštáku (Freystadtl), kamž přibylo také armádní velitelství.

Osmý sbor kryl nejprvé odchod prvního sboru od Přerova a táhl pak až do Holešova.

Druhá divise lehké jízdy byla při tomto pochodu zadním vojem a dorazila večer až do Martěnic.

Hlídky pruské sice hned po odchodu vojska rakouského do Přerova vtrhly, další jeho pochod však nepřítelem znepokojován nebyl.

Druhý armádní sbor pozbyl dne 15. července následkem srážky u Tovačova spojení s hlavním velitelstvím a proto velitel jeho, maje právem za to, že asi další pochod vojska rakouského ustanoveným směrem jest nepřítelem přerušen, táhl ve srozumění se čtvrtým sborem také na levý břeh Moravy. Z té příčiny opustily pluky druhého sboru o půlnoci Kroměříž a táhly přes Kvasice a Tlumačov do Uh. Hradiště. Mužstvo dorazilo tam na smrť zemdleno a vysíleno. Čtvrtý sbor opustil také o půlnoci Zdounky a táhl přes Uh. Hradiště do Kunovic, kamž mužstvo přibylo v poledne — ovšem že také řádně unaveno.

Té doby — dne 16. července o 12. hod. v poledne — došla do Uherského Hradiště zpráva vrchního velitele o změně v dalším pochodu celé armády. Tím bylo spojení s hlavním stanem i u těchto sborů obnoveno, — všecko vojsko dostalo se tedy šťastně na levý břeh Moravy

a mohl tudíž další pochod přes pohraničné hory na Slovensko všemi proudy býti nastoupen.

Ubohé, unavené vojsko očekával tu ale notný kus namáhavého pochodu po cestách velice neschůdných a nepříležitých a statečnosť i dobrá mysl jeho byly tu podrobeny poznovu zkoušce velmi krušné, kterouž ale také odhodlaně překonalo.

Však i vojsko pruské opět uchýlilo se od svého posledního směru. Z hlavního stanu králova vydán 15. července rozkaz, aby princ Bedřich Karel s první armádou Břeclavu obsadil a spojení na západ s polabskou armádou udržoval, která z Lavy k Wülfersdorfu postoupiti a sbor prince Bedřicha Karla před možným napadením od Vídně krýti měla.

Stalo se tak hlavně proto, aby pochod rakouských vojsk údolím moravským překažen byl.

I druhá armáda podílu na tom míti měla. Korunnímu princi nařízeno, aby první a pátý sbor ku Kroměříži a Napajedlům vyslal, spojení s první armádou si zajistil a zmíněnými dvěma sbory pro případ možné srážky v údolí moravském armádě první vypomohl.

Princ Bedřich Karel rozloživ se hlavním stanem v Pavlovicích, vyslal druhý sbor ku Gutfjeldu a Dol. Dunajovicům, jízdní sbor k Feldšperku a Trasenhofenu, 6. divisi pak do Mikulova a 5. k Čejči. Vévoda Mecklenburský se 7. divisí a předvojem pokročiti musil ku Břeclavi částečně po pravém, dílem též po levém břehu Dyje. 16. července nalézaly se již sbory tyto na místech určených.

Druhá armáda pod velením korunního prince provedla sice rovněž úlohu svou, však sbory jinými. Ježto disposice korunního prince v hlavním stanu známa nebyla, postupovaly sbor první a pátý dále směrem určeným, kdežto gardový a šestý sbor dne 16. července přes Boskovice a Letovice do Černé Hory a Rájce dorazily, by na místě oněch spojení s první armádou získaly.

Mezitím vyrazily první sbor a divise jízdy z ležení u Hrubšic a Tovačova, pátý pak z Prostějova a Olšan. Jízdná divise podřízená sboru pátému pokročila s tímto k Přerovu, majíc ku pomoci přidělenu jednu divisi sboru prvního; tento pokračoval pak pochodem k Olomouci, by posádku její pozoroval.

Hlavní stan korunního prince přeložen do Březovic.

Polabská armáda postoupila k Lavě a Hollabrunu, vyslavši podplukovníka prince Hessenského s 2. škadronami 7. husarského pluku po Štokravské silnici k Hollabrunu, aby tak nepřítele ošálila.

Rakouská brigáda Mondlova držíc se, jak známo od 9. července u Břeclavi, byla 14. července sesílena 11. plukem kyrysníků od 1. záložní divise jízdy. Velitel její plukovník Mondel zjistiv pozorovacími hlídkami, že intendance severní armády 15. července u Hodonína, armádní zásoby dělostřelecké pak a záloha dělostřelecká u Ostrohu šťastně přes Moravu se dostaly, zvěděv pak mimo to o postupu četného nepřítele k Mikulovu, oznámil ihned události tyto vrchnímu veliteli arcivévodovi Albrechtovi, jenž mu večer téhož dne zboření mostu u Břeclavi a okamžitý ústup drahou k Marcheggu nařídil, načež tamější železniční most, jakož i mosty u Marcheggu a Neudorfu až do příchodu severní armády od Olomouce

udržeti měl. Kdežto přechody tyto toliko při nejnutnější potřebě zničiti měl, musel mosty u Hohenavy a Angernu ihned pobořiti, což během 16. července se stalo.

Následkem rozkazu tohoto rozbořen hned večer 15. července po odjezdu celé brigády most přes Dyji, dráha pak na více místech pobourána, načež celá brigáda 16. července k Neudorfu na levém břehu Moravy ustoupila.

Téhož dne nalézala se již 7. divise pruská v Břeclavi, za níž vévoda Mecklenburský s předním vojem první armády až k Lednici postoupil. Osmá divise pokročila pak k Hodonínu a přiblížila se tím ustupujícím zde armádním záložním ústavům. Hrozící tu veliké nebezpečí však šťastně zažehnáno odvahou a srdnatostí hrstky rakouských vojínů, kteří s nevšední udatností podstoupili

srážku u Hodonína a Holíče

s nepřítelem o mnoho silnějším. Bylo to pouze 117 jezdců štábních a 2 setniny pluku Franckova, kteréžto poslední vesměs nezkušení, ne zcela vycvičení nováčkové tvořili. Mužstvo toto určeno bylo ku krytí ústupu armádní intendance. Některá oddělení této dostala se již 16. přes Holíč do Břetislavi, zbytek pak nastoupiti měl pochod 15. odpoledne směrem do údolí Váhu.

Již 13. a 14. dorážely nepřátelské hlídky na zmíněných 5 oddělení jezdců, které s rytmistrem svým Lübkem u Čejče se postavily. Když pak 15. nepřítel opět v počtu o mnoho silnějším se objevil, ustoupil Lübke s jezdci svými přes Mutěnice do Hodonína, pronásledován podplukovníkem Langermannem, jenž velitelstvím 8. divise z Klobúk vyslán byl se 150 vybranými hulány 6. pluku a jedním oddělením zákopníků, aby železniční spojení s Hodonínem přerušil.

Major Resič, velitel zmíněné divise Franckovy, zvěděv o postupu nepřítele vydal se ihned z Holíče k Hodonínu a obsadil přechody přes Moravu, kdežto jezdci rakouští až za Hodonín pozorování svá činili. Podplukovník Wischnich řídil pohyby obou těchto oddělení.

Mezitím však přestal nepřítel na vytrhnutí několika kolejí a zpřetrhání telegrafních drátů, načež ihned zpět do Klobúk odrazil, neodváživ se dalšího útoku na rakouské oddíly.

16. července vrátil se opět se silnějšími tlupami, zahnal přední hlídky rakouské za Hodonín a přebrodiv Moravu pod městem donutil obě oddělení rakouská k ústupu do Holíče. Zde sestavila se tato očekávajíce nepřítele, jenž brzy se objevil. Jedna škadrona 6. pluku hulánského postupovala po obou stranách silnice k Holíči, přivítána však byla po dvakráte vydatnou střelbou pěších a donucena tím k ústupu. Brzy objevily se ale silné oddíly pěchoty a mraky prachu věštily příchod ještě silnějších oddílů od Hodonína. Nevida zbytí, nařídil podplukovník Wischnich ústup k Trnovci.

Tou dobou blížilo se po skalické silnici 8 mostních lodnických sborů 1. a 6. praporu zákopníků, kryty na pochodu svém 6. plukem hulánů.

Mezitím ustupovali rakouští pěší z Holíče v stálém boji s nepřítelem.

V tom vrazily oddíly jezdců rakouských na škadronu pruských hulánů. Holíč obšedší a nedbajíce střelby se strany pruské pěchoty, srazily se s nepřátelskými hulány v krátké potyčce a dosáhly tím, že nepřítel, ač ve velké přemoci, neodvážil se více ústup rakouských sborů přerušiti. Rakušané ztratili při tom 6 raněných a 13 pohřešovaných; mimo to zajat jeden těžce raněný důstojník jejich.

Na pohled nepatrnou srážkou touto získaly rakouské oddíly mnoho. Nejen že zachránily tím poslední částě armádní intendance a drahocenný materiál 8 mostních pojezdů, ale udrževše nepřítele v domněnce, že před sebou má silnější tlupy rakouské, pozdržely další postup jeho o celý den.

Dne 19. července nalézaly se mostní oddíly již v Břetislavi, dorazivše sem přes Senici a Nádas.

Zásobní sbor č. 3. taktéž šťastně k Trnavě dorazil.

Vozotajstvo třetího armádního sboru, dorazivši 19. rovněž do Břetislavi, nalézalo se 22. již ve Vídni.

1. kolona armádní dělostřelecké zálohy pohybovala se nepřítelem nerušena přes Velkou, Myjavu a Trnavu k Břetislavi, kdež 19. na pravém břehu Dunaje táborem se položila.

2. kolona armádní dělostřelecké zálohy zároveň s celým vozotajstvem hlavního stanu armádního přibyla 18. přes Vrbovec a Nádas do Břetislavi, načež vozotajstvo k Vídni dále se ubíralo a tam 21. dorazilo, kdežto 4 batterie dělostřelecké zálohy, brigádě Mondlově přiděleny byly.

Armádní zálohy dělostřelecké a sboru saského urychlenými pochody dorazily 19. přes Strážnici a Trnavu k Břetislavi a překročivše až na jednu do Komárna táhnoucí kolonu na pravý břeh Dunaje pokračovaly omylem ve svém pochodu až k Uh. Starým Hradům, odkudž 21. následkem došlého rozkazu obrátily se k Parndorfu, kde 22. se utábořily.

Též sbory jízdné ustupovaly tou dobou k Vídni. Brigáda Fratričevičova první lehké divise rozložila se 16. července. táborem v Prateru, kdežto Appelova u Korneuburku zůstala. Brigáda Wallisova pak ustoupila k Štokravě. První divise reservní jízdy zdržela se po celý den u Gaunersdorfu, kdežto druhá přišla k Dol. Kreuzštettenu, třetí pak ku Korneuburku.

17. července užily sbory tyto většinou k odpočinku, pouze brigáda Wallisova přirazila k Fratričevičově, ponechajíc brigádu Appelovu co zadní voj u Štokravy, mimo to druhá divise reservní jízdy dala se na pochod k Ebersdorfu, při čemž hlídky její u Ladendorfu nepřítele opět shlédly.

Na to ustoupila první reservní divise k Wolkersdorfu, ponechavši jeden pluk kyrysníků jakožto zadní voj u Gaunersdorfu, Pirawarthu a Wülfersdorfu, při čemž došlo ku

srážce u Gaunersdorfu

Přední voj pruské polabské armády směrem k silnici z Mikulova do Vídně postupující, maje za velitele plukovníka Raucha, vyrazil v síle 1 praporu a 2 škadron s 2 děly z Wülfersdorfu, vysílaje menší oddíly

proti divisi podplukovníka Coburga, jenž severně za Gaunersdorfem stál. Několikráte odrazila divise tato nepřítele, přec však nucena byla ustoupiti a postavila se na svahu u Gaunersdorfu, kamž za ní oddíly husarů nepřátelských postoupily a z blízka na ni střílcti počaly. Proti nim podnikla dvě oddělení rakouských jezdců útok a způsobivše jim ztrátu několika mužů zahnala je za Gaunersdorf. Druhá divise zadního voje pod majorem hrabětem Solmsem stála tou dobou mezi Gaunersdorfem a Pirawarthem aniž by s nepřítelem se utkala. 18. července dorazily všecky tři divise reservní jízdy do ležení v Prateru, kamž za nimi 19. ráno zadní voj přibyl.

První divise lehké jízdy dostala se mezi tím do Vídně. Štáb a Wallisova brigáda zůstaly v městě, kdežto brigáda Fratričevičova 19. do Rustu dorazila, kdež k třetímu armádnímu sboru přidělena byla. Brigáda Appelova dostala se od 18. pod velitelství předmostí Floridsdorfského.

Tak dostal se konečně celý jízdní sbor na místo svého určení, kde popřáno mužstvu i koním nevyhnutelně již potřebného odpočinku.

24. rozpustěno velitelství sboru a polní podmaršálek princ Holstein převzal opět velení nad 1. divisí reservní jízdy.

Rychlým svým způsobem vykonávaly též pruské sbory pochody své. Polabská armáda pokročila již 17. července svými předními strážemi ku Gaunersdorfu, kdež, jak již známo, s oddílem rakouských jezdců se setkala. 16. divise její nalézala se téhož dne v Erdberku jižně od Pušdorfu, druhé dvě divise rozložily se pak mezi tímto místem a Staatzem, přední voj dorazil k Wülfersdorfu a Mistelbachu.

Přední voj první armády obsadil Prinzendorf a Hauskirchen, 6. divise Pušdorf, jízdní sbor Hohenavu a Bernardsthal. Druhý sbor rozložil se v okolí Mikulova, 7. divise u Břeclavi, 8. u Holíče, 5. pak u Hodonína.

Gardový sbor a sbor šestý druhé armády přišly do Brna, kdežto pátý sbor a jízdní divise po celý den odpočívaly.

Hlavní stan králův přeložen 18. do Mikulova.

16. divise polabské armády dorazila do Wülfersdorfu, 15. do Wetzelsdorfu a 14. do Aspru.

Hlavní stan první armády přišel do Hohenavy, kdežto přední voj její posunul se až k Spannbergu; 8. divise postoupila k sv. Janu, jízdní sbor k Dürnkruthu, 7. divise k Drösingu, 6. k Zistersdorfu, 5. divise do Holíče, II. sbor do Feldšperku.

Druhá armáda vyslala svou divisi jízdy do Kroměříže, brigádu Witzlebenovu do Kvasic a Tlumačova, pátý sbor do Kojetína, gardový do Rejhradu a šestý do Medlova.

Na rozkaz králův odpočívala polabská armáda 19. ve svých místech, posunuvši pouze předvoj 14. divise k Ladendorfu.

Předvoj první armády a jízdní sbor dorazivše k Schönkirchenu a Zwerndorfu přerušily v Dol. Gänserndorfu železniční telegrafické spojení, zřídivše opět mosty u Dürnkruthu a Angernu. 6. divise položila se u Ollersdorfu, sedmá u Dürnkruthu, druhý sbor u Zistersdorfu a Drösingu. Osmá divise postoupila svým předvojem na levém břehu Moravy k Malačce, pátá divise ke Kútům.

Šestý sbor druhé armády dorazil do Mušova, jedna divise gardy do Hustopeče, kdežto druhá v Rejhradě zůstala, pátý sbor do Kvasic a Tlumačova s předvojem u Otrokovic, divise jízdy pak do Napajedel.

20. července postoupila 14. divise polabské armády do Wolfpassingu, 15. do Ruppersdorfu, 16. do Gaunersdorfu, předvoj k Woltersdorfu a Eibesbrunu.

Předvoj první armády a sbor jízdní, jakož i 6. divise zůstaly na svých místech od 19., kdežto pátá, sedmá a osmá divise dostaly se až k Vel. Schützenu, Matzenu a Stampfenu. Druhý sbor následoval do Špannbergu a Dürnkruthu.

Korunní princ přeložil hlavní stan svůj do Lednice, šestý sbor dosáhl Poisbrunnu a Trasenhofenu, gardový sbor došel do Břeclavi a Kostela, pátý sbor do Starého Města a Uher. Hradiště, jízdní divise Hartmannova do Ostrohu.

Dne 21. července svěřeno velitelství první armády a polabské princi Bedřichu Karlovi, jenž s oběma armádami na místech zaujatých setrval. Pouze pátá divise první armády doposud na levém břehu Moravy postupující překročila Moravu a rozloživši se mezi Stillfriedtem a Ollersdorfem připojila se tak hlavnímu sboru. Sedmá pak divise překročila na levý břeh Moravy a položila se u Stampfenu.

Šestý sbor druhé armády přišel do Wülfersdorfu, gardový do Drösingu, pátý do Strážnice a Veselí, divise jízdní do Skalice s předvojem u Holíče.

Tím soustředěna hlavní síla vojsk pruských v údolí Dunajském i jednalo se nyní o přechod řeky této. U Vídně překáželo podniku tomuto hlavně předmostí Floridsdorfské, jež silně opevněno a obsazeno bylo; i nedalo se proto očekávati, že by zde nepřítel o přechod se pokusil. Větší možnosti poskytoval přechod u Břetislavy, kde pouze brigáda Mondlova v bojích ovšem osvědčená, za to však těmito valně seslabená se nalézala.

Jak známo nařízeno plukovníku Mondlovi, aby mosty u Marcheggu, Neudorfu a tamnější most železniční toliko v naléhavém případě zničil. 17. července, kdy nepřítel již značně sem se blížil, obdržel Mondel nový rozkaz, následkem čehož mosty zmíněné 18. do povětří vyhozeny.

Aby pak o pochodech nepřítele vždy ihned zpraven byl, vysýlal plukovník Mondel jízdní hlídky až do Théb, Neudorfu, Marcheggu a Stampfenu.

Dne 19. července postoupil, jak výše řečeno, přední voj osmé divise pruské k Malačce a přední voj první armády upravil opět mosty u Angernu a Dürnkruthu. Zahnaná nepřítelem jízdní hlídka rakouská přinesla o tom z Marcheggu zprávu, i očekával tudíž plukovník Mondel, že nepřítel s převahou vojska postavení jeho napadne. Žádal tedy o okamžitou posilu, která také z Břetislavi 20. došla. Tím sesílen sbor jeho asi na 5000 mužů.

Dne 17. července nastoupily sbory severní armády dle nařízení od 16. pochod nově určeným směrem.

Šestý sbor a sice brigáda Jonákova a záloha dělostřelecká, dále brigády Rosenzweigova a Waldstattenova, tato zadní voj tvoříc, dosáhly na pochodu Vsetína, kde směrem k Ústí se utábořily. Brigáda pak Hertweckova položila se táborem u Jablunky. Vozotajstvo

vysláno napřed do Polánky, kdežto saská divise Stieglitzova následovala za ostatními oddíly.

První sbor vyrazil třemi proudy z Fryštáku k Vlachovicům, táhna dílem přes Zadveřice, dílem přes Vyzovice. Brigáda Leiningenova se zálohou dělostřeleckou a plukem husarů co zadním vojem, tvoříce proud první ubíraly se přes Zlín a Slopné; druhý proud sestávající z brigády Ringelsheimovy, Poschachrovy, Piretovy a Abeleho se setninou zdravotní a zákopníků táhly přes Štipu a Slušovice do Vyzovic, saská pak brigáda Wagnerova, tvoříc 3. proud, držela se směrem přes Lukovec k Vyzovicům. Večer nalézaly se brigády Poschachrova, Leiningenova a Ringelsheimova v Lůčce, ostatní pak části sboru ve Vlachovicích. Vozotajstvo zdrženo příkrou silnicí jižně u Vyzovic, nemohlo stačiti pochodu celého sboru.

Osmý sbor následoval týmž směrem, a vyslav vozotajstvo do Horní Lhoty, položil se večer táborem u Zadveřic. Brigáda Kreyssernova kryla mu pochod.

Druhá divise lehké jízdy opustila o 1. hodině odpolední svůj tábor u Marténic, a dorazila přes Frišták a Slušovice ku sboru osmému.

Druhý sbor zdržen velmi na pochodu špatnou a nesjízdnou cestou u Horního Němčí, kde mnoho povozů uvázlo, pokračoval z Uh. Hradiště přes Uh. Brod, Nivnice a Horní Němčí do Stráně. Zadní voj, brigáda Thomova, musil zůstati v Uherském Brodě, nemoha pro výše udané překážky dále postoupiti.

Čtvrtý sbor dorazil z Kunovic do Velké, maje brigádu Brandensteinovu za zadní voj. Saský generallieutenant Fritsch s přidělenými mu potřebnými oddíly zničil všecky přechody přes Moravu mezi Uh. Hradištěm a Skalicí.

Hlavní stan armády přeložen 17. července do Slavičína.

Dne 18. července dorazil šestý sbor do Klobúk. Při pochodu tvořila brigáda Jonákova zadní voj, byla pak u Lidečka brigádou Hertweckovou vystřídána, kteráž zde se položila.

Saská divise Stieglitzova nalézala se téhož dne večer u Vsetína.

První sbor nemohl následkem včerejšího opozdění dosáhnouti Nemšové, i položily se brigády Piretova, Abeleho a saská Wagnerova u Bilnice, ostatní oddíly u Štítné. Toliko velká část vozotajstva dostala se až do Trenčína.

Nejobtížnější pochod však konati musil sbor osmý ze Zadveřic přes Horní Lhotu a Slavičín k Bojkovicům po cestě stálými dešti velmi rozmočené. Tím zdržely se veškeré oddíly tak, že druhá divise lehké jízdy, nemohouc pro ně dále táhnouti, odpočívati musila v Zadveřicích.

Sbor druhý šťastně dostal se průsmykem Stránským do Nového Města nad Váhem, zanechav zadní voj k pozorování průsmyku.

Čtvrtý sbor dorazil z Velké do Myjavy, při čemž brigáda Fleischhackerova kryjíc bok sboru, přes Vrbky, Kuželov a Vrbovec táhla. —

Tím dostaly se veškeré sbory severní armády na rozhraní Moravy a Váhu, kde pochody již tak namáhavé, jako dosud, nebyly a sbory před nepřítelem trochu jistějšími se cítily. Proto vydal Benedek dne 18.

července z hlavního stanu svého v Nemšové armádě rozkaz, v němž vyslovil naději, že mužstvo veškeré při nastávajících méně namáhavých pochodech opět na duchu okřeje a dřívější své áznosti i odhodlanosti nabyde, při tom pak i veškeré stopy přestálých bojů a svízelů pokud možno vyhladí. 20. červenec sloužiti měl k odpočinku a k doplnění a upravení materiálu, jakož i k odevzdání vojínů, dalšího pochodu neschopných. Při tom napomenul Benedek opětně k zachovávání přísné kázně jak v ležení tak i na pochodech a k bedlivému vykonávání služby; zvláště pak nařídil starati se o bezpečnost proti nepříteli a určil za tou příčinou, by nejlépe zřízené a zachované oddíly k službě při zadních vojích brány byly. Ježto pak dověděl se, že vysláni do míst, kudy uherské pluky ubírati se měly, emissaři, aby vojíny uherské k zrušení přísahy a k odhození zbraní při první srážce s nepřítelem svedli, zakončil rozkaz svůj slovy: „Nepřálo nám doposud štěstí, však houževnatou vytrvalostí a dovednou zručností, a vědomi svých povinností a nepozbývajíce odhodlanosti připoutáme je k podnikům svým, i nemajíce příčiny zoufati nad sebou samými, s důvěrou a myslí povznešenou hleděti budeme do blízké budoucnosti.

Napomínání velitele k opatrnosti nebylo zbytečným a možnost srážky s nepřítelem nikterak se nevylučovala. Dne 18. července obdržel Benedek od intendance zprávu o známé srážce u Hodonína a Holíče, a o postupu silných oddílů osmé divise k Sassinu a Sv. Janu, čímž potřeba velké opatrnosti dokázána. Téhož dne zpraven též Benedek vrchním velitelstvím o ústupu brigády Mondlovy za Moravu.

Aby úmysl nepřítele, odděliti úplně severní armádu od jižní, překazil, a hlavní záměr svůj, spojení veškerých vojsk za Dunajem uskutečnil, navrhl arcivévoda Albrecht Benedekovi, aby, uzná-li toho potřebu, všemi 4 sbory nepříteli se opřel.

Polní maršálek chtěje zabrániti nepříteli postup k Břeclavi, nařídil druhému sboru, aby 4denními pochody k témuž místu dorazil, jednu však brigádu ihned, možno-li povozy, tamtéž dopravil.

Následkem toho dorazila hlavní síla druhého sboru 19. července do Třebatic, vozotajstvo do Rakovic, brigáda pak Henriquezova, která z Trnavy povozy do Břetislavi dopravena býti měla, do Velkých Kostolan.

Dne 20. července nalézal se již sbor v Trnavě, vozotajstvo v Seredu. Brigáda Henriquezova používši z části dráhy z Trnavy do Břetislavi, z části pak objednaných přípřeží dorazila večer a v noci do Břetislavi. Přidělené jí dělostřelectvo a dvě škadrony saské jízdy přibyly sem také v noci.

Dne 21. července vyslány pod plukovníkem Petersem 2. a 20. prapor myslivců koňskou drahou z Trnavy do Velké Šenkvice, odkud postoupily k Bösingu a rozložily se v Modré a Sv. Jiří. Úkolem jejich bylo střežiti přechody v pohoří mezi Horním Nussdorfem a Ratzersdorfem a udržovati spojení mezi brigádou Mondlovou a u Ratzersdorfu stojícím plukem Mensdorffových hulánů. Stalo se tak na rozkaz arcivévody Albrechta, jenž velitelství druhého sboru odpoledne dne 20. července doručen byl.

Hlavní síla druhého sboru pokročila 21. července do Wartberku a položila se zde táborem. Brigáda Saffranova tvořící s 2 saskými

škadronami přední voj, vyslala jízdní oddělení do Rosindolu, Vištuku a Schweinsbachu, aby těmito pravý bok svůj kryla. Meklenburský pluk brigády Würtembergovy a batterie dělostřelecká dorazily pak k nádraží ve Wartberku a dostaly se takto drahou ještě v noci do Břetislavi.

O 4. hodině odpolední počala též doprava pluku Hartungova koňskou drahou. Vozotajstvo sboru dorazilo téhož dne ze Seredu též do Wartberku. Čtvrtý sbor určen byl k pojištění čáry, kudy ostatní sbory armády k Břetislavi ubírati se měly.

Brigáda arcivévody Josefa a Poeckhova, záloha dělostřelecká a saský gardový pluk jízdy s 2 saskými batteriemi dorazily dne 19. července dopoledne do Vrbovce, vozotajstvo do Stráží. Mezi Myjavou a Krajnou u Robolice zřízeno majorem ženijního štábu Ghyczym pro zadní voj tvořící brigádu Fleischhackerovu opevněné místo. Sem přidělen také 2. pluk saské jízdy s $^1/_2$ batterií.

Dne 20. července tedy mezi tím, co na opevnění tomto se pracovalo, táhl arcivévoda Josef, provázen plukovníkem baronem Pidollem s Brandensteinovou brigádou a přidělenými oddíly zákopníků, jakož i s $^1/_2$ batterií a 1 saským plukem jízdním do Březové a odtud dále k Jablonicům, kde do 23. července opevněné místo pro zmíněné oddíly dohotoveno. V Březové zůstala pouze 1 divise 27. praporu myslivců a oddělení jízdy.

Zbytek tohoto mysliveckého praporu, pluk Michaelův a 2 děla postavily se u Rozběch, 3 škadrony prvního saského pluku položeny do Jablonic, aby v rovině pozorování činily. Pluk arcivévody Viléma se zbývajícími 6 děly vyslán do Nádasu.

Dne 20. července přitáhla ostatní oddělení čtvrtého sboru z Vrbovce do Nádasu, obsadila silnici z Holíče do Trnavy, a doplnila tím hotovosť, která zde k zabránění pochodu nepřítele soustředěna byla.

Majíc takto cestu zajištěnu, pokračovala armáda severní na svém ústupu k Břetislavi. V čele jejím nalézala se nyní druhá divise lehké jízdy, táhnouc dne 19. července ze Zadveřic přes Lůčku a Slavičín do Pitína, kde od osmého sboru zpráva došla, že v Bojkovicích odpočinek má; následkem toho vyzvána divise, aby v Hrádku se zastavila. Ježto však tato již za Hrádek pokročila, neustala v pochodu svém až u Starého Hrozenkova, kde táborem se položila. Sem dorazila také škadrona, která bok celé divise kryla, táhnouc přes Zlín, Březnici a Újezd. Hlídky vyslány k Napajedlům a Uherskému Hradišti.

Osmý sbor zůstal, jak výše řečeno, v Bojkovicích státi, chtěje úplně se soustředíti a mimo to umožniti, aby vozotajstvo přiměřeně před ním postoupilo, jež přes Hrozenkov k Melčicům a Ivanovcům vysláno bylo. Prapor jeden pluku Nobiliho kryl ohrožený bok sboru, maje hlídky u Uherského Brodu a Bánova.

První sbor dostal se téhož dne Vlářským průsmykem do údolí Váhu. Taktéž i sbor šestý.

Brigáda Ringelsheimova tvořící zadní voj sboru prvního postavila se u Štítné, odkudž celý sbor ku Trenčínu postoupil. V městě samém nalézal se hlavní stan armády. Teprve když veškeré povozy za sborem se vydaly, nastoupil zadní voj další pochod od Štítné.

Brigáda Rosenzweigova šestého sboru opustila záhy z rána ležení u Klobúk, postavila se u Bilnice a vyslala jeden prapor pěších s baterií dělostřelců do Štítné, aby tím bok celého sboru kryla. Tento vystřídal stojící zde 6. prapor myslivců a poloviční škadronu hulánů, kteréžto oddíly již dne 17. července ku krytí boku ze Vsetína přes Vyzovice a Lúčku do Vlachovic, odtud pak přes Bohuslavice do Štítné táhly, kamž dne 20. července o 9. hod. ranní dorazily. Hlavní síla sboru doraziviši do údolí Váhu položila se mezi Újezdem a Nemšovou. Od Bilnice postoupila brigáda Hertweckova za sborem, kdežto Rosenzweigova na místě její co zadní voj službu převzala a u Nemšové k střežení Vlářského průsmyku se postavila. Divise Stieglitzova dorazila do Klobúk.

Dne 20. července dorazila druhá divise lehké jízdy z Hrozenkova přes Kostolnou ku Kochanovci, kde táborem se položila. Württembergův pluk husarský s plukovníkem baronem Wattmannem odtáhl 21. července odtud do Trenčína, maje za účel tvořiti zde jádro hotovosti zemské.

Osmý sbor táhl do Kostolny, brigáda Schulzova zadní voj tvořící položila se u Drytomy, zanechavši u St. Hrozenkova 2 prapory pluku Nobiliho, aby pravý bok proti nepříteli kryly. Téhož dne připojily se opět pluk Reischachův a d'Este od brigády Kreyssernovy, kteréž doposud se saskou divisí Stieglitzovou od Olomouce táhly ku sboru.

Sbor první rozložil se s oddíly svými v Trenčíně a okolí, vyslav prapor myslivců a pluk husarů k pozorování průsmyku u Strání a zároveň k zabezpečení pochodu sboru pro příští den.

Sbor šestý zůstal u Nemšové; divise Stieglitzova postoupila do Srně (severozápadně od Nemšové) obsadivši Vlářský průsmyk praporem pěších.

Též hlavní stan armády zůstal dne 20. července v Trenčíně.

Dne 21. července dorazila druhá divise lehké jízdy do Podola a Ostrova, osmý sbor do Cachtic, první sbor po obou stranách Váhu do Měšic a Nového Města a do Panských Košovců a Beckova. Šestý sbor dorazil do Kostolny a zanechal v Drytomě brigádu Waldstättenovu k pozorování průsmyku Hrozenkovského.

Co takto sbory severní armády k Dunaji se blížily, staralo se již také vrchní velitelství o zřízení přechodu přes řeku. Nejen že zřízeny loďkové mosty u Břetislavi, ale i lodě společnosti pro paroplavbu na Dunaji k převážení připraveny. Aby pak doprava sborů k Vídni žádného průtahu neutrpěla, měly veškery povozy z Břetislavi na pravý břeh Dunaje buď na silnici k Hainburku neb též ke Komárnu vyslány býti, a mimo to na stanicích dráh velké zásoby dopravovacích prostředků se zříditi.

V tuto právě dobu dospělo vyjednavání mezi nepřátelskými dvory k cíli, ačkoliv jak známo, již jednou vyjednávání o příměří se rozbilo. Neunavnému přičinění císaře Napoleona podařilo se konečně nakloniti strany k smíru, a to na základě návrhu, dle jehož hlavního obsahu Rakousko přistoupiti mělo na rozpuštění dřívějšího německého spolku a nesmělo protiviti se znovuzřízení Německa, k němuž od doby té se nepočítalo. Za to zajištěno mělo integritu svého císařství, vyjímaje Benátsko.

Mimo to však společně se spojenci svými zavázati se musilo k náhradě válečných útrat.

Pruská i rakouská vláda souhlasily s těmito návrhy, jež základem byly dalšího jednání o mír, a když 20. července rakouská vláda souhlas svůj vyjádřila, uzavřeno příměří, jež dopoledne dne 22. července započíti a touž dobou dne 27. července skončiti mělo. K určení čáry demarkační ustanoven z rakouské strany podmaršálek hrabě John, z pruské pak generalmajor Podbielski, kteří také dne 22. července dopoledne o $11^{3}/_{4}$ hodině v Eibesbrunnu úmluvu svou podepsali.

Nenadál pak se zajisté nikdo, že ještě v posledních hodinách bude svedena tuhá bitva, na jejímž dobrém výsledku mnoho oběma stranám záleželo.

Spojená pruská první a polabská armáda pod velením prince Bedřicha Karla v poslední ještě hodině zasaditi chtěla novou ránu Rakušanům, chtějíc zmocniti se Břetislavi, a tím pro případ nezdaru u vyjednávání zajistiti si tento tak důležitý přechod přes Dunaj.

Úmysl ten s obvyklou rázností ve skutek uvedený, příčinou byl

bitvy u Blumenavy.

Ačkoliv vojsko rakouské z postavení svého již dne 21. července silné oddíly pruské spozorovalo, přec nedošlo téhož dne, ani za noci, k útoku, jejž se strany rakouské tím méně očekávali, ježto již dne 20. července oznámeno jim bylo, že o příměří se vyjednává. Nicméně učiněna všecka možná opatření, by každou dobou nepřítel řádně přivítán býti mohl. Opatření ta také vskutku byla žádoucna, jak za nedlouho se dokázalo.

Již dne 21. července byl zajisté princi Bedřichu Karlovi znám rozkaz krále pruského, by hledělo se vojsko pruské vystříhati všech pohybů, jež způsobiti by mohly srážku s Rakušany. Tento však přece, pobádán zprávami generallieutenanta Franseckého, že jenom malé nepřátelské síly před sebou má, svolil k tomu, by ostrou obhlídku k Břetislavi podniknul, z čehož souditi se může na pevný úmysl jeho, zmocniti se během zbývající ještě krátké doby města tohoto.

Dne 22. července o 4. hodině ranní vyslal plukovník Mondel na rozkaz podmaršálka barona Filippoviče*) druhou divisi císařských

---

*) Svobodný pán Josef Filippovič přidělen byl roku 1866. k veliteli druhého armádního sboru, br. z Thun-Hohensteinu. Narodiv se r. 1818 v Gospici ve Vojenské Hranici, vychován byl co syn hraničářského důstojníka již od nejútlejšího mládí ve službě vojenské. R. 1836. stal se kadetem ve sboru zákopníků, r. 1839. poručíkem v témže sboru, z něhož za nedlouho přestoupil ku generálnímu štábu. Zde stal se záhy setníkem a roku 1848. byl již majorem v pátém pluku hraničárů, při němž v polních výpravách bána Jelačiče získal si řádu Leopoldova. R. 1850. povýšen byl Filippovič za generálního pobočníka bánova, stav se současně podplukovníkem. R. 1857. jmenován byl plukovníkem a velitelem pátého pluku hraničárů a v dubnu r. 1859. povýšen za generalmajora a spolu za velitele brigády v šestém armádním sboru, kterýž pod velením prince Alexandra Hessenského bojoval v Italii. Za své zásluhy v této válce vyznamenán byl řádem železné koruny druhé třídy s válečnou dekorací a na to v březnu roku 1860. dědičně povýšen v stav svobodných pánů. Od té doby sloužil co brigádník v Zemuni. R. 1864. obdržel rytířský kříž řádu sv. Štěpána. R. 1866 byl — jak již podotknuto — přidělen k velitelství druhého armádního sboru, s nímž zúčastnil se bitvy u Králové Hradce a srážky u Blumenavy, kdež

hulánů č. 6. pod velením podplukovníka Dornera do roviny mezi Novou Vsí a Bysternicí za tím účelem, aby krajinu zde řádně obhlédli a možno-li několik zajatých s sebou přivedli, od nichž síla a úmysly nepřítele vypátrati se měly. U Bysternice setkali se rakouští jezdci s jednou škadronou 10. husarského pluku pruského, kterou zcela porazili, zajavše několik mužů i koní. Blížící se ostatní oddělení nepřátelského pluku husarského a střelba batterie pruské za Bysternicí mezi tím místo zaujavší, přinutily však rakouskou obhlídku k ústupu, jenž v pořádku úplném za násep železniční se dál. Pronásledující je jezdce nepřátelské přinutila pak dobře mířená palba praporu od pluku Mazzucheliho a z šesti děl rakouských rovněž k ústupu.

Mezitím však pruský generallieutenant Fransecký ustanovil již veškerým sborům svým úkoly, na jichž brzkém provedení velmi mu záleželo. V témž čase, co některé oddíly jeho zdánlivý boj se sbory rakouskými počíti měly, ustanovil generalmajora Bose, aby o $4\frac{1}{2}$ hodině ranní se šesti prapory 15. brigády údolím mlýnským pravé křídlo rakouské obešel a za zády brigády Mondlovy silnice od Stampfenu k Břetislavi vedoucí se zmocnil; rozhodnutí o dalším pochodu k Břetislavi vyhradil si velitel Fransecký pro sebe. Opozdiv se, vyrazil velitel 15. brigády generalmajor Bose teprvé o 6. hodině dvěma proudy, a sice z údolí Marianského a od dvora Leopoldova. Prvnímu proudu, sestávajícímu z 31. pluku, z $\frac{1}{2}$ setniny zákopníků a jednoho oddělení hulánů, postavil se sám v čelo, kdežto plukovník Avemann vedl 71. pluk, tvořící proud druhý. Již po 9. hodině vrazily přední čety 71. pluku na hlídky 2. praporu od pluku krále belgického a brzy na to zatlačily rakouský prapor celý k mostu, vedoucímu blíže nádraží přes železniční zářez. Bojujíce tu proti přesile, tísněni byli vojínové 2. praporu belgického velice a vy-

---

zejména vynikl osobní udatností, veda sám pěší pluk krále belgického k útoku na nepřítele. Dne 16. února 1867. stal se podmaršálkem a divisionářem ve Vídni, na to pak vrchním vojenským a zemským velitelem v Inšpruku. Roku 1871. obdržel hodnosť tajného rady císařského. Roku 1872. povolán za zemského velitele na Moravu a r. 1874. jmenován polním zbrojmistrem. Když pak v červnu téhož roku baron Koller zaujal místo říšského ministra války ve Vídni a opět odděleny byly od sebe v rukou Kollerových soustředěné úřady zemského velitele a správce místodržitelství, jmenován byl zemským velitelem v Praze bar Filippovič. Od roku 1867. jest také majitelem plzeňského pluku č. 35., kterýž ve válce r. 1866 nesl jméno Khevenhüllerovo. R. 1878. ustanoven byl Filippovič za vrchního velitele vojska, jemuž svěřena byla okkupace Bosny. Dne 29. června vykonán pod jeho velením přechod přes Sávu, načež po četných a krvavých srážkách s mohamedánskými povstalci, kteří všude s fanatickou odhodlaností proti vojsku rakouskému se zbraní v rukou se stavěli, jakož i po nesmírných útrapách a svízelích všeho jiného druhu zmocnil se dne 19. srpna Filippovič za krutého boje pouličního hlavního města Bosny — Serajeva. Za skutek ten vyznamenán byl velkokřížem řádu Leopoldova s válečnou dekorací. V prosinci téhož roku vrátil se opět do Prahy co zemský velitel, jelikož snahy jeho co vrchního správce a velitele Bosny i Hercegoviny byly protislovanským vlivem Maďarů kříženy. Mnohá slovanská města, zejmena i Praha a Lublaň, jmenovala jej v prvním rozechvění svým čestným měšťanem a obyvatelstvo Prahy uvítalo jej při návratu z Bosny s nadšením a okázalostí. V dubnu r. 1881. povolán na místo na odpočinek odstoupivšího polního zbrojmistra Maroičiče za zemského velitele do Vídně; odkudž však dne 10. dubna 1882. ku své žádosti dosazen opětně do Prahy za zemského velitele, kterýž úřad do té doby zastává.

zváni nejednou k složení zbraně, šťastné však protloukli se až k výšinám u zmíněného mostu, kde se pevně usadili. Při tom zvláště vyznamenal se setník Eder, jenž v čele $1^1/_2$ setniny na pravém křídle praporu rakouského se nalézaje četné útoky proti nepříteli podnikal a tím pokračování jeho velice zadržel.

Pruský plukovník Avemann se zbytkem svého 71. pluku postavil se na Gämsenberku, vyčkávaje příchod velitele divise generalmajora Bose. Část pluku Avemannova pronikla až k nádraží. Přibyv na bojiště, nařídil generalmajor Bose okamžitý postup ku umėleckému mlýnu, by odtud do zad brigády Mondlovy se dostal, při čemž střelecký prapor 71. pluku krýti měl pohyb tento proti možnému postoupení rakouských oddílů od Břetislavi. Dva prapory 31. pluku zbloudily však v houště porostlé krajině a dostaly se tak směrem k Břetislavi, kdežto ostatní prapory již v mlýnském údolí na rakouská oddělení narazily. Podmaršálek baron Filippović vyslal ihned první prapor pluku Jelačićova, aby nepřítele pronásledujícího druhý prapor belgický v levé straně napadl. Velitel pak druhého sboru, hrabě Thun, nařídil pluku Sasko-Výmarskému a přiděleným dvěma 8 lib. batteriím, aby ze zálohy vyrazily a v boj zasáhly. Mimo to měl i druhý prapor pluku Hartungova z Ratzersdorfu vyraziti a po pokraji lesa nad koňskou drahou se táhnoucího proti levému boku nepřítele postoupiti. Tou dobou — asi kolem $10^1/_2$ hodiny — obdržel hr. Thun telegram polního maršálka arcivévody Albrechta, v němž tento mu oznamoval uzavření pětidenního příměří, zároveň největší opatrnost a stálé pozorování nepřítele nařizoval, při čemž však všeho nepřátelství zanechati se mělo. O uzavření příměří měla podati se zpráva nepřátelským předním hlídkám. Doslovně pak na konci stálo: „Postavení k zajištění a krytí Břetislavi za každou cenu udržeti se musí.“ Byl však v tu dobu boj u Břetislavi v plném proudu a pokračováno v něm až do dvanácté hodiny, na některých místech i přes hodinu tu.

Plukovník baron Schütte, jenž v tu dobu velitelem brigády Henriquezovy byl — staltě se generalmajor Henriquez podmaršálkem — a zadní voj brigády Mondlovy tvořil, dostav o půl dvanácté hodině zprávu o ztrátě Gämsenberku, poručil oddělením svým, tou dobou u něho se nalézajícím, změniti postavení a připraviti se na uvítání nepřítele. To dálo se však již za střelby táhnoucích sem oddělení pruských. První prapor belgický postavil se v údolí u mlýna č. 8., 1. a 3. divise 9. praporu myslivců na západním a východním svahu údolí, kdežto 2. divise majíc sprostředkovati spojení se 3. praporem belgického pluku, vyrazila jihovýchodním směrem od mlýna proti výšinám, kde brzy v prudký boj s nepřítelem se dostala. Třetí prapor belgický obsadil násep železniční a vůkolní výšiny, vyraziv také s jednou divisí proti vinicím nepřítelem obsazeným. Znamenitou podporou při tom byl 3. prapor pluku Rossbachova, jejž generalmajor Thom, doraziv právě k mlýnu, ku pomoci vyslal. Prapor tento postoupil proti pravému boku nepřítele s 3. praporem belgickým v tuhém boji se nalézajícímu, a již z lesa k silnici postupujícímu. Útok se vydařil, a nepřítel zahnán zpět, načež došlo k stálému přestřelování. Následkem toho zadržen postup nepřítele na prostranství mezi horou Kalvarií a Eisenbründlem i nebylo se zde ničeho více obávati,

ježto mimo zmíněné oddíly, ještě 2. prapor pluku Rossbachova a 7. divise pluku Hessenského nevysíleny a nedotknuty v záloze stály.

Mezi 2. a 3. praporem belgického pluku stál 1. prapor pluku Rossbachova a nalézaje se v příznivé poloze, odrážel sem proniknuvší nepřátelská oddělení i zařídil spojení s oběma odděleními jemu po obou stranách stojícími.

První prapor Jelačičova pluku vystoupiv na výšiny v pravém boku 2. praporu belgického, vypudil z vinohradů nepřítele, a zmařiv pokus jeho, obejíti pravé křídlo praporu, usadil se na dobytých místech a udržoval ostrou palbu proti nepříteli.

Tak zabráněn další postup nepřítele proti nádraží, jenž naraziv na neočekávaně silné oddíly rakouské — nevěděltˇ generalmajor Bose o přítomnosti druhého rakouského sboru armádního — ustál na nějaký čas v pohybech svých. V tom okamžiku — jak známo na rozkaz hraběte Thuna — dorazil ještě na bojiště pluk sasko-výmarský, jenž okamžitě výhodná postavení proti nepříteli zaujal.

V touž asi hodinu, co generalmajor Bose na pochod se dal, počal též generallieutenant Fransecký činnosť svou proti brigádě plukovníka Mondla, chtěje ji z předu zaměstnávati a pozornosť její pouze na sebe upoutati, by oddíly k obejití určené se žádným značnějším odporem se nesetkaly.

Asi 4000 kroků od postavení rakouských umístil především šest batterií, jež ihned palbu započaly. Střelecký prapor a půl praporu prvního, oba od 72. pluku, kryly posici tuto na levém křídle pokročivše k zalesněným výšinám Hrubého Plesa, mezitím co druhý prapor 72. pluku a střelecký prapor 66. pluku s jednou batterií proti Thébskému kopci na pochod se daly.

K 10. pluku husarů přidělen též 6. hulánský pluk, kterýmž úlohou společnou bylo, možné útoky rakouského jízdectva odraziti.

Již o 7½ hodině obdržel generallieutenant Fransecký z hlavního stanu první armády zprávu o uzavřeném příměří s rozkazem, aby v tu hodinu v pohybech svých ustál a nepříteli o ukončení nepřátelství zprávu podal, což však na započatém boji ničeho nezměnilo. Naopak ustanovil se generallieutenant Fransecký na tom, že především proti křídlům brigády Mondlovy se vším důrazem postoupí. Rozhodnul se k tomu z obavy, že následkem opozdění svého nebude moci 15. divise pod generalmajorem Bosem v čas v boj zasáhnouti. Proto vyslal ihned generalmajora Gordona, aby se střeleckým praporem 27. pluku, 67. plukem a s jednou setninou zákopníků za zmíněným již 1½ praporem 72. pluku táhl a ihned útok proti rakouskému postavení u Františkova dvora započal. Zároveň rozkázal i oněm dvěma praporům proti Thébskému kopci útočícím, aby po zalesněných svazích tohoto ku Kaltenbrunnu proniknouti se snažili.

Pochody ty vyžadovaly ovšem mnoho času a proto musil střed tím účinněji v boj se pustiti. K zmíněným šesti batteriím zahájivším již činnosť svou posunuly se ještě 4 batterie zálohy dělostřelecké a postupovalo pak 5 batterií postupně blíže k rakouským postavením, majíce ku podpoře své první prapor 27. a střelecký prapor 26. pluku. Pravé křídlo batterií kryto bylo jízdnou divisí Hannovou.

Proti nim pálily rakouské batterie s jistotou obdivuhodnou a přinutily je nejednou ke změně postavení, ačkoliv deštivé počasí a vlhká následkem toho půda valně účinků střelby nepodporovaly. K tomu družila se i nemilá ta okolnosť, že šetřiti musili dělostřelci rakouští svými zásobami, na jichž doplňování pomýšleti se nemohlo, ježto armádní zásoby dělostřelecké — jak známo — téhož dne omylem za Břetislav do Uher. Starých Hradů zavezeny byly, následkem čehož 8liberní batterie záhy šik bitevní opustiti musily.

Byl tudíž boj ve středu obou postavení pouze na dělostřelbu omezen, kdežto tou dobou obě křídla brigády Mondlovy značně nepřítelem napadena byla. 2. prapor 72. pluku pruského a střelecký prapor 66 pluku postupujíce vedle sebe lesem na svahu Thébského kopce a na pokraji údolí proti levému křídlu brigády Mondlovy, zatlačily přední hlídky druhého praporu pluku Mazzucheli-ho, načež o 10. hod. na výslovný rozkaz generallieutenanta Franseckého s větším důrazem postupovaly a zmíněný rakouský prapor, ač jednou divisí třetího praporu ještě sesílen byl, až k zálohám zatlačily. Zálohou stály zde 2 prapory pluku Hessenského, jež však do ohně se nedostaly, ježto boj v těchto místech brzy se ukončil.

Na pravém křídle Mondlovy brigády zahájen také tuhý boj. Čtyry setniny 72. pruského pluku spustily mezi $9\frac{1}{2}$ a 10. hod. severovýchodně od Františkova dvorce ostrou střelbu, mezitím co dvě setniny téhož pluku, následovány druhým praporem 67. pluku, ještě východněji ku předu vyrazily. I zde zabloudil první prapor posléze jmenovaného pluku pod vedením samého generalmajora Gordona příliš na východ a nemohl tudíž boje se zúčastniti. Střelecké prapory 67. a 27. pluku pokročily rovněž proti dvorci Františkovu a spojivše se se čtyřmi setninami 72. pluku, jež stále udržovaly ostrý oheň proti setnině rakouského pluku Mazzuchelli-ho, ve dvorci usedlé, učinily takto s velkou přesilou útok na dvorec a přinutily o 11. hod. rakouskou setninu k vyklizení jeho, při čemž ji až za železniční násep zatlačily. Následkem toho musila i druhá divise pluku vévody z Parmy opustiti postavení své na výšině přímo nad dvorcem a ustoupiti k 1. divisi svého pluku zálohu tvořící, i postavila se rovněž jako tato za dvorcem blíže k Blumenavě.

Tím opanoval nepřítel zcela postavení až k Blumenavě a střelci pruští velmi obtěžovali stojící zde rakouské batterie, na něž místy velmi z blízka stříleli. Však střelba tato nepřiměla dělostřelců rakouských k opuštění postavení, vydatný oheň děl jejich velice přispěl k tomu, že podařilo se druhé divisi třetího praporu od pluku Mazzuchelli-ho společně s ustoupivšími dříve oddíly pluku vévody Parmy sešikovati se k útoku a nepřítele od Blumenavy zahnati.

Tou dobou napadeny byly i 12. prapor myslivců a třetí divise pluku vévody z Parmy četným nepřítelem nejvýchodněji od dvorce Františkova postupujícím. Byly to nejspíše ony dvě setniny 67. pluku pruského. Rakouské oddíly odrazivše tu útok vrhly se na nepřítele a o 11. hodině stále ku předu postupovaly.

O $11\frac{1}{2}$ hodině došly však batterie brigády Mondlovy zásoby střeliva docela, batteriím pak jízdeckým až na malý zbytek; proto ustoupiti musily o několik set kroků z bitevního šiku a připraviti se pouze k při-

vítání nepřítele šrapnely, kdyby snad příliš daleko pokročil, k čemu ale nedošlo.

Tak přiblížila se hodina dvanáctá, kdy příměří započalo. Rakouské vojsko udrželo se celkem ve svých postaveních, zvláště brigáda Mondlova, která nejen že vysílena nebyla, naopak k dalšímu boji úplně schopna, ještě mimo to 4. prapory pěchoty a 7. škadronami jízdy zcela bojem netknutými vládla.

Proti kolonám generalmajora Bose stál takřka celý druhý armádní sbor s přesilou více jak trojnásobnou, i byla tudíž pro případ dalšího boje, vždy naděje na vítězství vojska rakouského.

Odpoledne došlý telegram arcivévody Albrechta oznámil velitelství druhého armádního sboru ustanovenou pro ně demarkační čáru od železničního mostu u Marcheggu až k Bysternici, následkem čehož pruské vojsko z dosavadního postavení svého ustoupiti mělo. Tomu však podvoliti se nechtěl generalmajor Bose, odvolávaje se k tomu, že teprve až dovolení z vyšších míst obdrží, ústup nastoupí. Vrchnímu ubytovateli první armády pruské, generalmajoru Stülpnaglovi podařilo se však podmaršálka barona Thuna osobně přemluviti k tomu, že vzhledem k pozdní hodině a únavě vojska pruského svolil, aby brigáda Boseho do rána v postavení svém u uměleckého mlýna zůstati mohla.

Celkové ztráty na straně rakouské obnášely v boji tomto 18 důstojníků (4 mrtví, 11 raněných, 3 zajatí), 471 muž (80 mrtvých, 29 pohřešovaných, 203 raněni, 139 zajatých) a 57 koní (36 mrtvých, 2 pohřešované, 10 raněných a 9 zajatých).

Pruské vojsko ztratilo prý 8 důstojníků, 199 mužů a 59 koní.

Téhož dne ještě odpoledne vyslovil císař rakouský telegraficky svou úplnou spokojenosť s chováním se veškerého mužstva v boji tomto.

Také u **Szenice** došlo 22. ještě před početím příměří ku srážce předvoje.

Narazilyť tu 3 škadrony saské jízdy od čtvrtého armádního sboru na 300 hulánů 10. pluku pruského, jež daleko zahnaly. Při tom ztratili saští jezdcové 2 raněné důstojníky, 1 mrtvého a 23 raněné muže. Pruští jezdci utrpěli rozhodně ztrát mnohem větších, ježto zanechati musili v rukou nepřítele 5 zajatých, 1 koně a 1 vůz.

Příměří nastalého hleděl arcivévoda Albrecht především v tom směru využitkovati, aby vojsko rakouské úplně připraveno bylo na zabránění přechodu nepřátelských vojsk přes Dunaj. Za tou příčinou nařídil zároveň s oznámením o uzavřeném příměří Benedekovi, aby zrychliv pochody vojska, již dne 27. července dopoledne buď u Břetislavi neb u Gönyö na pravém břehu Dunaje stál. Zároveň připraveno vše k nejrychlejšímu přepravení vojska na pravý břeh.

Následkem toho nařídil Benedek všem sborům, aby co nejvíce možno pochody své urychlily a dne 26. července večer Dunaj překročily. To ovšem netýkalo se druhého armádního sboru, jenž přechod krýti měl a tudíž teprve dne 27. července na pravý břeh Dunaje překročiti mohl.

Dne 24. července odtáhla brigáda Mondlova k Vídni. Následkem toho musila brigáda Schüttova přední stráže u Blumenavy obstarati,

kdežto severozápadně od Břetislavi pluk hulánů č. 6. a 9. prapor myslivců na čáře demarkační až do 27. července dopoledne zůstati měly.

Čtvrtý armádní sbor, jemuž druhá divise lehké jízdy přidělena byla, musil do 25. července u Nádasu se zdržeti.

Jízdní divise saská přidělena osmému armádnímu sboru, k němuž u Nussdorfu se připojila.

Již dne 25. července dorazil osmý sbor armádní k Břetislavi, načež ihned pěchota parníky, jízda a povozy po loďkovém mostě na pravý břeh Dunaje se přeplavily a ležení u Kitsee rozbily. Téhož dne odpoledne přišly též brigády Thomova a Württembergova, dělostřelecká záloha druhého a druhá setnina zdravotního sboru, i položily se rovněž u Kitsee.

Dne 26. července přešel první armádní sbor přes Dunaj a rozložil se kolem Potz-Neusiedlu. Hned za ním přepraven i čtvrtý armádní sbor a druhá divise lehké jízdy, jež u Kitsee a Engeravy se rozložily. Konečně i šestý sbor armádní po 2. hodině odpolední přecházeti počal, načež taktéž ku Kitsee do tábora odtáhl.

Dne 27. července po 6. hodině ranní přešel též zbytek druhého armádního sboru, načež ihned most stržen a veškeré lodi na pravý břeh dopraveny.

Tak dostalo se veškeré vojsko rakouské šťastně na pravý břeh.

Odstoupení polního zbrojmistra Benedeka,

výsledek vyšetřování proti němu zavedeného a zbytek jeho života.

Dne 26. července složil polní zbrojmistr Benedek velitelství úplně.

„Rytíř Benedek“ — praví se ve spisu generálního štábu rakouského — ukončil tím činnosti plnou dráhu, kteráž dlouho jsouc ozářena leskem a slávou, byla by zasluhovala méně tragického konce. Vášněmi nezkalený, spravedlivý úsudek nezapomene zajisté k vůli nehodám, jimiž jeho poslední kroky byly provázeny, oněch četných, rekovných, vždy šťastných a výsledkem korunovaných skutků, jež dříve ve službě císaře vykonal, a zachován mu, byť i poslední těžké úloze — kterouž teprv po delším váhání převzal — podlehl, čestnou památku.“

Na hlavu nešťastného vojevůdce sypala se v prvním rozechvění po nešťastném dnu u Králové Hradce všecka možná obvinění; právě tak, jako byl před válkou do nebe veleben, tak zase po krvavé porážce severní armády všecka vina rozbouřeným veřejným míněním přičítána takřka jen jemu, — jmeno jeho vyslovováno s posměchem, — muž, kterýž stál před válkou u veřejném mínění vojska i lidu u vznešené výši, padl nyní bohužel zase tím hloub, čím větší byly dříve v něj kladeny naděje a čím více v něj důvěřováno.

Ale jako dříve bylo ono až k zbožňování dosahující velebení jeho osoby a ta neobmezená důvěra v jeho neomylnosť přemrštěna, takž nezasluhoval zajisté po dnu 3. července onoho opovržení, posměchu a všestranného obviňování, jímž byl obsypáván.

Dříve i později byla míra spravedlivého a nestranného úsudku o něm daleko přes meze skutečné oprávněnosti a pravdy překročena.

Jakož nebylo na místě spatřovati v něm před válkou takřka bohem posvěceného, schopnostmi svými nade všecku kritiku vysoko povzneseného a jen k činům velikým zrozeného vojevůdce, — takž bylo rovněž nespravedlivo, činiti jej pak po válce takřka výhradně zodpovědným za všecken nezdar celé výpravy.

Ode vší viny nedovede jej ovšem nikdo nikdy očistiti, válkou r. 1866. na bojišti severním nebyl ale pouze Benedek sám co vrchní velitel armády

poražen, — bylať tu zároveň na hlavu poražena i celá dosavadní, na základech nemožnosti uměle pěstovaná zahraničná politika rakouská, zejmena pokud věcí v Německu se týkala, — bylo tu poraženo celé zastaralé, zpukřelé a na nezdravých, časovým poměrům a stálému pokroku u válečnictví daleko již nevyhovující zřízení armády rakouské, jakéž do r. 1866. s houževnatou vytrvalostí bylo udržováno v platnosti. O Benedekovi samém možno říci, že jsa jedním z nejpopulárnějších, nejoblíbenějších a největší vliv majících vůdců této armády slučoval jaksi v osobě své všecky v ní pěstované ctnosti a přednosti, zároveň ale i všecky chyby a vady, jež v armádě té před osudnou pro ni válkou v Prusku byly zakořeněny a kteréž pak bohužel v těžkých bojích, s nepoměrně lépe vyzbrojeným, na lepších a rozumnějších základech vycvičeným a lépe vzdělaným, jakož i obratněji a pečlivěji vedeným vojskem pruským, jemuž jinak co do udatnosti a bojovnosti vojsko rakouské zajisté úplně se vyrovnalo, měly za následek jen celou řadu krvavých a s ohromnými ztrátami mužstva spojených porážek.

Benedek sám byl v pravém slova smyslu odchovancem doby a částečně i spolutvůrcem tak zvané školy starého Radeckého; z oněch skutečně velikých vojevůdcovských schopností, jež jevily se v plánech a výpravách Radeckého na bojištích italských a z nichž ostatně veliký podíl přísluší generálovi Hessovi, měl ale Benedek jenom část, třeba že hleděl vždy všemožně a v každém ohledu mistra svého napodobiti, tak že tato jeho snaha v napodobování i zvyků i způsobů Radeckého zabíhala časem až do malicherností, ano až do bizzarnosti.

Benedek byl od hlavy až k patě každým coulem pravý voják, — řádný, udatný, svému císaři a svému praporu vždy věrně oddaný voják onoho ducha a směru, jenž armádu rakouskou od dob Radeckého karakterisoval. Jeho poctivá vůle a vždy opravdová snaha, jeho až bezohledná ráznosť a rozhodnosť v jednání a železná, žádných překážek a žádné hrůzy se nelekající udatnosť a odvážnosť, — byly a zůstanou ovšem vždy nade všecku pochybnosť povznešeny. Tyto vojáka z povolání vždy krášlící vlastnosti své dovedl Benedek i co vůdce menších oddílů armádních obyčejně v pravém a vhodném okamžiku uvésti se zvláštním štěstím v platnosť a jsa zvyklý sledovati cíl svůj s bezohlednou, takřka divokou energií, uměl udeřiti na protivníka s tak zdrcující a omračující silou, že obyčejně úplně jej překvapil a na dobro v zmatek uvedl. Takovéto odvážné, ovšem že obyčejně jen na dobrém rozmaru náhody závislé, při tom ale přece rekovné a junácké skutky, vždy šťastně se mu dařice, získaly Benedekovi po roce 1848. a 1849. a rovněž i po bitvě u Solferina r. 1859. v armádě tak populárního jmena, že válečné štěstí jeho stalo se takřka až příslovím a že zjednalo jmenu jeho jakýsi zářící nimbus nepřemožitelnosti.

Svedena jsouc všestranně lichotnými úsudky a hrnoucími se mu vyznamenáními, považovala konečně armáda a vůbec veřejnosť Benedeka za vojevůdce k velikým činům povolaného a svému mistru a vzoru Radeckému nejen co do čestných a vždy uznání hodných vlastností a ctností vojenských, ale i co do rozhledu a genialnosti vůdcovské úplně sourodého. Vojevůdcem vynikající genialnosti, — vojevůdcem takovým, jehož síla nelpějíc na předpisech a paragrafech reglementů a knoflíkové

disciplině nejen v dobách největšího nebezpečenství neklesne, nýbrž naopak plným, bohatým proudem dovede vytrysknout a vzletem svým vše kolem uchvátit — vojevůdcem rázu Žižkova a Napoleonova Benedek ovšem přese všecku reklamu před r. 1866. mu činěnou nebyl. Kdož jej za vojevůdce takového vyhlašovali a považovali, byli na omylu a nejtrpčeji zmýlil se asi v sobě Benedek sám, přesvědčiv se bolestně, že k tomu — býti velikým vojevůdcem — nedostačuje pouze udatnosť, ráznosť, bezohlednosť, reglement a štěstí válečné. Ostatně nedostávalo se prý Benedekovi vedle vrozené genialnosti i potřebné míry theoretického, vědeckého vzdělání a neméně i duševní klidnosti, chladné rozvahy, ničím zmásti se nedajícího širokého rozhledu, — vlastností to k velikým, kritickým okamžikům, jež Benedeka co vůdce severní armády r. 1866. čekaly, a k velikým úkolům vůdcovským vůbec nezbytných. Co velitel menších oddílů armádních provedl ovšem Benedek činy veliké, ba úžasné, — jeho lví udatnosť a duchapřítomnosť u Mortary má na příklad málo příkladů sobě rovných, rovněž vyniká i jeho chování se v bitvě u Solferina velmi čestně, roku 1866. převzal ale úlohu, kteráž jeho duševní obzor a rozhled daleko přesahovala a slavný druhdy generál, kterýž co velitel jednotlivých sborů opravňoval k tak krásným nadějím, doznal pak co vůdce veliké, na sta tisíců čítající armády smutné zkušenosti, že jest přece jen nepoměrně snadněji veliké naděje vzbuzovati, nežli je pak skutečně splniti. Řekli jsme ale již, že všecku vinu nezdaru války r. 1866. nemůže a nesmí mu nikdo nepředpojatý klásti na vrub, neboť vzhledem k nespolehlivému, kolísavému a obojetnému chování se spojenců německých z počátku války, pak k rychlopalnému ozbrojení armády pruské a celému jejímu způsobu válčení byl by měl — nehledě ani k jiným, dosud neobjasněným okolnostem a k dokázané neposlušnosti některých podvelitelů — s udatným sice, ale nepoměrně špatněji vyzbrojeným a pouze na hromadné útočnou, bodákovou taktiku vycvičeným vojskem a jeho tehdejším, z veliké části na velmi pochybném stupni vzdělání stojícím vyšším důstojnictvem i vojevůdce nad Benedeka daleko schopnější a povolanější úkol obrovský. Že armáda pruská té doby byla v umění válečném a celém zařízení svém mnohem pokročilejší a že, když v Rakousku opravy u vojště děly se krokem hlemýždím, armáda pruská stále a vytrvale k příštím bojům se státy sousedními se tužila a připravovala, o tom ještě pádnější podán byl důkaz, když o čtyři léta později měřila se armáda ta v přečetných bojích stále vítězně s vojskem francouzským, do té doby takřka za nepřemožitelné považovaným. Po válce německofrancouzské, pro Francii tak osudně skončivší, úsudky o neschopnosti a vině Benedekově ovšem velice se zmírnily.

Kdo chce Benedeka nestranně posuzovati, nechť nezapomene také na to, že teprv následkem důtklivého naléhání s míst nejvyšších a po dovolávání se jeho vojenské poslušnosti úkol síly jeho přesahující převzal. Benedek netajil se tím, že bojiště severní jest mu neznámo, poměrů a zařízení armády pruské že nikdy nestudoval a prál si proto býti spíše zaměstnán

na bojišti jižním, jež ode dávna dobře znal a jež byla jevištěm jeho nejslavnějších činů. Teprv když bylo mu k jeho přání slíbeno, že bude mu dána k ruce mladá, schopná síla, která bojiště české prostudovala a pruskou armádu zná, přijal Benedek vrchní velitelství nad severní armádou a tím i zodpovědnosť za vše, co se dělo i nedělo. Touto „mladší, schopnou silou,“ kterouž prý ale Benedek sám si nezvolil, byl nešťastnou náhodou generalmajor Gideon Krismanić, bývalý professor na vojenské škole, kterýž kdysi sepsal pamětní spis o obraně Čech a nyní se odvážil k tomu vypracovati na základě své „znalosti terrainu“ onen pověstný „tajný plán“ k výpravě proti Prusku, za nějž Benedek ku své i svojí armády zkáze před světem převzal zodpovědnosť. Benedek z počátku v „genialnosť a znalosť“ Krismaničovu úplně důvěřoval přese všecku nemotornosť, jakáž hned z počátku v jeho disposicích se jevila, — ba důvěřoval mu tak, že Krismanič až do ústupu armády od Dubence ku Hradci Králové celou výpravu co tvůrce plánu válečného řídil takřka sám, třeba že zdánlivě zaujímal v hlavním stané jen místo chefa operační kanceláře. Když pak po krvavých dnech u Náchoda, Č. Skalice, Trutnova a Jičína Benedek o úplné neschopnosti Krismaničově se přesvědčil, tu bylo bohužel již — příliš pozdě.

Benedek, udeřen byv celou tíží svého obrovského úkolu a své nezměrné odpovědnosti několikráte důrazně v čelo, již před bitvou kralohradeckou viděl, že nepřítel armádě rakouské roste úžasně přes hlavu, celý dosavadní válečný plán Krismaničem sice vypracovaný, jím ale podepsaný, že jest naprosto pochyben, všecky disposice dosavadní, že byly mylny a celá jeho osobní sláva i česť vojenská, že jest ohrožena břitkým mečem Damoklovým. „Katastrofa jest nezbytna, — uzavřete mír za každou cenu!“ zněl výkřik jeho k Vídni a katastrofa skutečně v několika hodinách svalila se s celou sdrcující tíží svou jako obrovská lavina na celou armádu i na nešťastného jejího velitele, pohřbivši do nedávna tak skvěle zářivší lesk jeho slávy vojenské.

Benedek složiv velitelství a dán byv na odpočinek, postaven býti měl před vojenský soud a předběžné vyšetřování také skutečně bylo proti němu zavedeno, později ale k rozkazu císaře zastaveno.

Úřední list „Wiener Zeitung“ přinesl u věci té dne 9. pros. 1866. císařův přípis, zaslaný tehdejšímu, nedlouho před tím ustanovenému ministru války svob. pánu Johnovi. Přípis ten zněl takto:

„Beru usnešení nejvyššího vojenského právního senátu, aby proti polnímu zbrojmistru rytíři Benedekovi, podmaršálkovi svobodnému pánu z Heniksteinu a generalmajoru rytíři Krismaničovi pro jich chování se za poslední polní výpravy zavedeno bylo vojenským soudem vyšetřování, k vědomosti, — nařizuji ale, aby ode všech dalších soudních kroků proti těmto třem generálům se upustilo. Rovněž tak nechť se stane s ostatními generály a štábními důstojníky, kteří pro podobná taktická a strategická provinění byli neb měli býti voláni k zodpovídání se. K provedení tohoto mého rozhodnutí učintež potřebná opatření.

V Schönbrunnu dne 4. prosince 1866.

František Josef.“

Kromě tohoto prohlášení přinesla ale úřední „Wiener Zeitung“ v témže čísle zláštní dodatečný článek, o němž Benedek ještě po dlouhých letech v závěti své, kterouž dále také v plném znění podáváme, velmi trpce se zmiňuje.

Onen článek ve „Wiener Zeitung“, jenž byl jaksi posledním a k tomu ještě úředně zatlučeným hřebem do rakve vojenské slávy Benedekovy, zněl v doslovném překladu, jak následuje:

„Jen s pocity nejbolestnějšími může Rakušan, vlasť svou milující, připomenouti si oněch smutných dnů, kdy na severu říše mnoho tisíců bojovníků naší udatné armády v tuhých bojích přinesli v oběť krev i život, aniž se jim podařilo spravedlivé věci dobýti vítězství. Dotýkáme-li se ale přece ještě čerstvé této rány, vede nás k tomu dnes v úřední části tohoto listu uveřejněné nejvyšší rozhodnutí, týkající se oněch opatření, o nichž již dne 4. července t. r. jsme se zmínili.*)

„Čtenářstvu našemu jest známo, že J. V. císař po katastrofě u Králové Hradce svolal do Vídeňského Nového Města vojenskou kommissi, kteréž svěřil vyšetřování, zdaliž a pokud příčinu na nejvýš žalostných a osudných nehod severní armády hledati dlužno v trestuhodné vině velitele a jeho nejbližších zřízenců. Jsme zmocněni podati o výsledku onoho vyšetřování tuto zprávu:

„Před zmíněnou, s největší pečlivostí z osvědčených vyšších vojínů sestavenou kommissí měli se kromě armádního velitele, polního zbrojmistra rytíře Benedeka zodpovídati také podmaršálek svob. pán z Henikstein a náčelník generálního štábu a generalmajor rytíř Krismanič co chef operační kanceláře severní armády.

„Oba posléze jmenovaní generálové neosvědčili se ovšem takovým nadáním k oněm velice důležitým úřadům, jakéž se u nich, když tato místa jim byla svěřena, očekávalo a vzhledem k jich dřevnější záslužné činnosti i očekávati mohlo.

„Předběžné vyšetřování objevilo také jen takové chyby v úředním jednání podmaršálka z Henikstein a generalmajora Krismaniče, kteréž dají se vysvětliti mylným pochopením poměrů a nedostatečným stupněm disposičních schopností, nevylučujíce naprosto náhled, že těmto generálům nedá se přičísti na vrub ani trestuhodné zanedbání jich služebných povinností, ani nedostatek upřímné vůle, ba spíše že oba dle nejlepšího vědomí svého činili, co právě činiti dovedli, aby dostáli požadavkům úřadu, jejž jim bylo v povinné poslušnosti zaujímati.

„Nutno míti zření k tomu, že ani náčelník generálního štábu, ani chef operační kanceláře nemají rozhodného působení u vedení armády. Co podmaršálek Henikstein a generalmajor Krismanič v této své hodnosti radili a učinili, podléhalo vždy závěrečnému posouzení vojevůdce, jemuž jediné příslušelo veleti, a na němž jediném lpí proto také zodpovědnosť

*) Slova tato týkají se prohlášení ve „Wiener Abendpost“ ze dne 4. července, o němž již dříve jsme se zmínili a v němž tvrdí se, že Benedek měl u jednání svém úplnou volnosť, na velení jeho že nebylo žádného vyššího vlivu a že na místě rozhodujícím stala se již všecka potřebná opatření, aby trestem zaslouženým stiženy byly osoby, které se byly při posledních bitvách zvláště provinily.

před císařem a říší za učiněná opatření, při nichž nestál mu v cestě žádný vyšší vliv, jímž by byl mohl býti uveden v omyl.

„Nikdo ostatně není tak dalek i pouhého pokusu o odmítnutí takovéto zodpovědnosti, jako polní zbrojmistr Benedek sám, jenž právě naopak nejednou a co nejrozhodněji se vyslovil, že nechce nikomu ze svých podřízených vyčítati nějakého opomenutí povinností, a že nehodlá vůbec nikoho obviňovati, uznávaje jen sám sebe za příčinu všech nehod a každý trest, jakýž mu bude přisouzen, že přijme oddaně a dle „reglementu" i s povinným díkem.*) Toto rozhodnutí se vzniklo zajisté z vážných pohnutek, znesnadnilo ale mnohé nutné pátrání, postup vyšetřování nemálo zdržujíc.

„Přece však podařilo se kommissi s uznání hodným taktem po svědomitém uvážení a pečlivém sestavení všech podstatných okolností nabýti dostatečného základu k pravému posouzení nešťastného vojevůdce. Jsme přesvědčeni, že vlastní cit čtenářův nás omluví, váháme-li dosud vysloviti onen úsudek a připomínáme-li si dříve oněch zásluh, jichž za své více jak čtyřicetileté věrné a oddané služby získal si onen muž, jenž nyní viděti musil, jak sláva celého jeho někdejšího života zbledla za téže krátké doby, kteráž naši těžce zkoušenou vlasť učinila o jednu pyšnou naději chudší, o jedno trpké sklamání bohatší.

„Abychom nebyli proti nikomu nespravedlivými, chceme se upamatovati, jak veliká a všeobecná byla důvěra, s jakouž uvítán v čele severní armády generál, kterýž již u Gdówa a později na bojištích italských a uherských podal platné důkazy o svém vojenském rozhledu, neobyčejné ráznosti a smělé odhodlanosti . . .

„Kdož by se byl měl při vypuknutí války za oprávněna o schopnosti polního zbrojmistra pochybovati? Kdož mohl tušiti omyl, jejž dnes oplakáváme? Zdaž nebylo by se tehdáž ozvalo hlasité reptání, kdyby při volbě velitele byl se vzal ohled na vyšší vojenskou hodnosť nebo na rod? A možno-li také muži povahy Benedekovy při jeho bezohledné poslušnosti míti za zlé, že — byť i při tom záměry jeho výše čelily — z pouhé oddanosti převzal velitelství, jež mu vůle jeho nejvyššího vojenského představeného svěřila?

„Ačkoliv jest to pro nás těžká úloha, musíme přece ono tvrdé slovo opakovati, že polní zbrojmistr Benedek k tak veliké úloze nedostačoval, — že v jeho plánech a disposicích staly se přehmaty, kteréž žádnými pravidly válečného umění nedají se ospravedlniti a kteréž — posuzují-li se samy o sobě — se stanoviska právního, poskytnouti mohly i podnět k pokračování v soudním vyšetřování, kdyby nebylo důležitých důvodů pro jiné, mírnější posuzování této věci.

„Kdyby vykonaným vyšetřováním sebe menší známka jakéhosi zlého úmyslu neb vědomého opomenutí byla se zjistila: nejpřísnější výklad a plné použití zákona byly nejen oprávněny, ale bylo by k nim skutečně i došlo. Vyšetřování ale žádné takovéto známky neobjevilo. Vady Benedekova vedení války nevznikly ani z nedbalosti,

*) „Mit reglementmässigem Danke" — praví se doslovně.

ani z nedostatku ráznosti, ani z lhostejnosti, ani z neprozřetelnosti. Nikdo by byl nemohl s lepší vůlí a s větší horlivostí snažiti se po vítězství našeho vojska; ale politické a vojenské poměry, kteréž jak známo před i mezi touto nešťastnou válkou nastaly, potřebovaly k svému opanování některého z oněch starých genialních vojevůdců, jichž bylo za všech dob málo a k nimž ovšem Benedek při všech svých ostatních vynikajících vojenských vlastnostech přičtěn býti nemůže. Že jest tomu tak, dlužno dle skutečného, co do svých následků dosud snad nepřehledného neštěstí velice litovati; není však žádného zákonníku, kterýž by nedůstatek nejvyššího duševního nadání prohlašoval za trestný a nezbývá ani v podobných případech jiného, nežli nevyhnutelné pokání, kteréž záleží v bezodkladném odstranění toho, jehož věc se týká, z dosavadního, jemu již nepřiměřeného oboru působnosti, kteréžto pokání jest tím těžší, čím vyšší a čestnější onen obor působení byl.

„S tohoto stanoviska nutno také posuzovati, že dáni jsou před měsícem již na odpočinek polní zbrojmistr Benedek, podmaršálek z Heniksteinu a generalmajor Krismanič, kteréžto opatření tenkráte nedalo se ovšem ještě nikterakž stotožňovati s ukončením vyšetřování proti jmenovaným generálům zavedeného. Teprv za poslední doby bylo nejvyšším soudním dvorem prozkoumané dobrozdání k předběžnému vyšetřování povolené kommisse k nejvyššímu rozhodnutí předloženo, následkem čehož Jeho c. k. Vel. v nejmilostivějším spravedlivém uvážení celé záležitosti dnes uveřejněným rozhodnutím líbilo nařídíti, aby od dalších soudních kroků v této záležitosti se upustilo.

„Ztráta důvěry císařovy, zničení vojenské slávy před součastníky i potomstvem, přesvědčení o nesmírném neštěstí, jež pod jeho vedením stihlo armádu a jejím poražením i celou říši, jest ostatně pro tak cti milovného a vysoko toužícího muže, jako jest Benedek, mnohem těžším pokáním, nežli jakýkoliv trest, jenž by ho byl mohl stihnouti, kdyby bylo došlo k dalším krokům soudním.

„Že J. Vel. císař i vzhledem k podmaršálku bar. Heniksteinovi a generalmajoru Krismaničovi nejmilostivěji přestal pouze na pensionování těchto generálů, vysvětluje se přirozeným spůsobem v dříve již vyloženém poměru k jich někdejšímu veliteli.*)

„Zbývá nám ještě podotknouti, že brzkým uveřejněním autentického vylíčení letošních polních výprav poskytne se i širším kruhům možnost zřejmým, věrohodným a objektivným vylíčením skutečných událostí nabýti o té neb jiné osobě vlastního a nestranného úsudku.

---

*) Jak známo, bylo také proti veliteli prvního armádního sboru, generálu z Clam-Gallasů zavedeno vojenským soudem vyšetřování. Generálu tomu podařilo se ale všecku vinu se sebe svaliti, tak že v říjnu dodán mu byl vlastnoruční list císařův tohoto znění:

„Milý generále jízdy, hrabě z Clam-Gallasů!

„Na základě došlých zpráv od velitelstva severní armády, že stav Vašeho armádního sboru po srážce u Jičína nutí je k zastavení offensivních operací u hlavní armády, bylo nutno v tak ve svých následcích osudných událostech zavésti bližší vyšetřování a Vás k vůli tomu od armády odvolati.

Jelikož předběžným pátráním zjistilo se, že není tu žádného Vás tížícího skutku, svolil jsem rád k vyšetřování vojenským soudem, za něž Jste sám

„Kromě toho byly nedostatky armády, kteréž byly při nestranném zkoušení událostí skutečně shledány, beze všeho ohledu naznačeny a můžeme se nadíti, že toto seznání jest dosti všeobecné, aby nejvyšší správě vojska při započatém díle oprav nezbytné podpory a zejména takových prostředků se dostalo, kteréž i při nejsvědomitějším uvážení našich těžkých poměrů finančních k účelu tomuto věnovati dlužno, aby tvrdá naučení nedávné minulosti neminula nás bez užitku a abychom vždy v organisaci, správě, vystrojení a ozbrojení vojska, v jeho taktickém vycvičení atd. nezůstávali za požadavky a brannou mocí jiných velkých států a aby nebylo nám opět potřebí hroziti se před největším nebezpečenstvím pro česť, moc a blahobyt naší vlasti."

Toť v plném znění onen osudný článek, jímž Benedek sám, jak v závěti své se vyslovuje, nejbolestněji cítil se dotknuta.

V článku tom praví se sice, že Benedek sám nechtěl obviňovati nikoho a že veškeru vinu chtěl míti svalenu na svá bedra, že ale příčinu nezdaru války Benedek sám — ačkoliv určitě nikdy o tom se nevyslovil — přičítal vlivu a působení osobností jiných a jak se zdá — mimo jiné — i osobností takových, jichž úsudků a náhledů bylo mu dbáti snad i proti lepšímu přesvědčení svému a jež po válce nechtěl kompromittovati, to vysvítá z často již jmenované závěti jeho, jakož i z jiných ještě okolností. Zesnulý již polní zbrojmistr Jablonski, velitel pevnosti olomúcké r. 1866., vypravovával o Benedekovi, že vrátiv se po ztracené bitvě u Králové Hradce do Olomúce, takto k němu se vyslovil: „Jsem mrtvý muž a mohu Vám svěřiti svou poslední vůli. Jest velmi krátká. Jsem ze školy starého pána (Radeckého) a snažil jsem se, abych kráčel v jeho šlépějích. Dokud jsem spoléhal se sám na sebe, provázelo mne štěstí; jakmile jsem ale jal se důvěřovati jiným, byl jsem ztracen sám a také vše jsem ztratil!" Jak ale již na jiném místě jsme se zmínili, bylo již dne 4. července — tedy hned jak telegramy o nešťastné bitvě kralohradecké do Vídně došly — uznáno za dobré a nutné prohlásiti oficielně ve „Wiener Abendpost", že „Benedekovi J. V. císař vyhradil v každém ohledu největší volnosť v jednání, že nebylo ani nejmenšího vlivu na vrchní velitelství armády a na ustanovení podřízených velitelů a k všelikým opatřením vojenským že J. V. císař dal již předem svolení své." Úřední toto prohlášení čeliti mělo proti vzniknuvším pověstem o vlivu vyšších kruhů na Benedeka a o vnucených prý mu hodnostářích generálního štábu a podvelitelích, v jichž poslušnosť vzhledem k jich vznešenějšímu rodu a snad také i schopnosť Benedek nedůvěřoval. Později bylo ovšem v různých úvahách o válce skutečně také k tomu poukazováno, že mnoho dělo se

---

k vlastnímu svému očištění žádal a vyslovuji Vám nyní Svou úplnou spokojenosť nad tím, že ve všech instancích schválený rozsudek vojenského soudu uznává Vás úplně za viny prosta a že tím Mé armádě a státu zachována jest pověsť a jméno udatného generála, kterýž Mně a Mému domu po dlouhá léta s opravdovou oddaností sloužil.

V Schönbrunnu, dne 13. října 1866. František Josef."

Hrabě Clam-Gallas šel ale pak přece sám na odpočinek a žil dílem na svých statcích, dílem v Praze.

bez vědomí ano nejednou přímo proti nařízení Benedekově. O neblahém vlivu generalmajora Krismaniče na vrchní vedení za prvních dnů výpravy, o neschopnosti bar. Heniksteina, který pak spolu s Krismaničem ještě před bitvou u Hradce Králové byl odvolán, jsme se již zmínili. Kromě toho poukazováno na př. také k boji u České Skalice, kterýž sveden byl proti výslovné vůli Benedekově, dále pak k boji u Jičína, k němuž bohužel došlo také dříve nežli dodáno bylo velitelům prvního sboru a Sasů nařízení Benedekovo, aby všem opravdovějším srážkám se vyhnulo, — k boji u Sviništan, jenž sveden byl také z pouhé kaprice hr. Festetiče, aby prý vojsko příliš časným ustoupením před nepřítelem se nedemoralisovalo atd. Také k významným oněm telegramům před bitvou kralohradeckou mezi Vídní a Benedekem vystřídaným se poukazovalo, jako by Benedek snad teprv následkem nátlaku z Vídně byl se odhodlal k svedení bitvy u Králové Hradce, kdežto původně hodlal táhnouti k Pardubicům. Že někteří podřízení velitelé v bitvě kralohradecké skutečně dopustili se samovolných změn v bitevní disposici a že tím armádu na pravém jejím křídle zbavili v rozhodnem okamžiku, když korunní princ dorazil na bojiště a shledal cestu na Chlum takřka úplně volnou, vší opory, to vysvítá z vylíčení boje toho příliš jasně a zřejmě, a možno právě v této dokázané neposlušnosti oněch velitelů shledati ne-li hlavní, tedy aspoň jednu z hlavních příčin porážky u Králové Hradce.

Nepřísluší nám ostatně, abychom rozebírali, zdaliž a pokud byly ty neb ony výše uvedené náhledy oprávněny, čili nic a přestáváme na pouhém jich uvedení.

Benedek sám považoval se skutečně od bitvy kralohradecké v každém ohledu za „mrtvého muže“. Byv dán na odpočinek, uchýlil se úplně v zátiší soukromého života do Štýrského Hradce. Vyhýbaje se všem stykům s kruhy někdejších vojenských soudruhů svých vedl po patnáct let život takřka poustevnický. Kdo viděl jej, s jakou slávou táhl roku 1866. co všeobecně velebeny rek v čele nadšené mu oddané armády v boj a kdo spatřil jej pak po válce v Štýrském Hradci, když v prostém šedém obleku občanském takřka plaše spěchával ulicemi, každému se raději vyhýbaje, jat byl zajisté soustrastí k nešťastnému tomuto muži, jenž zdál se býti vyvoleným k tomu, aby stal se chloubou Rakouska, na jehož nebohou hlavu ale sesypávána pak bez ohledu na to, zdali oprávněným či neoprávněným způsobem, šmahem všecka vina nezdaru války roku 1866. Zvláštní náhoda chtěla tomu, že nešťastnému vojevůdci za nedlouho po válce již za pobytu v Štýrském Hradci jaksi k dovršení potupy všecky jeho přečetné řády neznámými pachateli — byly odcizeny. Arcivévoda Albrecht měl k němu tolik šetrné pozornosti, že odeslal mu ihned v náhradu — své vlastní řády. Za nedlouho po válce kolovala novinami zpráva, že Benedek sepisuje některá odhalení vedení války roku 1866. se týkající, odhalení ta ale že teprv po jeho smrti mají se dostati do veřejnosti. Zpráva ta se ale nepotvrdila, jelikož Benedek před smrtí svou všecky spisy a písemnosti své spálil, mezi nimi prý i celý balík s podpisem maršálka Radeckého. O událostech roku 1866. Benedek vůbec s nikým blíže se nezmiňoval a nejednou se vyjádřil, že žádných písemných památek po sobě zanechati nechce. Kruhům vojenským naprosto se vyhýbal, ba neviděl to ani rád, byl-li některým z důstojníků — obzvláště mladších — pozdraven.

Dne 27. dubna 1881. o 5. hodině ranní Benedek, byv již po delší dobu churav, skonal v stáří 77 let ochrnutím plic.

K výslovnému přání jeho odbýval se i pohřeb jeho beze všeho hodnosti jeho příslušného průvodu vojenského; pouze hudba vojenská hrála smuteční pochody. I do rakve položen byl tak, jak si přál, — v prostém černém šatu občanském, na němž nebyl ani jediný odznak jeho četných řádů.

Pohřben za ohromného účastenství všech tříd obyvatelstva i důstojnictva ze své villy v ulici Beethovenově — ač protestant — na katolický hřbitov u sv. Leonharda v hrobce rodinné. Stalo se tak k přání pozůstalé po něm vdovy, jíž vyslovili mimo jiné i císař a arcivévoda Albrecht telegraficky svou soustrasť. Zvláštní zmínky zasluhuje, že i — kníže Bismark vdově Benedekově zaslal soustrastný přípis, v němž doslovně praví: „Nejen Rakousko truchlí nad hrobem spolubojovníka Radeckého, ale i Německo spolu cítí ztrátu udatných a císaři věrně oddaných vojínů.“

Zbývá nám ještě podati závěť Benedekovu, kteráž jest v mnohém ohledu velmi zajímavým dokladem k historii války r. 1866. a zároveň přispívá valně k bližšímu seznání povahy Benedekovy. Závěť ta zní v doslovném překladu takto:

„Mám za sebou dlouhý, namahavý a i bouřný život vojenský, přece však píšu poslední svou vůli s klidem a jasným rozumem. Nepokusil jsem se nikdy o to nahromaditi si peněz a také jsem nedovedl nikdy s penězi spořiti a jsem jen své choti zavázán díky, že nezanechávám žádných dluhů, poněvadž mi, vyhravši na turecký los, štědře vypomáhala. Byl jsem vždy povinností svých dbalý, věrný a řádný voják a jsem — byť i ne na formality dbající — přece pokorný křesťan. Hledím s pokojným svědomím smrti své vstříc a výslovně zde prohlašuji, že nezanechávám žádných zápisek neb jiného druhu životopisu. Nepodal jsem také nikomu žádných dat, aby o mém vojenském působení a o mých zkušenostech mohl psáti. Všecky své zápisky a písemné doklady o polní výpravě r. 1866. a o svém velitelství nad severní armádou, jež dovoláváním se mé poddanské a vojenské věrnosti bylo mi vnuceno, jsem spálil.

„Dne 19. listopadu 1866. slíbil jsem tehdejšímu vrchnímu veliteli armády, arcivévodovi Albrechtu, sub pers. čís. 22., písemně, že budu osud svůj i dále mlčky snášeti a že své tiché úsudky vezmu sebou do hrobu. Tento můj slib byl snad předčasný, ba snad .....„ ale právě slib takový byl nejvýznamnější známkou mého vojenského karakteru.

„Že vláda rakouská, majíc slib můj, že budu mlčeti, v rukou a v poctivosť tohoto mého slibu důvěřujíc, dne 9. neb 10. prosince 1866. dala o mně onen zvláštní článek,*) v němž se mi takřka celá moje minulosť upírá, v časopisu uveřejniti, — že tento vládní článek, jenž nedá se ani kvalifikovati, v presidialní kance-

---

*) Jest to onen článek ve „Wiener Zeitungu,“ jejž dříve v plném znění jsme podal

láři generálního štábu podmaršálkem Johnem*) byl sestaven a . . .**) opraven, ano i doplněn a konečně že v podivném svém znění k rozkazu vlády byl i otištěn, to přesahuje moje náhledy o právu, spravedlnosti a slušnosti. Přijal jsem ale i to mlčky a po sedm let již snáším smutný krutý osud svůj s filosofií a sebezapřením. Sám sobě gratuluji, že při tom všem nemám proti nikomu hněvu a přece že jsem i nezblběl. Jsem sám sebou i s celým světem hotov, pozbyl jsem ale při tom vší vojenské poesie.

„Tolik co úvod mé poslední vůle. Bývalý můj pobočník Eugen Müller, nyní plukovník gener. štábu v pěším pluku arcivévody Albrechta, kterýž již co mladičký kadet pod mým velením získal si stříbrné medaile za udatenství a hodnosti poručíka, kterýž také pod mým vojenským vedením dospěl v řádného muže a se vždy osvědčil co hodný syn našeho domu, nechť po mé smrti všecky mé záležitosti urovná a mé dobré choti ať jest nápomocen v těžkých chvílích, až ve mně ztratí svého nejlepšího a s láskou jí oddaného přítele.

„Uvědomil jsem již dávno zdejší místní velitelství a sice písemně, že vojenský pohřební průvod si zakazuji; chci co možno jednoduše a beze všech vojenských odznaků buď na protestantském, neb na katolickém hrbitově — jak choť moje si bude přáti — býti pohřben. Plukovník Müller ať všecky spisy a písemnosti mé převezme, co bude mojí paní zajímati, nechť jí vydá a ostatní ať spálí. Arcivévodovi Albrechtovi ať odevzdá opět šavli, kterouž si po bitvě u Novary za moji vyměnil a ať mu vrátí i všecky řády (řád Marie Terezie, vojenský záslužný kříž atd.), jež Albrecht, když r. 1866. všecky řády byly mi ukradeny, mi poslal.

„Mému starému, dlouholetému věrnému služebníku Josefu Matějkovi buďtež dány všecky mé šaty a všecko mé prádlo, jakož i celoroční služné a vše, co pod jeho adressou v mém psacím stolku se nalezne. Jenom hodinky, jež od polního zbrojmistra bar. Haynaua po uherské válce jsem obdržel, nechť dají se mému starému příteli bar. Šimonu Šinovi a všecky mé zbraně a honební náčiní, kteréž jsem již dávno svému příteli Müllerovi daroval, buďtež mu vydány.

„Doufám sice, že ve svých posledních hodinách budu moci se svojí chotí sám se rozloučiti; kdyby ale nebylo to možno, pak nechť tyto řádky jí sdělí, že děkuji jí srdečně za všecku lásku a dobrotu, kterouž mi za našeho manželství prokázala; zvláště děkuji jí, že mé vojenské neštěstí tak rozumně a odhodlaně se mnou snášela. Mého dobrého švakra bar. Gustava Krigha a mého starého, osvědčeného přítele, knížete Liechtensteina a podmaršálka Kupprechta ať plukovník Müller srdečně ode mne pozdravuje. A s tím basta!

V Štýrském Hradci, 15. června 1873.

Ludvík ryt. Benedek, polní zbrojmistr."

---

*) Vojenský list „Vedette" otiskuje závěť Benedekovu, dodává, že článek ten nebyl sestaven podmaršálkem Johnem, nýbrž tehdejším přednostou presidialní kanceláře v ministerstvu vojenství, plukovníkem generálního štábu, ryt. Guttou, kterýž postoupiv později za podmaršálka byl r. 1881. zástupcem vojenského velitele v Sedmihradsku.

**) Benedek uvádí zde jméno velmi vysoce postavené osobnosti.

K bližší karakteristice Benedekově budiž uvedeno i to, že již od r. 1848 měl co rytíř řádu Marie Terezie právo býti povýšenu do stavu svobodných pánů, že však za povýšení to nikdy nežádal.

Za dob štěstí svého byl vždy velice pozorným pro potřeby podřízeného mu mužstva a získal si tak jeho náklonnosti a oddanosti v míře nemalé. Mužstvu přál z celého srdce, tak že stalo se takřka až zvykem lákati na něm pod rozličnými záminkami peníze, jichž zejména vojínům dekorovaným nikdy neodepřel. Ačkoliv byl každou žilkou vojákem, neznajícím jiné barvy než černožluté, nezapomněl přece, že jeho kolébka stávala v Uhrách a měli proto obzvláště maďarští vojínové u něho velmi příznivé oko. Za to ale Čechové a Slované vůbec netěšili se u něho příliš veliké lásce, což ovšem při onom duchu a směru, jaký vůbec v armádě rakouské tehdáž panoval a který každé sebe nevinnější hnutí národní obzvláště u Slovanů považoval za jednání takřka velezrádné, dá se snadno pochopiti a vysvětliti. — K důstojníkům dovedl býti přísným, ba mnohdy až bezohledně příkrým i před mužstvem; zejména důstojníky, kteří vyšli z vojenských škol a akademií neměl mnoho v lásce; zdáliť se mu příliš zbytečně učenými a učenosti voják při útoku dle jeho náhledu nepotřeboval; srdnatosť před nepřítelem, pořádek a čistota ve zbroji a šatu a poslušnosť k představeným — to byly hlavní a takřka jediné ctnosti, jež voják dle jeho přání míti měl. Synky šlechtické, kteří při prázdných hlavách a pohodlném živobytí rychle postupovali na úkor dobrých vojáků nešlechticů, měl přímo v nenávisti, nenazývaje jich jinak než „trubci armády." Jen důstojníci, kteří sloužili — jak se říká — od píky a hodnosť svou si zajisté perně zasloužili, byli u něho v obzvláštní milosti. Aby mužstvo i důstojnictvo vždy čistě si chodilo, k tomu měl zřetel až pedantický. Při oslovení býval úsečný až do příkrosti, při volbě slov nebýval právě vybíravým.

Při všem tom byl ale Benedek přece muž velmi spravedlivý, poctivý a šlechetný, tak že ani v kruzích důstojnických nebývalo proti němu hněvu a nenávisti. Když za dob slávy své objevil se na koni v ležení, tu vítán a pozdravován byl vždy s nadšeným, nelíčeným jásotem. Živé jeho oko při tom zářilo a v tváři ostře nakroucenými knírami zdobené jevil se úsměv samolibého uspokojení. Vztýčiv se na koni, děkoval sebevědomě svou zakřivenou šavlí za všecky jásavé pozdravy. Křivou tuto šavli — památku po slavném vítězi u Asprů, arcivévodovi Karlovi, — obdržel Benedek — jak již dříve bylo vypravováno — po bitvě u Novary od arcivévody Albrechta. Pokud vojenskou uniformu nosil, vždy měl Benedek tuto památnou šavli po boku, ačkoliv nebyla přísně „dle reglementu" shotovena. O této šavli zmiňuje se — jak známo — i ve své závěti s přáním, aby po jeho smrti arcivévodovi Albrechtovi zase byla vrácena. Šavle ta visela i v komnatě, v níž Benedek skonal.

Ve své válečné štěstí sám nemálo důvěřoval a ačkoliv krasořečníkem nikdy nebyl, uměl přece již co podplukovník před bojem své vojíny několika nehledanými, za to ale tím jadrnějšími slovy rozohniti a jich bojechtivosť povzbuditi. Při tom ale přece nebyl prost do jisté míry i pověrčivosti, s jakouž se i u jiných vojevůdců, — jako na př. v nejvyšším stupni u Valdštýna — dosti často setkáváme. Vypravuje se na

př. o Benedekovi, jak s bledou tváří a s chvějícími se rty vypravoval svým přátelům v týž den, když z Vídně odebrati se měl k armádě do Olomouce, že jeho bratr — lékař v Rudolfsheimu — dle došlé ho prý právě zprávy náhle zemřel. Benedek považoval to za zlověstné znamení, — odcestoval však přece, tak jako nevrátil se mnohem větší, ale rovněž pověrčivý vojevůdce Napoleon I., kdy při jeho nešťastné výpravě na Rus právě na pomezí pod ním sklesl kůň. Když pak na to vjížděl Benedek do Olomouce, zahřímal mu ovšem ze všech stran jásot nadšeného vojska vstříc; on však, jako by byl již tušil katastrofu, která jej očekává, odvětil zasmušile: „Nekřičte! Nezasluhuji toho. Volejte „vivat," vyhraju-li bitvu! Ještě není všech dnů večer!"

Bohužel předtucha ta ho neklamala. Když u večer dne 3. července 1866. slunko nad krvavým bojištěm kralohradeckým zapadalo, zapadla s ním i sláva Benedekova na vždy.

Konečné události až do uzavření míru.

Následkem odstoupení Benedekova dostaly se veškeré tomuto až dosud podřízené sbory pod přímé velení arcivévody Albrechta.

Tento staral se, jak známo, aby nepříteli přechod přes Dunaj nemožným učinil. Jakým způsobem u Břetislavi se to stalo, již jsme pověděli, i třeba ještě dodati, že též sbory ostatní postavení svá za touže příčinou změniti musily.

Přede všemi nastoupil třetí armádní sbor 25. července pochod k Vídni, opustiv dosavadní stanoviště své na Tullnském poli, kamž po příchodu svém od Olomouce, již 14. července z Floridsdorfu odtáhl. Bylo pak doposud úlohou jeho střežiti Dunaj od Klosterneuburku až k Linci a veškeré pokusy nepřítele o přechod na straně té energicky zmařiti. Ježto pak nyní nedalo se dle pohybů nepřítele a ze soustředění jeho sil mezi Floridsdorfem a Břetislaví souditi, že by větší síly v tuto stranu vyslal, odvolán následkem toho sbor třetí od Tullnu a Kremže. Nastoupiv, jak výše jsme podotkli, 25. pochod dorazil 26. července k Vídni a rozložil se západně za městem mezi Dunajem a Vídeňkou. Pouze brigáda Kirchsbergova, pak husarský pluk vévody z Hessen-Kasselu č. 8. a jedna batterie brigády Fratričevičovy pod velením generála Fratričeviče zanechány v místech doposud třetím sborem obsazených, aby na místě tohoto Dunaj i na dále střežily. Nabražena pak byla třetímu sboru brigáda Kirchsbergova brigádou Mondlovou, která tou dobou, jak známo, od Blumenavy do Vídně přirazila.

Pátý armádní sbor pod velením podmaršálka barona Rodicha, jenž hned při nastoupení arcivévody Albrechta do Vídně z jihu povolán byl a od 16. do 23. července ležením mezi Dunajem, Vídní, Vídeňkou a Lysým pohořím se položil, nastoupiti musil na místo devátého armádního sboru, rovněž z jihu povolaného, k Švechatu, kdežto devátý sbor mezi Fišamentem a Petronellem se rozložil. Oběma těmto sborům přísně nařízeno nejbedlivější střežení Dunaje v místech jim vykázaných.

Dělostřelecká záloha a armádní zásoby dělostřelecké od severní armády posunuty až do Vídně, kdež za příčinou nutných oprav a doplnění u arsenálu se utábořily. Provázející je sem hulánský pluk kn. Schwarzenberka č. 2. a husarský Bedřicha Karla č. 7. rozložily se u Cís. Ebersdorfu a Sv. Víta.

Kolem půlnoci dne 26. července nebylo vrchnímu velitelstvu rakouské armády ještě ničeho známo, zda příměří prodlouženo bylo čili nic, i nařídil proto arcivévoda Albrecht, by veškeré sbory během 27. a 28. července na pravém břehu Dunaje mezi Vídní a Břetislaví úplně pohotově stály k obhájení každého možného přechodu, kde nepřítel o něj by se pokusil. Následkem disposice té bylo rozestavení sborů rakouských v síle skoro 203.000 mužů, 21.000 koní a 800 děl, dne 28. července následující: První armádní sbor stál u Stixneusiedlu, druhý mezi Hofleinem a Arbesthalem, třetí u Rägelsbrunnu, čtvrtý u Prellenkirchenu, pátý u Německých Starých Hradů, šestý v Potzneusiedlu, osmý v Mostě nad Litavou, devátý, obsadiv částečně Kitsee, mezi Hainburkem a Wolfsthalem, desátý na předmostí u Vídně, sbor Sasů u Mostu n. Litavou, gen. Fritsch se saskou jízdnou divisí u Trautmannsdorfu. První divise lehké jízdy rozložena byla u Parndorfu, druhá u Kitsee, první a druhá divise reservní jízdy kolem Gattendorfu, třetí u Zurndorfu. Doplněné a opravené armádní zásoby dělostřelecké a záloha dělostřelecká vyslány z Vídně západně od Fišamentu a Elendu.

Hlavní stan armády zůstal i na dále ve Vídni.

Proti těmto sborům rakouským, na zabránění přechodu přes Dunaj úplně dostačujícím mohlo pruské vojsko postaviti nejvýš 218.000 mužů, nehledě na úžasné den ode dne stoupající ubývání mužstva následkem řádění největšího nepřítele v řadách pruských — cholery.

Mimo to postaralo se však armádní velitelství i jinak o zabránění přechodu, hlavně pak o zničení každého mostu přes Dunaj. Zřídiliť především zákopníci k návrhu plukovníka Bylandta a za řízení důstojníků dělostřeleckých zvláštní bourací stroje, jež naložily na lodě u Mölku a v průplavu Dunajském u Vídně chované. Mimo to byly v Pešti opatřeny a do 28. července k císařským mlýnům u Vídně dopraveny lodě dunajské paroplavební společnosti „Orel“ a „Arcivévoda Albrecht,“ jež všemi možnými látkami k zmírnění nárazu sloužícími takřka vypolštářovány a u kormidla zvláštní železnou stěnou chráněny nabíhati měly na mosty nepřátelské a tím je roztrhávati. Posádku tvořili hlavně zákopníci, ačkoliv i mužstvo společnosti z vlasteneckého přesvědčení dobrovolně ve službu na lodích těch se uvázalo.

Konečně vyslán na Dunaj mezi Peští a Břetislaví návěštní parník „Šlik“, jenž zařízen byl na válečnou loď a 2 děly opatřen. Posádka jeho, sestávající z oddělení pěchoty, měla za úkol rovněž ničení všech příprav nepřítele k utvoření mostu, zároveň ale též pozorování pohybů nepřátelských a musila rychlé zprávy o všem, co v obvodu jejím se děje, podávati.

I na straně pruské stahovalo se tou dobou vojsko k Dunaji a 27. července stály již polabská a první armáda na čáře mezi Wolkersdorfem a Stampfenem, druhá pak armáda u Gaunersdorfu soustředěna byla.

Byla pak tou dobou bojovná nálada obou nepřátelských stran značně ochabla. Příčiny toho byly různé, jakž z následujícího líčení situace v díle „Oesterreichs Kämpfe“ vidno. Praví se tu: „Veliké stály nepříteli v cestě překážky, chtěl-li vynutiti si přechod přes veletok Dunajský. Předmostím u Floridsdorfu chráněn Dunaj u samé Vídně v míře přiměřené; doleji po řece není žádných příhodných přechodů; všecky ovládány býti mohou z pravého břehu; mezi Hainburkem a Břetislaví jsou

příchody k levému břehu velmi omezeny a přechod přes řeku, k tomu pak zaujatí postavení na pravém břehu u přítomnosti nepřátelské armády sotva provésti se dají. Oddíly na pravý břeh se přepravivší naraziti by musily ihned na silné ono postavení, jež údolí u Hainburku uzavírá; obejíti pak toto postavení údolím přes Kitsee rovněž obtížné a těžko k provedení jest, ježto velmi lehce tomu zabrániti se může. Jest tudíž pravděpodobno," praví se v díle tom dále, „že obtíže s podnikem takovým spojené velice přispěly k tomu, aby pruské velitelství rozhodlo se spíše pro ustanovení předchozích výminek míru, než aby vážně pomýšlelo vynutiti si vjezd do hlavního města říše."

„Však i císařská vláda vzdáti se musila myšlénky na další pokračování v boji, nucena k tomu mnohými důvody, ačkoliv válečné naděje rakouského vojska oproti pruskému vojsku v této době nikterak nepříznivými nebyly. Neštěstí, jež rakouské vojsko v Čechách stihlo, hluboký jevilo účinek ve smýšlení všech vrstev obyvatelstva."

„První obec v říši vyslala prosebníky k císaři, aby **Vídeň** nebyla vydána v šanc nebezpečím boje, aneb poškození. V Uhřích pak, které jevištěm dalších krveprolití by byly, kdyby ve válce pokračovati se mělo, panovalo tou dobou smýšlení nespokojené, vážnou obavu vzbuzující."

„Bylo-li by se pruské velitelství rozhodlo na místě nebezpečného přechodu přes Dunaj prozatím v postavení svém na levém břehu vytrvati, při tom obsazené země rakouské vyžírati a klidně očekávati, až spojená s ním a stále k energickému pokračování v operacích popichovaná italská armáda u Vídně se objeví, čemuž stěží bylo by se zabrániti mohlo, pak sotva očekávati se dal příznivý výsledek tak nerovného boje. Ba kdyby i arcivévoda Albrecht přes Dunaj přešel a pruské vojsko v údolí Moravském porazil, nemohlo pak opět pomýšleti se na pronásledování nepřítele a využitkování vítězství, ježto za zády armády operující armáda italská dle libosti řáditi by mohla, rovněž jako tato poražena býti nemohla u přítomnosti armády pruské."

„Byl tudíž tou dobou stav věcí takový, že nemohla rakouská vláda odvážiti se nejhoršího a musila proto dorozuměti se s nepřítelem, aby jen tím těžké oběti národů ulehčila a méně nepříznivých podmínek míru dosáhla."

Proto vysláni byli tři zástupcové rakouské vlády 21. července do hlavního stanu pruského, aby vyjednávali o další příměří a zároveň předchozí výminky míru ustanovili. Plnomocníci ti, Alois hrabě Károlyi, tajný rada Adolf svob. p. z Brenner-Felsachu a polní zbrojmistr August hrabě Degenfeld-Schonburg stihli 22. odpol. do Mikulova, načež 23., 25. a 26. s pruskými zástupci ministrem hrabětem Bismarkem a generálem Moltkem konferovali.

Schůze odbývaly se na základě známých nám již návrhů francouzských a pojednávání o nich odbylo se co integrity Rakouska, zrušení německého spolku, a utvoření severo- a jihoněmeckého, dále co přivtělení Šlesviku a Holštýna se dotýkalo, celkem zcela hladce. Za to však ustanovení válečné náhrady vyvolalo dlouhé průtahy a velká jednání. Navrhovalť hrabě Bismark, aby Rakousko se spojenci svými zaplatilo

100 milionů tolarů válečné náhrady, z čehož na Rakousko polovice, tedy 50 milionů tolarů připadalo. Plnomocníci Rakouska ovšem proti ohromné té výši protestovali i podařilo se jim přiměti hraběte Bismarka k tomu, že žádal od Rakouska náhradu pouze 30 milionů. Navrhoval jim však, jménem královým, aby Rakousko částě území svého na českých a slezských hranicích, asi prý ve výměře 20 čtverečních mil s 100.000 obyvately, Prusku odstoupilo, začež prohlásil se volným od požadavku náhrady válečné úplně odstoupiti. K návrhu tomu přistoupiti však chtěli plnomocníci rakouští pouze tehdáž, odhodlá-li se Prusko k výměně stejného území za příčinou upravení hranic. Tomu opět opřel se pruský ministr Bismark, trvaje na ustanovené výši válečné náhrady, konečně však po dlouhém vyjednávání zmírnil požadavek svůj na 20 milionů tolarů, začež Rakousko o zaopatřování pruské armády potravinami po čas příměří postarati se musilo.

Též při vyjednávání za Sasko nemohly se strany dlouho shodnouti. Zvláště král pruský sám, tvrdě stále, že saská vláda původcem zápletek jest, tvrdošíjně stál na tom, aby Lipský a Budyšínský kraj od Saska odloučen a k Prusku přivtělen byl. Na rázný odpor se strany plnomocníků rakouských a na domluvu Francie ustoupila konečně pruská vláda od požadavku svého, čímž integrita Saského království zachována. Když pak 25. července hrabě Károlyi na rozkaz své vlády požadavek vyslovil, by Sasko od té doby k jihoněmeckému spolku náleželo, přerušiti chtěl Bismark vyjednávání, vyjádřiv se, že okamžitě o propuštěnou požádá, kdyby i král sám k požadavku tomuto svoliti chtěl. Musili tudíž plnomocníci rakouští ponechati projednání otázky této přímo oběma vládám.

Severní území Šlesviku na popud Francie připadnouti mělo Dánsku.

Též oznámil hrabě Bismark požadavky Pruska přítomnému v Mikulově od 24. července bavorskému ministru v. d. Pfordten v ten smysl, že Bavorsko zaplatí 15 milionů tolarů náhrady válečné, území Kulmbašské odstoupí a odškodní velkovévodu Hessenského za Horní Hessensko, jež Prusku připadne. Následkem toho upustil bavorský ministr od společného s Rakouskem vyjednávání, aby teprve ve spolku s ostatními členy jihoněmeckého spolku přímo s pruskou vládou vyjednával.

Hrabě Bismark, obávaje se, aby Italie uzavření příměří nějakého odporu nekladla neb je aspoň neztěžovala, snažil se vyjednávání bez spolupůsobení italského vyslance v hlavním stanu pruském, hraběte Barrala, ukončiti, při čemž prohlásil, že článek vloží do úmluvy prusko-rakouské, jímž zaváže se přiměti Italii v nejkratší době k přistoupení na úmluvu tuto.

Italský vyslanec zpravil již 23. července telegraficky vládu svou, že ani Prusko ani Francie požadavek Italie stranu území Tridentského podporovati nechtějí a že bez něho mezi Pruskem a Rakouskem se vyjednává. Toto oznámení přimělo italskou vládu k tomu, že ihned uzavřela osmidenní do 2. srpna trvající zastavení nepřátelství. 25. července oznámil hrabě Barral Bismarkovi, že během téhož dne bude snad moci spolu podepsati úmluvu, k čemuž následkem spěchu hraběte Bismarka, aby již smlouva byla hotova, nedošlo.

Předchozí výminky, jež na žádosť Bismarkovu základem

býti měly k okamžitému vyjednání o mír, byly již 26. mezi Rakouskem a Pruskem ustanoveny a ve Vídni schváleny.

Úmluva tato mezi Rakouskem a Pruskem, která 27. července schválena byla, měla devět článků, jichž obsah byl následující:

Čl. 1. Stav území rakouského mocnářství, vyjímaje Lombardsko-benátské království, zůstane nezměněn. J. V. král pruský zavazuje se, že vojsko své z krajů doposud tímto obsazených pryč vezme, jakmile mír uzavřen bude; při tom však vyhražuje si volnosť ve volbě prostředků, jichž k vůli záruce splacení náhrady válečné při definitivním uzavření míru chopiti se musí.

Čl. 2. J. V. císař rakouský uznává zrušení dosavadního německého spolku a svoluje ku novému zřízení Německa bez účasti rakouského státu v něm. Rovněž slibuje Jeho Veličenstvo, že uzná užší spolek, jejž Jeho Veličenstvo král pruský severně nad Mohanem založí, a souhlasí, aby státy německé jižně pod řekou touto ležící ve spolek se sestoupily a umluviti si mohly mezi sebou národní spojení se severoněmeckým spolkem.

Čl. 3. Jeho Veličenstvo císař rakouský převádí na Jeho Veličenstvo krále pruského všecka svá práva na vévodství Holštýnské a Šlesvické, jichž mírem vídeňským dne 30. října 1864. nabyl s tím podotknutím, že obyvatelstvo severních krajů šlesvických Dánsku postoupiti se musí, projeví-li svobodným odhlasováním přání, aby s Dánskem spojeno bylo.

Čl. 4. Jeho Veličenstvo císař rakouský zavazuje se zaplatiti Jeho Veličenstvu králi pruskému částku 40 milionů tolarů k částečnému krytí výloh, jež Prusku válkou vzešly. Z této částky srazí se však 15 milionů tolarů za válečné útraty, jež Jeho Veličenstvo císař rakouský dle čl. 12. zmíněného míru vídeňského od 30. října 1864. ještě od vévodství Šlesvického a Holštýnského obdržeti má dále 5 milionů tolarů, co hodnotu zaopatření pruské armády v rakouských krajinách okupovaných až do uzavření míru, následkem čehož hotově pouze 20 milionů zaplatí.

Čl. 5. Dle přání Jeho Veličenstva císaře rakouského volným jest Jeho Veličenstvo král pruský, aby království saské při nastávajících změnách v Německu dosavadní obsah svého území podrželo, vymiňuje si však, že příspěvek Saska na válečné útraty a budoucí postavení království Saského v severoněmeckém spolku upraví na základě smlouvy o mír, kterou s Jeho Veličenstvem králem saským zvlášť uzavře.

Naproti tomu slibuje Jeho Veličenstvo císař rakouský, že uzná veškerá nová zařízení i změny v území, jichž Jeho Veličenstvo král pruský v severním Německu podnikne.

Čl. 6. Jeho Veličenstvo král prusky uvoluje se vymoci na spojenci svém Jeho Veličenstvu králi italském svolení ku předchozím výminkám míru a k příměří na základě jich, jakmile benátské království prostřednictvím Jeho Veličenstva císaře francouzského k volnému používání Jeho Veličenstvu králi italskému vydáno bude.

Čl. 7. Potvrzení úmluvy této vymění se nejdéle do dvou dnů v Mikulově.

Čl. 8. Jakmile tak se stane, jmenovati budou obě Veličenstva plnomocníky, kteří sejdou se na místě, jež blíže se určí, a na základě této předchozí úmluvy mír uzavrou a jednotlivé podmínky jeho vyjednají.

Čl. 9 Za tímto účelem smlouvající se státy — po ustanovení těchto předchozích výminek — mezi císařskou rakouskou a královskou saskou brannou mocí na jedné a královským pruským vojskem na druhé straně příměří uzavřou, jehož další podmínky z vojenského stanoviska ihned ustanoveny budou.

Příměří uzavře se zde zároveň s Bavorskem a generálu svobodnému pánu Manteufflovi dá se rozkaz, aby s Württemberskem, Badenskem a Hessen-Darmstadtem na základě vojenské državnosti uzavřel příměří 2. srpnem počínající, jakmile jmenované státy k tomu návrh dají.

Na důkaz toho podepsali zmínění plnomocníci úmluvu tuto a svou pečetí opatřili.

V Mikulově, 26. července 1883.

Károlyi r. v.
Brenner r. v.

Bismark r. v.

Zároveň podepsána též následující smlouva o příměří:

Následkem toho, že dnešním dnem předchozí výminky míru podepsány byly, přestává nepřátelství mezi c. k. rakouským a královským saským vojskem na jedné straně, a mezi královským pruským vojskem na straně druhé, i nastane dnem 2. srpna čtyřnedělní příměří. Po čas jeho platí následující ustanovení:

§. 1. Během příměří pozdrží se královské pruské vojsko v obvodu, jenž východně čarou Cheb-Plzeň-Tábor-Jindřichův Hradec-Slavonice-Znojmo, místa tato v to počítaje, ohraničen jest. Jižně tvoří hranici Dyje až ke vtoku svému do Moravy, východně Morava proti proudu až k Napajedlům a odtud přímá čára k Bohumínu.

§. 2. Na 2 míle kolem pevnosti Olomouce a na jednu kolem pevností Josefova, Králové Hradce a Terezína nesmí pruské vojsko se položiti a jmenované pevnosti mohou z obvodů těch se zásobiti. Pevnosti olomoucké povoluje se pruským obvodem vojenská silnice přes Hranici do Val. Meziříčí, která z pruské strany se obsaditi nesmí.

§. 3. Aby pruské vojsko stihnouti mohlo ze svého nynějšího postavení do obvodu v §. 1. jemu vytčeného, použiti může též vojenských silnic s okolím na 2 míle přes Meissau-Scheitlsdorf-Třeboň do Tábora a přes Malačku-Skalici do Napajedel.

§. 4. V obvodu dle §. 1. pruskému vojsku ponechaném může toto po čas příměří neobmezeně používati veškerých cest pozemních i vodních a železnic, čemuž ani pevnosti v §. 2. jmenované nikterak zabraňovati nesmějí. Výminku činí během příměří pouze trať dráhy mezi Přerovem a Třebovou pokud obvodem pevnosti Olomouce běží.

§. 5. C. k. rakouské vojsko nepřekročí demarkační čáru 22. t. m. umluvenou dříve, než poslední oddíly královského pruského vojska přes Dyji se nedostaly. Doba ta oznámí se c. k. vládě ihned.

§. 6. Nemocní a zanechaní k jich ošetřování lékařové a úředníci na území, jež královské pruské vojsko vykliditi musí, zůstanou v dosavadních svých místnostech. Mimo to podporovati je musí rakouské úřady a starati se o jich zaopatření a dopravovací prostředky. Dopravě jich do vlasti, o níž Pruská vláda co nejdříve se postará, nemají ani po čas příměří, ani po uplynutí jeho žádné překážky činěny býti.

§. 7. Kraje, v nichž pruské vojsko rozloženo zůstane, postarají se o výživu tohoto. Peněžité kontribuce z pruské strany vybírati se nebudou.

§. 8. C. k. státní majetek, c. k. skladiště a zásoby, nebyly-li již před započetím příměří opanovány, nesmí pruská vláda zabaviti.

§. 9. C. k. vláda postará se o to, aby její civilní úředníci co nejdříve na svá místa se navrátili a při zaopatřování pruské armády spolupůsobili.

V době od 27. července do 2. srpna zůstanou oddíly rakousko-saské všude na půl míle vzdáleny čáry demarkační 22. t. m. umluvené, pokud tato po levém břehu Dunaje běží, naproti čemuž pruské vojsko zmíněnou demarkační čáru překročiti nesmí.

V Mikulově, dne 26. července 1866.

Svobodný pán Moltke r. v. Hrabě Degenfeld-Schonburg r. v.

Následkem úmluv těchto ukončeno nepřátelství mezi oběma hlavníma armádama na Dunaji docela.

Dne 7. srpna ustoupily poslední oddíly pruské za čáru demarkační, načež tuto ihned rakouské oddíly obsadily. V polovici srpna byla pak pruská armáda následovně v obsazených zemích rakouských rozložena:

První armádní sbor druhé armády položen byl na východní části čáry demarkační, maje štáb svůj v Napajedlech; šestý sbor rozložen byl v Brně a severovýchodně odtud až do rakouského Slezska, pátý sbor pak ve východní části Čech mezi Litomyšlí, Labským Týncem a Kladskem. Gardový sbor nalezal se v Praze.

Čtvrtý sbor první armády rozdělen byl na dvě části a ležel z části v Brně a jižně od tohoto města, z části v Praze, třetí sbor rozložen byl v západní Moravě a v hranicících s touto krajích Čech, druhý sbor nazvíce v údolí Jizery u Mladé Boleslavi.

Polabská armáda nalézala se v západních Čechách u dráhy Pražsko-Plzeňské, I. záložní sbor v údolí Chebském.

Vyjednávání o mír dálo se v Praze a započali je dne 9. srpna baron Brenner-Felsach za Rakousko a baron Werther za Prusko. Do 23. srpna trvalo projednávání a téhož dne konečně mír podepsán, načež 30. srpna stvrzení jeho vyměněna byla.

Následkem ustanovení jeho počaly pruské voje ku konci srpna rakouské území vyklízeti, tak že 19. září úplně je vyklidily.

Hůře bylo věrnému spojenci Rakouska království saskému. 21. října podepsán byl mír mezi Saskem a Pruskem, jímž zavázalo se Sasko 10 milionů tolarů válečné náhrady zaplatiti, a vojsko pruské obsaditi je mělo na tak dlouho, dokud saská armáda, tvořící od té doby část severoněmeckého spolkového vojska, dle pruského vzoru zorganisována nebude. Pevnosť Königstein obdržela pak pruskou posádku.

Teprve třetího listopadu vrátil se král Jan do Drážďan a během téhož měsíce též korunní princ se saskou armádou, jejíž poslední oddíly opustily 12. listopadu rakouské území, kde statečnému tomuto vojsku nejsrdečnějšího přijetí se dostalo a kde jich vojsko i lid stále v dobré, čerstvé a přátelské paměti uchová.

Sympatiím těmto výrazu dal arcivévoda Albrecht v dopisu svém na korunního prince saského, kterýžto dopis také v armádním rozkaze

předčítán byl a v němž srdečnými, vřelými slovy loučí se s odcházející armádou saskou, chvále statečné chování a vytrvalosť vojska saského i v dobách tak krušných, jakými válka v Čechách zvlášť bohata byla. Sasko zůstalo z části do června, z části do prosince 1867. obsazeno pruským sborem armádním, složeným z jednoho praporu myslivců, šesti pluků pěchoty, dvou pluků jízdy a 11 batterií.

Tak skončila památná válka r. 1866. Pruské království mimo ohromné sumy válečných náhrad získalo též 1300 čterečních mil s 3,170 632 obyvately. Šťastným pro Prusko výsledkem války vzrostla moc jeho rychle a nepoměrně, což příčinou hlavní bylo krvavé války francouzsko-německé, již za následek r. 1866. považovati možno. Další následky toho pro celou Evropu zná každý, anyť právě v době naší citelně se pociťují a i dlouhou snad dobu ještě pociťovati budou.

České pevnosti za doby války.

Hradec Králové.*)

Jak již na jiném místě jsme se zmínili, uváděna byla pevnost Králové Hradec již od měsíce dubna v stav obranný. Na tisíce lidu pracujícího hemžilo se po hradbách a kolem města. Dne 7. května došlo purkmistrovského úřadu první nařízení pevnostního velitele, generalmajora Weigla, týkající se výminek, za jakýchž bude obyvatelstvu lze za dob války v městě zůstati. Nařízení to znělo doslovně takto:

„Sl. obecní správě král. věnného města Hradce Králové!

Abych obyvatelstvo města Hradce Králové před nebezpečenstvím z nepřátelského oblehání pevnosti vznikajícím co možná uvaroval — kdyby k němu dojíti mělo — žádám slavný úřad purkmistrovský, aby vůbec ohlásil, že obyvatelům v městě ostati jen pod těmito výminkami dopustím:

1. Pro každého, kdo ostane, musí ve sklepích neb jiných prostorách proti nepřátelskému ohni bezpečných útočiště stávati.

2. Každý, kdo ostane, musí nezbytnými potřebami k živobytí na tři měsíce zásoben býti. Smíšená komise půjde od domu k domu, aby se o dostatečné hojnosti těch potřeb přesvědčila. Samo sebou se rozumí, že i řezníci, kteří zde ostanou, na ten čas potřebným ku porážce dobytkem zásobiti se mají, aby obyvatelstvu čerstvé maso prodávati mohli.

3. Jména těch, kteří v městě ostanou, do společného seznamu sebraná, mají velitelstvu pevnosti co možná nejrychleji podána býti.

Kdož by koliv těmto výminkám zadost učiniti nechtěl neb nemohl, musí, jak stane se ohlášení, město v 48. hodinách opustiti. Při té příležitosti musím se co nejrozhodněji vysloviti, že prostory, které v pevnosti samé proti pumám bezpečné útočiště poskytují, jen pro posádku určeny jsou a kromě posádky nikomu v nich útulku popřáno býti nemůže; rovněž smí ze zásob špíže, které pro nejurčitější potřebu posádky vyměřeny jsou, jen posádce vydáváno býti; i račiž ctěná obecní správa všemi svými prostředky ty obyvatele, kteří by dle tohoto zařízení zachovati se nemohli,

*) Použito k sestavení tohoto odstavce hlavně „Dějin Hradce Králové nad Labem" od J. J. Solaře a historicko-místopisného nástinu „Hradec nad Labem" od K. Štefana.

aneb svým pochybným výdělkem, aneb svými mravy podezřelými byli, se vším úsilím odstraniti a jich rychlé vystěhování z pevnosti neoblomně nařídíti, k čemuž potřebná assistencí se strany vojenské dostavena bude, jakož se i velitelství účinné a nejobezřelejší podpory se strany ctěné městské správy naděje. I byl by každý, kdo by tento předpis buď obejíti chtěl aneb ho nešetřil, nevyhnutelným zlým následkům bez milosrdenství vydán a ostaven. K závěrce ještě dodávám, že doba, od které počítaje pevnosť v 48 hodinách od obyvatelstva opuštěna býti musí, a od které též vyhostění těch, kteří jsou k výdělku neschopni, bez přístřeší aneb podezřelí, začíti má, od velitelstva pevnosti ohlášena bude plakáty. V Hradci Králové, dne 4. května 1866. Gm. Weigel, m. p."

Purkmistr pan Karel Collino uvedl ještě téhož dne toto nařízení obecenstvu v známosť, načež ihned se mnozí již z města stěhovali a bylo jich málo, kdož nečinili příprav k vystěhování.

Dne 11. května vydal purkmistrovský úřad ohlášení, kterých potravin a kuchyňských potřeb, mnoho-li na osobu a za jakou cenu prodávati se bude v čas zavření pevnosti rodinám, které v městě zůstanou.

Když pak dne 30. května dal císař vrchnímu veliteli severní armády moc, aby řídě se nutnou potřebou v povážlivé době té zastavil v pevnostech zákony o ochraně svobody osobní a práva domácího a aby zavedl soudní řízení vojanské a dle potřeby i náhlé vojenské právo, tu uznalo již i představenstvo c. k. vrchního soudu zemského za prospěšno, aby úřadové soudní z Králové Hradce na čas válečný se vystěhovali, a sice c. k. krajský soud s c. k. návladnictvím státním do Chrudimi a c. k. městský delegovaný soud okresní do Třebechovic, kdež úřadovati začali dne 4. června. Trestníci odveženi jsou dílem do Jičína, dílem do Chrudimi. — Dne 13. června večer o 6. hodině došlo od ministerstva války nařízení, aby pevnosť byla neprodleně zavodněna, což se ihned stalo, tak že Hradec vypadal od té chvíle, jakoby ležel v lagunách. Kolem leskla se hladina vody a jen trojím směrem vyčnívaly nad hladinu silnice. Zároveň vydáno velitelstvem pevnosti nařízení, aby rozkošná stromořadí v okolí Králové Hradce byla vykácena. Stromořadí ta byla pěknou památkou po polním podmaršálku svob. panu Lauerovi, jenž o okrasu města a pevnosti velkých zásluh si získal, slouživ a účinkovav zde 25 roků co c. k. setník inženýrský a pak co major fortifikační direkce. Také stromořadí, kteréž mezi pevnostními ohradami a městem se vine, vysázel a zřídil i průchodní schody s velkého náměstí ku kasárnám, opatřiv je vyznamným nápisem: „Bono publico." Dne 14. června začato s kácením stromořadí na pravém břehu Orlice, stromořadí ostatní zachráněna jsou prozatím — bohužel že jen na několik dní — obětovným se usnesením obecního zastupitelstva, jež zavázalo se k tomu, že teprv v čas neodkladné nutnosti veškerá stromořadí na své útraty poraziti dá, což se pak i skutečně dne 11. července nákladem 250 zl. stalo.*)

Dne 17. června vydán byl jak známo císařský manifest válečný a hned 18. června začala komise, skládající se z členů vojenských i měšťanských, prohlížeti zásoby těch, kteříž před tím u správy obecní se

*) Na jaře r. 1867. opatřila obec svým nákladem asi 4000 stromků na nové aleje, kteréž od vojáků vysázeny a ošetřovány jsou.

přihlásili, že potřebnou potravou jsou zásobeni a v městě zůstanou. Následkem toho táhly se branami dne 18., 19. a 20. června dlouhé řady vozů se zavazadly obyvatelstva stěhujícího se z pevnosti, tak že v mnohém domě sotva jediný nájemník zbyl. Dne 23. června odstěhovalo se i c. k. finanční ředitelství do Chrudimi a c. k. úřad berniční do Nechánic a když tam 1. července i c. k. úřad okresní jej následoval, zůstalo představenstvo městské jediným úřadem, na jehož bedra veškerá správa obce byla vložena. Na gymnasiu kralohradeckém přestalo se k rozkazu místodržitelství vyučovati dne 10. června, v kterýžto den žákům vydána jsou i vysvědčení za druhé půlletí školní. Několik studujících dobrovolně na to vstoupilo v řady c. k. vojska a sice nejvíce k plukům, které před tím v Králové Hradci byly posádkou, totiž k pluku hr. Ajroldiho a hr. Mazzucheliho; upozorniloť místodržitelství studující na to, že při budoucím udílení nadací studentských k studujícím, vstoupivším na čas války dobrovolně do vojska, zvláštní bude míti zřetel. Dne 8. června oznámeno bylo c. k. místodržitelstvím ředitelství gymnasia, že i c. k. professoři gymnasií státních vstoupiti mohou na čas války za důstojníky do c. k. armády, při čemž zachovají svou důstojnosť professorskou a právo postupování ve službě. Z professorů gymnasia nikdo se však k službě vojenské nepřihlásil. Ode dne 11.—15. června odbývány byly u přítomnosti školního rady p. V. Svobody ústní zkoušky maturitní, při nichž všech přihlásivších se 29 kandidátů uznáno bylo za dospělé k návštěvě university. Toho času opustili také všicknі professoři a suplenti ústavu město a jediný, řed. p. Tomáš Bílek zůstal, aby k zachránění veškerého majetku ústavu čeho třeba učinil. Vynesením presidia c. k. místodržitelství ze dne 16. června přijato nabídnutí se obce chrudimské, že totiž zastupitelstvo chrudimské veškeré sbírky gymnasia kralohradeckého na své útraty do Chrudimi převézti dá a o jich zachování před záhubou po čas války se postará. Dne 17. června zavázal se však písemně purkmistr kralohradecký p. K. Collino, že vzácnější sbírky sám do ochrany své převezme a za jich zachránění ručí. Návrh ten ihned místodržitelství telegraficky oznámen a již dne 18. června schválen. Následkem toho odevzdal dne 19. června ředitel gymnasia všecky vzácnější sbírky, fysikální stroje, knihy a obrazy, jež v 23 bednách složeny byly, taktéž i ostatní sbírky a nábytek ústavu v síni prvé třídy v prvním poschodí složeny, konečně i veškeré místnosti ústavu i s nářadím purkmistru p. Collinovi a vzav s sebou nejdůležitější čásť archivu k dalšímu úřadování potřebnou, opustil dne 20. června Hradec a odebral se do Hory Kutné, kdež již dne 21. června v úřadování svém pokračoval. Hned po odchodu ředitele připraveny byly místnosti gymnasia k ubytování vojska z Moravy do Čech táhnoucího.

V biskupském semináři ukončen školní rok dne 23. června. Dne 24. propuštěni jsou domů alumnové prvních tří ročníků a dne 27. června nově svěcení kněží, kterýmž biskup Karel Hanl udělil již dne 27. května svěcení a téhož dne 27. června opustil i biskup sám Králové Hradec.

Městem táhlo již dne 25. června veliké množství c. k. pluků. Dne 26. června přitáhl do Hradce hlavní štáb arcivévody Arnošta s 8000 m. Arcivévoda sám ubytoval se v biskupské residenci, důstojnictvo a mužstvo rozloženo dílem v domech měšťanských, dílem v kasárnách po všech chodbách a půdách, v gymnasiu, v škole hlavní, v Borromeu, v semináři,

v domě soudu krajského a v trestnici. V gymnasiu leželo na př. 2000 m., v semináři 112 důstojníků a 200 mužů atd. Ráno dne 27. června sbor arcivévody Arnošta odtáhl. Téhož dne večer nařízeno, aby připravily se příbytky pro 28 důstojníků a 300 mužů, raněných u Vysokova. Zatím co přípravy k ubytování prvních těchto obětí války se konaly, dojela do Hradce o půl noci intendentura vrchního velitelství a ubytovavší se v biskupské residenci položila v domě soudu krajského svou generální pokladnici válečnou, tiskárnu a polní poštu. Za půl hodiny na to přijely vozy s raněnými. Ranění důstojníci ubytováni byli v semináři. V semináři zůstal té doby jediný rektor P. Jan Klein s několika služebníky domácími.

Dne 28. června přibyl do města saský ministr Beust — pozdější ministr zahraničných záležitostí v Rakousku smutné paměti — a oznámil brzký příchod svého krále, pro nějž připraven byl k ubytování dům č. 164. (V domě tom bydlíval vždy i císař Josef II., když za stavby pevnosti do Hradce zajížděl). Téhož dne oznámil ve 12 hodin v poledne velitel pevnosti generalmajor Weigel, že všickni, kdož se nebyli na tři měsíce zásobili, v 48 hodinách pevnosť opustiti musí. Město bylo ale skorem již jako po vymření; kdo mohl, již se byl vystěhoval a i chudí obdrželi již od obce příspěvky k svému vystěhování se. Téhož dne smíšená komise naposledy prohlížela všecky domy, zdaliž všudy výminkám dne 4. května ohlášeným vyhověno jest. Večer přivežen jest do města opět velký počet raněných, již i od Trutnova; jen v gymnasium jich leželo přes 400. Také nádražím probíhaly po celý den dlouhé, smutné vlaky s nesčíslným počtem raněných k Pardubicům. Též dne 29. a 30. června přiveženo sem mnoho ubohých od Skalice a Jičína. Zatím stahovala se již celá armáda rakouská ku Králové Hradci. — Dne 1. července ubytována byla v semináři kralohradeckém polní kancelář prvního sboru armádního i polní tiskárna a celý sbor operatérů. V týž den přibyl na pražské předměstí u Králové Hradce sám vrchní velitel severní armády Benedek a ubytoval se — jak známo — v hostinci „u města Prahy." Král saský přibyv sem dne 30. června, dne 1. července zase odtud odejel.

Dne 3. července bylo obyvatelstvo, jehož posléze jen 435 osob v zavřené pevnosti zůstalo, svědkem ohromné porážky rakouské armády i děsného jejího útěku. Po celý den pokryta byla všechna vyšší místa na stranách k bojišti diváky a každý napnuté sledoval postup boje, pokud vůbec pro mlhu a různé pohyby vojska pozorovati se dal. Země duněla při hřmění děl a praskotu tolika tisíců pušek. Na Bílé věži byla hlídka vojenská, obecenstvu nebylo tam přístupu. Nejděsnější chvíle nastala, když veškeré to nepřehledné množství v hrozném zmatku prchajícího vojska rakouského dorazilo před zavřenou bránu pražskou, kdež zoufale prosili za otevření a puštění do pevnosti. Teprv k večeru byla tak zvaná brána výpadní otevřena a živou ulicí, kterouž tvořila posádka kralohradecká, puštěn byl velký počet prchajících vojínů k moravské bráně a tudy dále k Novému Hradci a Holicům. O všem tom na jiném místě obšírněji bylo vypravováno.

Těmi scénami nebyla ještě hrůza dovršena. V městě nahromadilo se na 3000 raněných, pro něž v první chvíli nebylo ani místa, ani občerstvení, ani obvazků, ba ani ne pokrmů. Ubozí leželi řadami na podloubí, jiní

ve školách gymnasialních, v kancelářích, v semináři, v Borromeu a kde vůbec jakých prázdných lokalit bylo.

Jen v semináři leželo na př. dne 3. července večer asi 150 raněných důstojníků rakouských, — mezi nimi jeden generál, 2 plukovníci, 3 podplukovníci, 2 majorové — a 20 důstojníků saských, mezi nimiž byli také 2 majorové. Rakouský plukovník Ripper od pluku Zigmundova těžce jsa raněn, skonal v refektáři.

Noc na den 4. července byla ovšem děsna; vítězstvím opojený nepřítel stál před branami, a armáda rakouská prchala v divém zmatku k Olomouci, zůstavujíc na útěku nesmírné zásoby válečného materiálu, jehož zejména nahromaděno zůstalo před pražskou branou pevnostní. Hned ráno dne 4. července (viz str. 20. III. díl Oest. K.) přijel k veliteli pevnosti pruský parlamentář, aby jej vyzval ku vzdání se pevnosti. Posádku tvořily pouze tři prapory pěchoty, ovšem na stav válečný doplněné, dvě setniny dělostřelců asi s 90 děly, mezi nimiž bylo jen šest rýhovaných na větší dostřel, a setnina zákopníků, nepatrná to ovšem hrstka proti moři nepřátelského vojska. Generalmajor Weigel ale přece dlouho s parlamentářem vyjednával a konečně odkázal jej, by pro určitou odpověď přišel si druhého dne. V noci na den 5. července podařilo se generalmajoru Weiglovi zachrániti mnoho válečného materialu před branou uváznuvšího, načež ráno parlamentáři, přihlásivšímu se o odpověď, odpověděl záporně. Pruský parlamentář oznámil na to veliteli pevnosti, že bude Hradec bombardován. Před střelbou ovšem pak ještě kde kdo mohl město opustil, zanechav tam i své zásoby. Ranění přenášeni jsou na to ihned z ohrožených míst do kasamat, purkmistr p. Karel Collino s městskými radními pp. V. Píšou, Ad. Riedlem, J. Kapounem a městským důchodním p. Čeňkem Riedlem vzhledem k tomu, že obecní dům č. 98 jsa na ráně, neposkytoval dostatečné bezpečnosti, ubytoval se v pevném sklepení domu pana Václava Píšy v č. 136, aby odtud vše, co by bylo potřebného, mohl vyřizovat. Dopoledne zavírány jsou i všecky domy a každý úzkostlivě očekával začátek nepřátelské střelby. Po ulicích bylo jako po vymření. Hodina mijela za hodinou, když pak ještě ani o 4. hodině děla nepřátelská se neozývala, osmělovali se jednotlivci již zase ven. O 6. hodině ale skutečné bombardování města začalo; děla pruská z dálky temně hřímala a rakouští dělostřelci z hradeb pevnostních statně odpovídali. Obapolná střelba trvala půl druhé hodiny, avšak beze všech škod na životech. Také na domech, kamž kule padly, nespůsobeno značnějších škod, aniž kde byl obávaný požár vznikl. Nejvíce kulí — a sice 48 — padlo do Vodních kasáren a sice skoro vesměs na dvůr; jenom dvě padly na půdu střechy průčelní, kdež zapálily; oheň byl ale v samém začátku udušen. Několik kulí padlo také na dům vojenské pekárny a na zbrojnici. Tři kule vlétly do semináře biskupského a dvě do chrámu seminářského, dvě na kostel Panny Marie, jedna na Kropáčky, jedna před hostinec „u zlatého beránka“ č. 30, jedna do pokoje v přízemí téhož hostince a dvě na jeho střechu, dvě na sousední dům č. 29, jedna do domu č. 34, dvě do biskupské residence, jedna před dům č. 169 a jiná před dům č. 203 a konečně ještě jedna před dům č. 230.

Konečně byla děla nepřátelská přinucena umlknouti. Večer v městě následkem toho zase ulice poněkud oživly, ale rány ještě chvílemi z pevnosti vysílané zdržovaly přece mnohého ještě v bezpečném úkrytu.

Dne 6. července prohlásil velitel pevnosti město i jeho obvod v stav válečný.

Od 8. do 12. července odváženo bylo množství raněných směrem k Třebechovicům; přece jich však v Hradci zbylo ještě na 1500.

Dne 11. července některé rodiny, které byly dne 4. července své zásoby v městě opustily, zase se vrátily, přinesše s sebou po dlouhé přestávce zase první list novin.

Dne 13. července ráno přiblížilo se jedno oddělení Prusů pražským předměstím dosti značně k pevnosti, bylo ale několika ranami z děl okamžitě zapuzeno, načež téhož dne v poledne velitel pevnosti generalmajor Weigel pro volnější vyhlídku na silnici dal prachem do povětří vyhoditi hospodu na levém rohu předměstí proti pevnosti stojící. Zároveň opět přísně nařízeno, aby nikdo osoby, kteréž by dostatečně potravou nebyly zásobeny, do bytu nepřijímal. Vracelť se totiž do města s rodinami dostatečně zásobenými i takoví lidé, kteří dříve byli vypovězeni, nemajíce v městě ani obydlí, ani výživy.

Dne 14. července roznesla se pověsť, že velitel Weigel opětně zamítl vyzvání, aby pevnosť se vzdala, a že tudíž opět bude město bombardováno. Pověsť ta nabyla potvrzení, když velitelství nařídilo obecnímu zastupitelstvu, by střechy domů za kostelem sv. Ducha byly snešeny. K námitkám zastupitelstva, že není v městě potřebných sil k snešení střech a že těch několik střech by města neuhájilo, upustil velitel od tohoto rozkazu. Večer očekáváno opětné bombardování, zůstalo však pouze při strachu; nepadlať ani jediná rána. Zdá se, že všecky hrozby Prušákův proti Hradci děly se jen proto, aby posádka odvrátila svou pozornosť od dráhy a silnice pardubické, kudy ubíralo se vozotajstvo pruské se střelivem a potravinami s bojiště a novými zásobami od Náchoda; domnívalť se zajisté nepřítel, že posádka kralohradecká jest velmi značná a že nejsouc jím zaměstnána, mohla by pochod jeho od zadu znepokojovati. Plán ten za nějaký čas v pevnosti ovšem byl vypozorován, tak že dne 16. července dovoleno bylo domácím lidem z města i do města vycházeti a že téhož dne na prvních hradbách za slezskou branou odbývati se směl první trh na dříví, vařivo, zeleniny, ovoce, houby a jiné potraviny. Dáno též komisi okresního zastupitelstva, totiž starostovi Janu Střemchovi a náměstku jeho JUC. Janu Lorencovi, dovolení, odebrati se na přesvědčenou o stavu obcí na bojišti, ježto odtud zlé zvěsti o veliké nouzi do města se donášely; však přišedši na Kuklena, s přísným opatřením vrácena byla komise ta od velitele pruských hlídek do města.

Ačkoliv bylo v pevnosti již známo, že kolem Hradce leží již jen nepatrná síla Prušáků, bylo předce město několikráte poděšeno střelbou z děl pevnostních. Bylot stříleno dne 19. a 20. července třikráte, dne 24. pětkráte a dne 25. července třináctkráte po hlídkách pruských k pevnosti se blížících. Takováto nejistota trvala do 28. července, v kterýžto den přibyl ku Hradci pruský parlamentář, aby oznámil pětidenní klid zbraní a aby vyzval generalmajora Weigla, by přijal do pevnosti raněné, jelikož prý pruské vojsko na dobro od Hradce odchází. Dne 31. července přinesl již rakouský kurýr zprávy, že pětidenní klid zbraní promění se od 2. srpna v čtyřnedělní příměří. Téhož dne přijel zase první vlak do nádraží kralohradeckého; poslední byl odtud vyjel v den bitvy dne

3. července odpůldne. Ačkoliv tedy obyvatelstvu nastaly zase klidnější chvíle, přece generalmajoru Weiglovi kázala opatrnosť, by opět na nové zásoby pro město i pevnosť na příští tři měsíce naléhal, pročež zavedeny jsou opět sobotní trhy pod městem u moravské brány mezi jízdeckými a Vodními kasárnami. První tento trh odbýval se dne 11. srpna. Prodavatelům byl příchod i východ všemi branami otevřen, domácí lidé směli z trhu jenom branou slezskou ven a domů.

Následkem příměří patřilo v obvod pevnosti okolí jedné míle. Do obvodu toho náležely na pravém břehu labském Lochenice, Neděliště, Světí, Všestary, Rosnice, Charbuzice, Stěžírky, Řípsko, Urbanice, Libčany, Opatovice a na levém břehu Vysoká, Běleč, Nepasice, Divce, Černilov, Oujezd a ves Skalice. V obvodu tom vymíněny jsou pro průchod vojska pruského železnice, pak silnice z Hořic na Všestary, cihelna u Břízy, Bříza, Klacov, Stěžery, Plačice a Opatovice a silnice na Plotiště, Svobodné Dvory, Plačice a Opatovice.

Nemocnice pruské byly v obvodu tom v Nedělištích, ve Světí a cihelně u Břízy; na hlavničku a choleru onemocnělí leželi v Stěžerách a Rosnici.

Od 23. července děly se také již pohřby vojenské na hřbitov pouchovský; první pohřben byl tam dne 23. července závodčí od 18. pluku velkoknížete Konstantina, Jan Feifara ze Smiřic a jeden saský nadporučík. První dva dni, co byla pevnosť obležena, pochováváni byli zemřelí vojínové v první zahradě u zbrojnice; napotom za slezskou branou blíže mostu, vedoucího přes Orlici.

Na tomto společném pohřebišti postaven byl pak r. 1868 péčí dám kralohradeckých vkusný pomník, jenž dne 12. července řečeného roku slavnostním spůsobem byl odhalen.

Dne 3. srpna vyjela z Hradce opět poprvé c. k. pošta, kteráž dne 3. července byla naposledy sem přijela.

Dne 6. srpna přestala posádka kralohradecká dostávat válečného zaopatření, obdržujíc již obyčejného platu denního. Všem dalším trampotám učiněn posléze konec mírem pražským.

Strastní tito dnové neminuli ovšem bez výloh a škod na jmění obecním. Pořízenosť nákladného náčiní hasičského nad obyčejnou potřebu, — za značný plat najato k hájení města pro případ požáru nepřátelskou střelbou spůsobeného třicet mužů, kteří bohužel v rozhodnou chvíli skoro vesměs úkolu svého se zřekše, spásu svou za městem hledali, — vypraveno na venek s dvojnásobným příspěvkem starců a stařen z měšťanského chorobince, uděleno stálým almužníkům značných podpor k odchodu a zjednáno obecním sluhům, jež město opustiti nesměli, předepsaných zásob potravních. Po válce některým nájemníkům obecních regalií čtvrtletní nájemné odepsáno, jinde jiného oželeno. Naproti tomu od škůdců obecnímu statku nikde neublíženo; má zajisté Hradec hlavní své jmění v lesích a tím blízká a důvodná byla starosť, aby zlomyslná chátra nebo nepřítel odporem pevnosti podrážděný, na kolik lidských věků nezničili požárem nejhlavnější pramen městského důchodu. Děsná tato myšlénka nemálo znepokojovala každého poctivce v městě, zvláště ty muže, kteří nehledíce osobní bezpečnosti při svých čestných úřadech obecních přes celou dobu hrůzy statně vytrvali; byli to, jak již podotknuto, purkmistr Karel Collino,

radové Václav Píša a Adolf Riedl, členové zastupitelstva V. F. Červený, JUC. Jan Lorenc, Vincenc Mahrle a městský důchodní Vincenc Riedl.

Posledním smutným dozvukem války byla cholera, kteráž dříve již v okolních vesnicích zuřila a v prvních dnech měsíce října i v Králové Hradci se zhoubnou silou mezi posádkou a lidem civilním vypukla a četných obětí zachvátila. Obyvatelstvo před cholerou u větším ještě počtu než před nepřítelem z města prchalo, následkem čehož byl i začátek školního roku ku dni 1. listopadu odročen.

V semináři leželi ranění důstojníci i vojínové až do prvních dnů měsíce října. Dne 4. října odejel odtud poslední podplukovník rakouský a dne 5. října poslední major saský; pak teprv byl seminář úplně prost raněných *).

---

*) Hradec Králové co pevnosť viděl tu nepřítele před svými zdmi poprvé. Dříve však velmi často doznal nepřátelského obléhání; tak zejména za třicetileté války byl roku 1639. obležen a dobyt švédským vojskem pod Bannerem. Kromě nesmírné spousty na předměstích i v městě musil Hradec zaplatit 7000 tolarů, jež na 20.000 doplněny býti měly „za pasírování hrdla" a aby nepajtovali". Hned následujícího jara byli zase Švédové v městě obléháni od císařských a když ti do města se vedrali, bylo tu od nich řáděno jako v městě nepřátelském. R. 1645. stál zase před Hradcem Bannerův nástupce Torstenson, vida ale tuhý odpor z města, odtáhl s nepořízenou, spáliv jen na podměstí všecky domy, dvory a mlýny. — Ještě vícekráte viděl Hradec nepřítele před sebou za dob válek s Bedřichem II. Hned za války o dědictví rakouské po smrti císaře Karla VI. vtrhl r. 1741. Bedřich II. s vojskem svým do Čech, a Hradec dostal se brzy do rukou vojáků pruských, kteříž ovšem bez značných rekvisic neodešli. Mír vratislavský po bitvě u Chotusic prozatím válce učinil konec r. 1742., avšak již r. 1744. přišli Prusové opět před město. Bedřich II. zatlačil prince Lotarynského až k samému Hradci, tábořil totiž na Chlumě a odtud město silně znepokojoval. Na počátku války sedmileté byli Prusové několikráte na samém blízku Hradce, avšak císařská posádka v městě byla vždy značná; i postavila se nejednou proti nepříteli, který na to jiným směrem se hnul. Až roku 1758. náhle objevili se Prusové před Hradcem na straně jižní a když císařský generál Bukov. před nepřítelem od Holic couvaje Hradec s 15000 muži opustil, ubíraje se ku Chlumci, dostal se princ Anhalt-Dessavský bez boje do města, kterážto návštěva, jíž se i sám Bedřich II. účastnil, stála město 324.330 zl. a jesuity v městě usedlé 24000 zl. Když pak Daun přitáhl před Hradec a položil se táborem u Stěžer a u Světí, tu Prusové poznenáhlu město ku straně slezské opouštěli. R. 1761. vtrhla i do Hradce hrstka vojenské sběře, pruskými kozáky zvané, před níž posádka asi 500 mužů čítající zbaběle město opustila, kdež pruští kozáci dle libosti loupežili a i město zapálili. Těmto svízelům válečným učiněn byl konec mírem Hubertsburským r. 1763, avšak téhož roku stalo se pro Hradec osudné usnešení, aby proměněn byl — v pevnosť. Hradci zasazena tím nesmírná rána. Ještě r. 1763. přišla do Hradce komise vojenských měřičů prohlížet a vyměřit město i celé okolí, a druhá komise dostavila se v lednu 1766., načež dán již v únoru obyvatelstvu na podměstí od pražské brány až k slezské rozkaz by do čtrnácti dnů jinam přesídlili, čímž vznikl Nový Hradec. Za málo dní na to koupena jsou i stavení na slezském předměstí, avšak o 10% níže, než zač byla odhadnuta a již v květnu začalo se kopat a bourat. Kromě jiných budov sbořeny byly i čtyry kostely dílem se špitály a kláštery. Pevnosť stavěna byla celou řadu let, po kteroužto dobu císař Josef II. častokráte Hradec Kr. navštívil, bydle vždy u generála Harsche v č. 164 vedle radnice. Týž generál Harsch byl hlavním toho původcem, že Hradec proměněn byl v pevnosť. Když pevnosť byla stavěna, umístěn byl kralohradecký krajský úřad v zámku Hořiněvsi, kdež pobyl po čtrnácte let. Roku 1858. bylo nejvyšším rozhodnutím ze dne 20. července nařízeno zrušení pevnosti kralohradecké a v říjnu téhož roku přikázalo ministerstvo zem-

Josefov.

Také Josefov již v dubnu pilně k obraně upravován a jako v Králové Hradci, tak i zde v měsíci květnu vydalo místní velitelství nařízení podobného obsahu i znění, týkající se výminek dalšího pobytu občanstva v pevnosti. Krásná stromořadí v okolí pevnosti, rovněž i pěkné sady Mayerovy*), založené mezi pevností a hřbitovem josefovským nad levým břehem Labem pokáceny a kotliny podél břehů Labe a Metuje zatopeny. Posádka pro pevnosť Josefov určená byla velmi nepatrna. Čítalať celkem pět praporů pěchoty, jednu divisi myslivců, tři oddělení jízdy, něco mužstva technického — úhrnem asi 5000 mužů. Byly to zejména čtvrté prapory pluků Khevenhullerova, Crenevillova, Rammingova, Haugwitzova a Alemannova.

Velitelem pevnosti ustanoven generalmajor Gaiszler, — muž to, kterýž — jak sama zpráva generálního štábu rakouského doznává — k úkolu tomu valně nedostačoval. Vyčítáť se mu — a to vším právem — že mohl aspoň ku ochraně nejbližších osad před rekvisicemi pruskými učiniti více, nežli skutečně se stalo, nehledě ani k ostatním „nedopatřením“, jichž se dopustil.

Když nastoupen pochod celé severní armády od Olomouce k Josefovu, tu ovšem bylo v pevnosti i v celém její okolí velmi živo. Srážky

skému generálnímu velitelství, aby bylo jednáno s politickými a finančními úřady o návrhu, kterak by věci, které tímto způsobem zbytečné a nepotřebné se stanou, budoucně potřebovány neb prodány býti měly a aby neprodleně zrušilo obvod, v kterémž soukromých budov nesmělo býti stavěno a proto aby vydalo úpisy na zboření. Zároveň nařízeno, aby auditoriát posádeční a vojenská trestnice byly zrušeny, načež v prosinci téhož roku vypraveno bylo posledních 26 vojenských trestníků do Terezína. Bohužel nechopili se této pro rozvoj zmohutnění a nový rozkvět Hradce příhodné chvíle mužové, kteří k tomu byli povoláni, — egoismus, úzkoprsé náhledy a nerozum slavili vítězství, když tehdejší obecní zastupitelství, rokujíc o provedení onoho císařského rozhodnutí, vyslovilo se, že nelze obci k podaným výminkám přistoupiti. Za italské války roku 1859 zaraženo bylo všecko další vyjednávání a pevnosť zůstala tak jak byla. Roku 1863. bylo sice opět zrušení pevnosti prohlášeno, brány nebyly dále zavírány, ustanoveno však, že pevnosť bez velkého nákladu na opravy zůstati má tak, jak jest, pokud nebude utvořen erární fond na rozbourání; pro rozšíření města vykázána těm, kdo by stavěti chtěli, úzká fortifikační půda při silnici od pražské brány k slezské, ovšem že za — peníze. Posledním velitelem před zrušením pevnosti byl generál Jan Kleinberger z Kleinberku, — sám jsa 22. v pořadí svých předchůdců. Roku 1866. byl Hradec Králové opět co pevnosť vyzbrojen a opevněn. Čeho byl ve válce svědkem, o tom obšírněji jsme se zmínili. Dne 6. října 1866. odebrala se zvláštní deputace města i okresu hradeckého se starostou p. K. Collinem do Vídně vyprositi si audienci u císaře, v níž by žádala za úplné zrušení pevnosti. Jelikož císař meškal v Ischlu, přijali deputaci arcivévoda Albrecht a správce ministerstva války John; oba slíbili deputaci, že pilný zřetel bude obrácen ku zrušení pevnosti, kterýžto slib opakoval i císař, když po návratu svém z Ischlu deputaci přijal. Dosud však hradby kralohradecké stojí a jen roku 1875. rozšířena jest cesta vedoucí od pražského předměstí hradbami a zřízením druhého vjezdu v pevnostní bráně pražské usnadněn jest tudy i přístup do města.

*) Sady ty založeny byly r. 1825. tehdejším velitelem pevnosti, generalmajorem Mayerem z Heldenfeldu na pastvinách, jichž užívalo se za cvičiště pro vojsko. Po válce byly sady ty zase obnoveny.

u Vysokova, u České Skalice a u Sviništan pozorovány s hradeb zcela zřejmě a jasně.

Vrchní velitel severní armády Benedek přibyl do Josefova dne 26. června a ubytoval se se svým komonstvem v budově generálního velitelstva na náměstí. K jeho rozkazu vyslány také z posádky dva prapory pěchoty — a sice čtvrté prapory pluků Khevenhüllerova a Crennevillova — k Č. Skalici, kdež — jak na jiném místě vypravováno — zejména mužstvo pluku jindřichohradeckého nemálo utrpělo.

Když byl Benedek dne 29. června Josefov opustil, byla pevnosť uzavřena.

Dne 30. června odpůldne pozorován dělostřelecký boj, vedený na blízkých výšinách mezi Záloňovem a Hradištěm nad klášterem kukusským.

V den bitvy kralohradecké, kteráž ovšem s hradeb rovněž dobře dala se pozorovati, táhla valná část armády korunního prince pruského kolem prachoven josefovských, aniž by byla z pevnosti znepokojována. Kromě několika ran z děl neučiněno se slabou ovšem posádkou k pozdržení nepřítele pranic, — ani pouhá demonstrace. Velitel pevnosti obmezil se jen na telegrafické upozornění vrchního velitelství severní armády na to, že od Žirče a Hradiště pohybuje se značnější síla nepřátelská proti pravému jejímu křídlu.

Po bitvě u Králové Hradce pozorována byla pevnosť Josefov nejprvé jednou brigádou gardy pruské, načež po odchodu brigády té i ostatního vojska převzala úkol ten dne 5. července část 12. divise pruské; druhá část téže divise pošinuta byla před Králové Hradec. Hlavní stan pruský před Josefovem byl pak v Litiči. Jelikož pevnosť nebyla úplně obklíčena — rovněž tak jako Králové Hradec — udržovaly obě pevnosti stále spojení mezi sebou; rovněž i směrem k Novému Městu bylo z Josefova spojení zcela volno.

Hlídky pruské pozorovaly obyčejně okolí pevnosti od starobylého kostelíčka sv. Václava na Chloumku (u Smiřic), odvažovaly se ale také až v obvod pevnosti, ba až k samému nádraží josefovskému, při čemž zejména za prvních dnů po bitvě často strhly se šrůtky s hlídkami rakouskými. Nejprudčí takováto přestřelka svedena u nádraží dne 8. července; následkem toho dal velitel pevnosti hlavní budovu nádražní u večer zapáliti, kteréžto opatření uznáváno ale pak všeobecně za zbytečné a přenáhlené. Také ze zahrad u Semonic a Čáslavek na hlídky a transporty pruské často hlídkami rakouskými stříleno.

Do obcí ležících v okolí josefovském směrem k České Skalici a k Novému Městu podnikaly hlídky pruské zase ze Skalice a z Náchoda rekvisiční vycházky, — v mnohých obcích, zejména ve Zvoli, v Jesenici, v Nahořanech a Krčíně atd. setkali se ale Prušáci, na pověstné rekvisice vyslaní, s branným odporem obyvatelstva, jež ozbrojivše se zbraněmi na bojištích českoskalickém a náchodském sesbíranými, utvořilo jakousi okresní hotovosť, kteráž — kdykoliv hlídky pruské se ukázaly — zvoněním na poplach se svolávala a je pravidelně i zahnala. Občané, odváživše se k takovémuto odporu proti vítěznému nepříteli, očekávali ovšem, že bude jim v pádu potřeby poskytnuta posila a pomoc z pevnosti. Sama zpráva generálního štábu praví ale — jak již dříve podotknuto, — že „z Josefova

mohl velitel pevnosti, generalmajor Gaiszler s posádkou, která byla u porovnání s posádkou kralohradeckou přece značně silnější, vykonati mnohem více ku ochraně nejbližších osad proti rekvisicím nepřítele." Dne 11. července vysláno bylo půl setniny a několik hulánů směrem k Jásené, aby tamějšímu a okolnímu obyvatelstvu poskytli pomoc proti rekvirujícím a vše k Náchodu a do Pruska odnášejícím oddělením pruským. Josefovské oddělení to dostalo se šťastně až k Šestovicům, srazilo se tam skutečně také s pruskou pěchotou, kterouž pomocí ozbrojených rolníků zahnalo, když ale blížila se jízda nepřátelská v četnějším počtu, zůstavilo oddělení to rolníky samotny a odtáhlo nazpět do pevnosti. Rolníci ale i tuto jízdu nepřátelskou — zvoníce na poplach — šťastně zapudili. Ke Zvoli, kdež také Prušáci rekvisice vymáhající byli zahnáni, vyslány byly k naléhání obyvatelstva také dne 14. a 16. července z pevnosti hlídky, když tam ale dorazily, nebylo již po nepřátelských odděleních ani památky. Obyvatelstvo jesenické počínalo si proti Prušákům v blízké Č. Skalici ubytovaným nejsměleji. Hned poprvé, jak silná hlídka pruská k Jesenici k vůli rekvisicím se blížila, ozbrojili se tamější občané. Skalický velitel pruský, dozvěděv se o tom, vyslal tam ihned 50 mužů s rozkazem, aby Jeseničtí vydali zbraně. Starosta ovšem dal rozkaz ten oblásiti, asi sedm ručnic bylo dobrovolně vydáno, ostatní obyvatelstvo se ale k tomu nemělo a komandující setník, vida se přesilou ozbrojených rolníků obklopena a sebe i lid svůj v nebezpečenství, uznal za dobré uchýliti se nazpět do Skalice a zanechati v Jesenici i oněch dobrovolně vydaných sedm pušek. Od té doby Jeseničtí udržovali směrem ku Skalici pravidelný řetěz předních stráží a hrozilo-li jim nebezpečenství, svolávali i z obcí okolních zvonem lid do zbraně, tak že Prušáci v České Skalici měli před nimi náležitý rešpekt. Dne 5. srpna přepadli Jeseničtí i celý transport pruský, jedoucí Malou Skalicí a odňali pruským vojákům sedm koní. Velitel v Č. Skalici telegrafoval ihned o posilu do Náchoda a za nedlouho přijelo oddělení husarů do Č. Skalice s vytasenými šavlemi a nataženými karabinami, kteří ihned — vyhrožujíce až běda — jali se hledati purkmistra. K domluvě, že koně odňaty byly v sousední Malé Skalici, a nikoliv v České Skalici a to ještě občany přespolními, obměkčili se husaři prušti tak daleko, že žádali jen, aby oněch sedm koní bylo vráceno; do té doby, dokud se tak nestane, měli tři čelní občané česko- a maloskaličtí zůstati co rukojmí v Náchodě. Jeseničtí, dozvěděvše se o tom, vrátili nejprvé dva koně. Pruský velitel uspokojil se tím a vrátil se do Náchoda, za několik dní vtrhla ale nová pěchota pruská do Malé Skalice a žádala za ostatní koně náhradu 1000 zl., jež pod nejpřísnějším trestem ve třech hodinách měly býti složeny. Teprv když peníze ty byly skutečně vyplaceny, Prušáci odtáhli. Jeseničtí za to pak zbylých jim v rukou pět koní Malé Skalici darovali. — Hůře dařilo se v ohledu tom občanům v nejbližším okolí Nového Města, zejména občanům z Krčína. Dne 24. července ubírali se Krčínem prušti furýrové a ubytovatelé směrem do Dobrušky. Tu však zadrženi byli v Krčíně ozbrojeným houfem rolníků, kteří transport ten skutečně pak zahnali do Náchoda. Za nedlouho vtrhly do Nového Města dvě setniny pruské zemské obrany a jich velitel setník Scheirich svolav městskou radu, hrozil zapálením Nového Města, nebudou-li vinníci, kteří

furýry se zbraní v ruce přepadli a zahnali, vydáni. Teprv když důtklivě bylo k tomu poukazováno, že obyvatelé Nového Města za okolní vesnice nemohou býti činěni zodpovědnými a když dostalo se mužstvu pruskému hojnosti masa, chleba, piva a kávy, odtáhl setník Scheirich k Dobrušce. Sotva že byl ale asi na půl míle od města vzdálen, vtrhlo asi pět set lidí z okolních vesnic, zejména z Krčína, do Nového Města, kdež vedrali se do zámku a sebravše v komoře, kdež na bojišti nalezené zbraně byly uloženy, všecky pušky a šavle, hnali se za Prušáky. Sesíleni jsouce novými davy lidu dostihli Prušáků až u samé Dobrušky a jali se ihned po nich stříleti. Jelikož byla již tma, dal velitel pruský krajní domek v Dobrušce zapáliti a při plamenech ozařujících celé okolí, kázal do lidu jej pronásledujícího, stříleti. Několik ran dostačilo k zahnání pronásledovníků, z nichž dva mladíci padli Prusům do rukou. Na štěstí nebyl ani z Prušáků, ani z lidu nikdo raněn, ani zabit; jinak by byly následky asi smutnějším způsobem se rozvinuly. Vyznalit se zajatí mladíci, že byly jim pušky dány v Novém Městě a proto vymohl si velitel přepadeného praporu pruského — major Wegerer — ihned telegraficky svolení, aby směl Nové Město řádně potrestati a je po případě i zapáliti. Dne 31. července vtrhlo do Nového Města asi tisíc mužů pěchoty pruské a asi 180 husarů. Major Wegerer kázav obsaditi všecky východy, z města předvolati dal purkmistra pana Hartmana i městskou radu, a hroziv jim pevností Kladskem, žádal, aby jmenováni byli účastníci výtržnosti ze dne 24. července. Purkmistr ani radní při nejlepší vůli jmenovati jich nedovedli a proto uloženo městu prozatím, aby o dobré opatření mužstva se postaralo. Spotřebováno ovšem vše, čeho v městě bylo lze dostati. Na to jeden pruský voják, který — byv u Vysokova raněn — v Novém Městě byl ošetřován a nyní již co rekonvalescent volně všude se procházel, převzal úlohu denuncianta a jmenoval pruským četníkům polním některé osoby, kteréž prý byly dle jeho náhledu vinny. Přivlečeno pak následkem udání toho a strašně strýzněno osm občanů z okolních obcí, jimž ruce svázány byly provazy a kteří po hrozném bití zavřeni byli do městského vězení. Druhého dne přivedeno opět osm osob z Krčína a Lhoty a zároveň svezen plný vůz zbraní, občanům odňatých. Ve všech téměř domech v městě i v okolí prohledáváno, a kde jaká zbraň nalezena, byli domácí lidé při nejmenším řádně sbiti. Oněm zajatým osobám hroženo, že budou odvezeni do Kladska a tam zastřeleni, pak ale spokojil se velitel pruský tím, že dal ubohým zatčencům ke všemu dosavadnímu trýznění veřejně vysázeti po třiceti, ano i více ranách holí. Teprv dne 2. srpna Prušáci Nové Město zase opustili. Okolní vesnice strašně té doby utrpěly drancováním. Všecko, co mělo cenu, se odvezlo — ano i nábytek! Z Josefova k zmírnění této nehody neučiněno pranic, ačkoliv již asi pouhá zpráva, že z pevnosti josefovské blíží se vojsko rakouské, byla by pruským „landverákům“, — jichž hrdinství nebylo zrovna ohromné — pobyt v Novém Městě asi velmi brzy zprotivila, obzvláště když bylo jim známo, že v okolních vesnicích přidružil by se k vojsku i ozbrojený lid vesnický, jemuž při vší dobré vůli nedostávalo se řádného vedení, dostatečné podpory vojskem a náležité organisace, kdežto mohl jinak státi se pruským posádkám v České Skalici a v Náchodě zůstaveným a vesměs již jen ze starší zemské obrany pruské se skládajícím velice nepohodlným sousedem, — ještě nepohodlnějším, nežli byl skutečně. —

Také ve Smiřicích mohlo dojíti velmi snadno k smutné pro město katastrofé. Když byla totiž garda pruská, kteráž Smiřice dne 5. července po jeden den a jednu noc měla obsazeny, město opustila, zůstavila dřevěné tehdáž mosty u kostela smiřického a dále u splavu za hostincem Slezákovým v takovém stavu, že nebylo lze po nich jezditi. Bylyť totiž jednotlivé trámy z mostů vytrhány, aby pro případ výpadu z pevnosti Josefova nemohla po nich na druhý břeh dostati se ani jízda, ani děla. Té doby leželo několik rakouských raněných ve škole smiřické. Odpůldne dostavil se do Smiřic důstojník pruský v průvodu infanteristy v plné zbroji, chtěje přesvědčiti se, jak raněným se daří a prohlásiti je za zajatce. U porouchaného mostu blíže kostela stál hlouček občanů smiřických, rokujících o nedávných udalostech a stěžujících si na hrabivosť a krutosť vojáků pruských. Mezi nimi byl i kovář Exner, vysoký a silný to muž, otec četné rodiny, — jemuž gardisté pruští předešlého dne všecko kovářské náčiní byli odnesli. Rozumí se, že mu tato půjčka na věčnou oplátku nebyla vhod a že ulevoval si notným klením. Když pruský voják s důstojníkem k mostu se přiblížil, tu chopil se Exner náhle infanteristy a hodil jej dolů do Labe, na štěstí v místech těch mělkého, — hned na to porazil důstojníka k zemi a několikrát jej udeřiv, vytrhl mu z pochvy šavli. Voják zatím ve vodě z překvapení se vzpamatoval a po kováři střelil; kulka šla ale vedle. Kovář ovšem na druhou ránu nečekal a s ukořistěnou šavlí spěchal k Josefovu, zůstaviv rodinu svou i celé město všem možným následkům nepředloženého skutku toho. V městé nastal ihned nesmírný poplach a zmatek. Vojákovi bylo z vody pomoženo, také důstojník se brzy z nemilého překvapení a leknutí zotavil, — oba ale bez odkladu z města spěchali a dalo se očekávati, že za nedlouho dostaví se Prušáci u větší síle, aby za tuto utrpěnou pohanu řádně se pomstili. Nastal ihned všeobecný útěk z města, — podobný tomu, jaký byl zde dne 3. července, když pruští husaři co předvoj korunního prince městu se blížili, aby na krátkou jen dobu je obsadili.

Terezín.

Jako v Králové Hradci a Josefově, tak i v Terezíně hned z jara pilně na opevnění a opravách hradeb pracováno; ruch ten ovšem, čím více k válce se schylovalo, tím větších nabýval rozměrů.

Také zde před vypuknutím války okolní krásná stromořadí jsou zničena a celé okolí své okrasy zbaveno.

Velení v pevnosti odevzdáno generalmajoru Conradovi, kterýž hned v květnu podobné vyhlášky týkající se pobytu a zásobení se obyvatelstva vydal, jakých dočetli jsme se v popisu válečných událostí v druhých dvou pevnostech.

Obsádka pevnosti Terezína byla poměrně silnější nežli v Josefově a Kr. Hradci, nedostačovala ale ani z polovice k úplnému obsazení hradeb a tvrzí. Celkem bylo tu sedm praporů pěchoty, jedna škadrona jízdy, jedna batterie, pět setnin pevnostního dělostřelectva, jedna setnina zákopníků — celkem ne zúplna 8000 mužů. K výpadům mohlo se použiti na nejvýš dvou praporů pěchoty, půl batterie a půl škadrony jízdy.

S takovouto hrstkou nedalo se ovšem také mnoho provésti a co skutečně provedeno bylo, mělo bohužel za následek jen veliký zmatek a největší nepříjemnosti zejména pro Prahu; ba nelze zapříti, že horlivosť velitele pevnosti mohla míti následky snad až strašné, kdyby nebylo schylovalo se již k míru.

Generalmajor Conrad zamýšlel prý hned před uzavřením klidu zbraní podstoupiti výpad z pevnosti, aby zabránil nepříteli používati zcela volně dráhy kralupsko-turnovské. Zprávy o silném obsazení Prahy i Kralup vojskem nepřátelským chuti k provedení výpadu toho mu odňaly. Když uzavřen byl klid zbraní, obdržel ale generál Conrad přímý rozkaz od vrchního velitelství armády, jež byl již arcivévoda Albrecht převzal, aby měl — až nepřátelské poměry se obnoví — zřetel k všemožnému rušení spojení nepřátelského vojska s domovem po drahách v okolí pevnosti vedoucích.

Generalmajor Conrad neměl ovšem nyní nic jiného na mysli, než aby rozkazu tomu co možná nejdříve vyhověl a konal tudíž pilné přípravy k výpadu, kterýž měl míti za účel zboření železničního mostu u Neratovic.

Ihned po uplynutí klidu zbraní dne 27. července vytrhly o 3. hod. odpůldne z pevnosti Terezína čtvrtý prapor pluku Benedekova, oddělení 50 husarů, půl batterie a četa pionérů pod velením majora Zaremby a daly se na pochod k Mělníku, kamž o 11. hodině v noci dorazily. Zde popřáno mužstvu půl druhé hodiny odpočinku.

O 12½ hod. rozdělilo se mužstvo Zarembovo ve tři kolonny: jedna setnina s oddělením pionérů dala se v levo, aby přepadla Liblice a Byšice a tam aby přerušila telegrafní spojení a podkopala trať železničnou, — jiná setnina přešla u Štěpánského přívozu a Obříství Labe, aby u Byškovic také trať učinila nesjízdnou; — hlavní síla, tři setniny pěchoty a husaři pod velením samého majora, vydaly se k Neratovicům, aby tam most železničný vyhodili do povětří a aby oddělení pruská v Červeném Mlýně a Třebošnickém dvoře, pak v Tišicích ubytovaná přepadli.

Půl batterie zůstalo pod ochranou jedné setniny u Záboře, aby střežila silnici pražsko-mělnickou.

Všecka oddělení úkol svůj bez velikého namáhání provedla. V Byšicích dorazili vojáci rakouští nejdříve na místo. Obklopili zámek knížete Jiříka Lobkovice, v němž bylo několik Prusů s důstojníkem ubytováno. Na to vlámali se vojáci pluku Benedekova do zámku a zajali všecky tam ubytované Prusy, dva zastřelivše, dva poranivše. Taktéž zajata byla posádka v Červeném Mlýně, v Třebošnicích, v Biškovicích, na Klomínském nádraží a v blízké bažantnici. Ve mlýně bohužel těžce poraněn byl i mládek. Od Byšic přivedeno asi 106 zajatých s 3 důstojníky o půl osmé hod. ráno na Mělník; za dvě hodiny na to vrátilo se vojsko také z výpravy za štěpánským přívozem a přivedlo opět mnoho zajatých s dvěma důstojníky. Mužstvo pruské náleželo k 15. praporu zemské obrany a podotknouti dlužno, že vědouc o prodloužení klidu zbraní téměř nikde ani opravdovější odpor nekladlo. K 9. hodině byl i pilíř mostu neratovického vyhozen a koleje od mostu až za klomínské nádraží vytrhány. Celkem padlo Prusům 13 mužů, 13 bylo raněno; do zajetí přišli 142 muži a 5 důstojníků, 1 vojenský lékař a 4 železniční úředníci. Ze strany rakouské raněni byli 3 muži. Všickni těžce ranění dopraveni byli

do mělnické nemocnice, kdež byly jim rány tamnějšími lékaři ihned obvázány. Z raněných zemřel jeden muž od pluku Benedekova a jeden Prus. Oba pochováni byli na mělnickém hřbitově. — Vojsko rakouské i se zajatými mělo po vykonané práci na Mělníce až do odpůldne odpočinek. Pruští důstojníci ovšem velice se divili, že byli přepadeni, obdrževše zprávu o prodlouženém klidu zbraní, o čemž ale posádka terezínská ničeho nevěděla. Asi o 3. hodině odpůldne odtáhlo vojsko rakouské i se zajatými, jimž všem dostalo se od občanstva náležitého pohostění, k Terezínu a v Mělníku zůstali na památku onoho bouřlivého jitra jen ranění.

Výpad byl tedy šťastně proveden, za to ale odnésti měla — Praha všecky kruté následky skutku toho. Zpráva o přepadení a zajetí mužstva pruského a o zboření mostu u Neratovic způsobila v pruské posádce v Praze nesmírné rozčilení a zástupce pruského guvernéra, generallieutenant Erich, předvolav si purkmistra pražského dra. Bělského oznámil mu, že za příčinou sboření mostu neratovického není pruské intendanci možno zásobovati vojsko potřebnými viktualiemi a že tudíž ukládá Praze za povinnosť, aby postarala se denně o 10.000 centnýřů ovsa, 4000 centnýřů mouky, 600 centnýřů rejže, 150 centnýřů kávy, 150 centnýřů cukru a 10.000 pytlů. Byl to ovšem požadavek, jejž Praha, dosavadními rekvisicemi již naprosto vyssátá splniti nemohla ani při nejlepší vůli. Po dlouhém smlouvání se, kdež pruský intendant Barretzki žádal mimo jiné na městu Praze i půjčku 150.000 zl., docíleno dohodnutí v ten smysl, že Praha uvolila se půjčiti pruské intendanci na první obstarání potřebných viktualií 30.000 zl. za čtrnáct dní splatných a že slíbeny dodávky ovsa, mouky, kávy, rýže a cukru vykonávati tak, jak jen bude Praze možno. Na štěstí uzavřeno bylo již dne 2. srpna příměří, jež vedlo pak k úplnému míru.

Velitel Terezína, generalmajor Conrad, byl následkem zakročení pruského generallieutenanta Ericha nucen všecky pruské zajatce ze dne 28. července propustiti a vozbě po dráze — do Podmoklí a Drážďan nečiniti žádných překážek.

Kromě této větší výpravy konalo mužstvo posádky terezínské časté obhlídky v okolí.

Zejména dne 14. července k 9. hod. ráno došla silná rakouská hlídka z Terezína po pravém břehu Labe až k Střekovu blíže Ústí n. Labem. Zpozorovavši na levém břehu reky ve vsi Vannovu pruské vojáky, vypálilo mužstvo rakouské několik ran z pušek, čímž byli dva pruští vojínové poraněni. V Ústí n. L. bylo ihned ležící tam oddělení zemské obrany pruské allarmováno a děla stojící tam batterie vypravena na silnici polabskou a dáno z nich asi pět ran. Jelikož ale rakouská hlídka zatím byla zase zmizela, vrátilo se i pruské mužstvo za nedlouho do Ústí.

Organisování zemské hotovosti v Čechách.

Když již pruské pluky valily se jako obrovské laviny po všech téměř krajích českých a draly se vždy dál a dále ku předu i na sousední Moravě, vzpoměla si vláda rakouská na to, zařizovati v Čechách a na Moravě — zemskou hotovosť. Zmínili jsme se již na jiném místě, s jakou pýchou a s jakým přeceňováním se byla všecka nabídnutí na zřizování zemské hotovosti a dobrovolnických legií před válkou zamítnuta a sice toutéž vládou, kteráž nyní, když armáda rakouská, na níž tolik se spoléháno, byla utrpěla tak strašných porážek, přece zase myšlénku ozbrojení lidu uznala za vhodnou, — za doby ovšem více než nevčasné. A k tomu ke všemu mělo býti organisování zemské hotovosti svěřeno — místodržiteli hr. Lažanskému, muži to u lidu českého naprosto neoblíbenému, jemuž měl být dán k ruce jakýs německý generál Jochmus, známý z frankfurtského parlamentu. Týž Jochmus měl se státi vrchním velitelem zemské hotovosti v zemích koruny české a to za doby, kdy armáda rakouská prchala před vítězným nepřítelem k Vídni a kraje české úpěly pod jeho těžkou rukou. Nemohla ovšem celá tato věc dopadnout jinak, než že rozpadla se záhy v nivec. V pohraničných krajích česko-moravských podařilo se sice jakémusi c. k. setníku Alfredu z Vivenotu, kterýž byl v polovici měsíce července za příčinou organisování zemské hotovosti na Moravě pevnosť Josefov opustil, zříditi z četníků, finančních strážníků a od svých pluků odloučených vojáků malý sbor celých 39 dobrovolníků, čeho s nimi ale docílil, povíme dále. Týž setník Vivenot vydal následující bombastické provolání:

„Lidu v Čechách, na Moravě a v Slezsku!

Ku zbraním!

Na 50 roků jest blahobyt Váš zničen, průmysl i řemesla leží ladem, klidná obydlí rolníků změněna v kouřící se spáleniště, vesnice i města, chýže i paláce, — zkrátka celá naše vlasť úpí pod tíží neslýchaného násilí. Avšak na hrůzách rozpoutaných vzteklic válečných neměl dosti tento nepřítel, jenž tak rád považuje se za záštitu osvěty a vzdělanosti. Cizí král, jehož voje vpadly jako loupežníci do klidné země vaší, opovažuje se zaplavovati Vás proklamacemi, všude hlásají jeho stvůry zrádu a odpadnutí od Vašeho domu panovnického, ba již i zemi Vaši nazývají posměšně „Novým Pruskem“.

Prus, jenž nyní v zemi Vaší řádí, jest odvěkým nepřítelem Rakouska, kterýž před 120 lety za podobných okolností a poměrů prahna po kořisti a zemích do vlasti Vaší vtrhl a z ní krásné kraje slezské oderval. Jest to týž nepřítel, jehož zločinné politice asi před 70 lety zdařil se mír basilejský a tím i zničení staré německé koruny císařské; jest to týž nepřítel, jenž na otce naše uvalil nezdar válek proti Francii; jest to týž nepřítel, jehož úkladná lstivosť doufá i nyní zase v rozbití německého spolku i Rakouska. Jemu máte především co děkovati, že poměry uvnitř země Vaší dosud nejsou urovnány, na jeho bedrách leží Vaše neštěstí. Lživá, lstivá a zločinná politika domu hohenzollernského jest to jediné, jež po 150 let se opakujíc systematicky připravovalo katastrofu, před níž jsme se nyní octli. Avšak ve svatém boji za majetek a vlasť, za čest a věrnosť bude při nás státi ochranný genius Rakouska. My a děti naše osvědčmež se býti praotců našich hodnými, aby potomstvo naše nemohlo o nás říci, že za doby, kdy vlasť potřebovala všecky syny své, aby chopili se zbraně, tito skládali ruce v klín a zbaběle dívali se na to, jak smělý a činný nepřítel k vykonaným zločinům připojuje i posměch nezaslouženého triumfu.

Lide na Moravě, v Slezsku a v Čechách! Jeho Veličenstvo císař volá Vás do zbraně proti loupežným útokům nenasytného nepřítele, jenž pole vaše pustoší, vaše stáda unáší a hrudy vaše hnojí krví a mrtvolami a jemuž mor plíží se v patách. Chopte se zbraně a dokažte, čeho dovede lid, jenž důvěřuje v boha a svého císaře! Každý z Vás přihlásiž se c. k. důstojníkům, kteří jsou vysláni k zorganisování zemské hotovosti, — přihlastež se četníci, finanční strážníci, lesníci, myslivci, hajní, vůbec každý, kdo uneseš pušku, cep neb kosu. Heslo bude Vám dáno vůdci Vašimi, — o podporu nebudete míti nouzi. Každá škoda, kterouž byste utrpěli na svém majetku, bude Vám Jeho Veličenstvem císařem a osvobozenou vlastí hojně nahražena. Vím, že s toužebností očekáváte toto vyzvání. Nuže vzhůru, čas náš jest zde, — nikdo neváhej! Táhněte tam, odkudž uslyšíte o výsledcích činnosti těch, kteří jsou již nepříteli v patách, aby neměl klidu ve spánku ni v úkrytech; nechť třese se před Vaší pomstou.

V hlavním stanu na severní Moravě v červenci 1866.

Alfred v. Vivenot, c. k. setník."

Kromě toho vydal i místodržitel hr. Ant. Lažanský spolu se zmíněnými již Jochmusem, jenž jmenován byl c. k. podmaršálkem, následující „reglement" pro zařizující se zemskou hotovosť v Čechách:

„1. K zemské hotovosti přijat bude každý k zbrani schopný obyvatel Čech.

2. Každá obec tvoří jedno oddělení pod velením vůdce, jejž okresní úřad v dorozumění s obcí ustanoví.

3. Několik oddělení v počtu 200 mužů tvořiti bude jednu setninu. Velitele setniny ustanoví krajský velitel ve srozumění s úřadem politickým. Kdyby se u jmenování tom nestalo dohodnutí, ustanoví jej správce místodržitelství v Čechách ve srozumění s velitelstvem zemské hotovosti v Plzni. Krajské velitele ustanoví taktéž velitel zemské hotovosti v dorozumění se správcem místodržitelství.

4. Zemské hotovosti upotřebí se dle nařízení zemského velitelství.

5. Každá setnina složí v ruce svého velitele slib věrnosti císaři a poslušenství.

6. Vytrhneli se za hranice místního okresu, obdrží každý vůdce obce 56 krejcarů, každý prostý 20 kr. a každý velitel setniny 2 zl. denně.

7. Mužstvo zemské hotovosti bude míti brašnu na chléb a polní láhev, pak na ramenou stužku v císařských barvách co znamení příslušenství k císařskému vojsku; kromě toho jest dovoleno, aby každý opatřil si na klobouk neb čepici růžicku v zemských barvách.

8. Každá setnina, vytrhneli do pole, má právo žádati k dopravě svých potřeb dvou povozů.

9. Každý velitel setniny jest povinen svěřené mu peníze řádně súčtovati.

10. Prozatím nechť užije se k ozbrojení vlastních pušek, kos atd. Erární zbraně i střelivo budou vydány co nejdříve.

11. Všem osobám, kteréž jsouce v letech branné povinnosti budou v zemské hotovosti věrně a ku spokojenosti svých představených sloužiti, dostane se pro případ jich pozdějšího odvodu všech výhod, jakoby byli sloužili v armádě a bude se jim i doba v zemské hotovosti vysloužená počítati pak nejméně za jeden rok řádné služby u vojště.

V Plzni dne 25. července 1866.

Správce c. k. místodržitelství:

Hrabě Antonín Lažanský.

C. k. polní podmaršálek:

August sv. pán Jochmus z Contignoly.“

C. k. setník Vivenot sehnal, jak známo, celkem asi 39 mužů, s nimiž vykonal v okolí Kyšperku a v Jablonném hrdinství, jež by bylo mělo málem pro lid tamnější strašné následky. V Kyšperku, jímž byl právě před tím prošel celý šestý sbor pruský pod generálem Mutiusem, objevil se dne 20. července muž, jenž vydával se za c. k. poručíka Geylinka. Obhlídka pruská, kteráž meškala v Kyšperku ku ochraně pruského polního telegrafu, zatkla jej a k vůli zjištění osobnosti odvedla jej do Žamberka. Onen Geyling častoval právě v tak zvaném panském domě v Žamberku tři pruské vojíny, kteří jej byli sem přivedli, an tu setník Vivenot se svými 39 muži vtrhl do města a obkličiv hostinec vnikl do vnitř. Jeden z Prušáků vystřelil, načež vojáci Vivenotovi ihned výstřel opětovali, při čemž jeden pruský vojín byl těžce raněn, zároveň ale byl i přítomnému zde občanu Živsovi uražen kus dolení čelisti. Raněný Prušák byl odnesen do nemocnice a druzí dva zajati. Odtud dal se Vivenot směrem k Jablonnému. Cestou zrušil u Bredova pruský polní telegraf, načež dozvěděv se, že městem Jablonným potáhne téhož dne transport 10 vozů pruských s ovsem, vybídl okolní lid vesnický k přepadení transportu toho a skutečně také shromáždil se kolem něho četný zástup vesničanů, ozbrojených cepy, kosami a vidlemi, aby pruské vozy přepadli. Transport pruský skutečně přibyl a mezi lidem a vojáky transport doprovázejícími strhla se tuhá rvačka, při níž Prušákům padlo 7 mužů, z lidu padly 3 osoby. Prušáci, nemohouce přesile odolati, nechali vozy v rukou Vivenotových. Vozy dopraveny byly mužstvem Vivenotovým na Moravu a lid se zase rozešel.

Již druhého dne ale dostavila se značná síla vojska pruského, aby ubohý lid potrestala. Po Vivenotovi nebylo ovšem již ani památky. Byla právě neděle a lid z města i okolí meškal v kostele, přítomen jsa mši. Prušáci obklíčili kostel a prohlásili kromě dětí všecky muže za zatknuté. Město mělo býti ihned zapáleno a vydrancováno, nebudou-li do posledního muže jmenováni účastníci útoku na transport pruský. Všecky omluvy a prosby byly marny. Asi 60 mužů přivlečeno na náměstí, kdež beze všeho výslechu vysázeno jim po 60 až 80 ranách holí. Kromě toho musilo město zaplatit 1000 zl. výpalného a 36 osob z Jablonného odvlečeno v poutech do pruské pevnosti Kladska, odkudž teprv za měsíc byly propuštěny. Po celý den zuřili vojáci v městě a každý, jenž přišel jim do cesty, nesmírně byl trýzněn. Takové následky mělo nevčasné hrdinství Vivenotovo. Rozumí se, že i města Žamberk a Kyšperk těžce byla odvetou pruskou za činnosť Vivenotovu stížena. V Žamberku prohlášen byl důstojníkem Kahlertem hotový stav obležení; ve veřejném prohlášení o věci té nemluvilo se než o zapálení města, o věšení a nesmírných pokutách za sebe menší provinění proti vojsku pruskému. Kromě toho bylo občanstvu naprosto zakázáno po 10 hodině vycházeti z domu a mezi dnem nesmělo se nikde více osob na ulici shromážditi, nežli na nejvýše tři. Všecky zbraně musily býti vydány a odveženy do Kladska. Kromě toho stiženo bylo město nesmírnými rekvisicemi.

V Kyšperku zatknut byl hned následujícího dne po objevení se Vivenota tamnější purkmistr Med. Dr. Neškudla a odveden do Ústí n Orl., kdež podařilo se mu dokázati, že na město Kyšperk nemůže se uvalovati žádná vina událostí v Žamberku a Jablonném. Dr. Neškudla byl sice propuštěn, město však přece dostalo za trest stálou posádku jedné setniny zemské obrany pruské, kteráž zůstala v městě až do 9. září, jsouc ovšem občanstvu nemalým břemenem. Také zde prohlášeno bylo stanné právo a všecky zbraně občanstvu odňaty, z nichž pak sotva třetina byla vrácena. Celkem utrpěl Kyšperk okupací pruskou škodu více jak 20.000 zl.

O Vivenotovi nebylo pak již mnoho slyšeti. Dostalť se šťastně do Olomouce, kdež svůj sbor sesílil dobrovolníky, četníky a finančními strážníky na 293 hlav. Jedno oddělení obsadilo na krátkou chvíli i Opavu, odkudž ale za nedlouho před blížící se přesilou zase zmizelo. Dne 23. srpna vydal konečně Vivenot v Olomouci toto provolání na rozloučenou:

„Vojáci, četníci, finační strážníci!

Všecky naše krásné naděje, že budeme moci císaři a vlasti konati na bojišti další služby, zničil mír (!) Přípisem vysokého ministerstva války ze dne 15. t. m. bylo nařízeno rozpuštění zemské hotovosti a mně nezbývá, než propustiti Vás ze svazku našeho malého sboru. Po ten krátký čas, co dostalo se mi cti býti vaším velitelem, přesvědčil jsem se, že jsou mezi vámi stateční, udatní mužové a věrní, dobří vlastenci, praví vojínové, kteří s netrpělivostí toužili po okamžiku, aby mohli s nepřítelem vlasti naší se měřiti a kteří dovedli s obětovnou vytrvalostí všecky obtíže a nesnáze války snášeti a byli by je i dále snášeli. Že mnohoslibná činnosť naše již ve svém zárodku rozpadá se v nivec, není naší vinou. Co za těch několika jen dnů naší součinnosti jsme provedli, jest důkazem, že

podstoupili jsme činnosť vlasti prospěšnou. Překvapení nepřítele, kterýž za těch několika dnů našeho působení vyklidil se téměř z celé severní Moravy i ze severního Slezska, málomocný jeho vztek, s jakýmž naši stopu stíhal a konečně cena, jakouž vydal na zajetí Vašeho velitele, všecky tyto věci jsou důkazem veliké ceny našeho podniknutí i působení každého, kdož s obětovným nadšením, naplněn jsa láskou k vlasti, dobrovolně k sboru našemu se přidružil. Lásku k císaři a k těžce zkoušené vlasti zajisté nikdy nezapřete, o tom jsem přesvědčen a proto budiž nám ono heslo, jež jsme si vytkli na počátku svého působení uprostřed nepřátelských táborů, i na dále heslem pro všecky budoucí časy, — heslo to: sláva Rakousku!

V Olomouci, dne 23. srpna 1866.

Alfred v. Vivenot.“

Tím dobrodružný podnik Vivenotův ukončen.

Vpád Klapkovy uherské legie na území rakouské.

Výsledkem svým sice nepatrnou, celkem ale velezajímavou a pamětihodnou episodou roku 1866. byla výprava uherské legie z pruského Slezska na území rakouské, jejíž účelem bylo povzbuditi v Uhrách povstání aneb aspoň významnou demonstrací takovou činiti vládě vídeňské nesnáze a donutiti ji k ústupkům v otázce uherské.

Již v měsíci květnu, když mračna válečná hrozivě vystupovala, nabízeli vůdcové uherské emigrace — především bývalý diktator Uherska Ludvík Košut a jeden z nejlepších vůdců uherských z r. 1848. a 1849. Jiří Klapka — jak vládě italské, tak i berlínské služby své, poukazujíce k tomu, jak velikou váhu a důležitosť pro Rakousko v každém ohledu má Uhersko a jak veliký prospěch by vzešel velmocem, proti Rakousku válku vedoucím, kdyby vzniklo v zemi uherské povstání.*) K povzbuzení povstání toho uherští emigranti sami se nabízeli, budou-li Italií neb Pruskem poskytnuty jim potřebné peníze a vůbec náležitá podpora.

Kdežto ale ministr zahraničných záležitostí v Italii a později i náčelník generálního štábu italské armády, generál La Marmora pohlížel na záměry a illuse uherských emigrantů s nedůvěrou v platný výsledek, byla slibům a návrhům jejich v Berlíně — v říši „dobrých mravů a bázně boží“ — přikládána dosti veliká důležitosť, tak že na základě návrhů těch uznávala pruská vláda za dobré vnucovati Italii i celý plán válečný a vybízeti ji, aby náklad s roznícením a organisováním povstání v Uhersku spojený společně s ní nesla. Výslovně praví na př. vyslanec pruský u dvora italského Usedom ve svém pamětihodném přípisu ze dne 17. června, kdež gen. La Marmorovi odporučuje jmenem vlády své v Berlíně vypracovaný plán válečný mimo jiné i to:

„Ostatně jest možno oběma armádám i na společném terrainu působiti; místem tím jest Uhersko. Vláda pruská dala za poslední doby otázku uherskou řádně prostudovati a nabyla přesvědčení, že země ta

---

*) Poukazujeme tu opětně k památnému spisu generála La Marmory, kterýž vyšel pod názvem „Etwas mehr Licht“ také v překladu německém. Ve spisu tom jsou pamětní spisy a dopisy L. Košuta a J. Klapky v úplném znění otištěny a rovněž i všechny listiny mezi vládou berlínskou a italskou u věci té vyměněné.

— jsouc Italií i Pruskem společně a stejnoměrně podporována — sloužiti by mohla jim oběma za spojítko a za strategickou oporu.

Budiž na př. z Italie na východní břeh Adrie vyslána silná vojenská výprava, kteráž by ale hlavní armádu nikterakž neseslabovala, jelikož by z větší části zříditi dala se z dobrovolníků, v jejichž čelo mohl by postaviti se generál Garibaldi. Dle všech zpráv, jež vlády pruské došly, byla by výprava taková jak u Slovanů, tak i u Uhrů co nejsrdečněji přijata, — kryla by pak bok směrem k Vídni táhnoucí armády ostatní a otevřela by jí součinnosť a všecky prameny pomocné rozsáhlých těchto krajin. Naproti tomu by se uherské a horvatské pluky v armádě rakouské brzy zdráhaly bíti se s armádami, kterýmž v jich vlasti dostalo se přijetí přátelského. Od severu pak a z pomezí prusko-slezského mohl by pokud možno z národních živlů zřízený sbor létací vtrhnouti do Uher a podati tam plukům italským a národní branné moci uherské, která by se tam zajisté brzy utvořila, ruku. Rakousko by v té míře ztratilo, v jaké my bychom získali a rány, které by pak proti němu byly vedeny, nezasáhly by pak již jen jeho údy, nýbrž i srdce. Z těchto důvodů klade vláda pruská na záležitosť uherskou a na akci, kteráž by se na půdě té společně s Italií, jejím spojencem, provedla, „velikou váhu. Navrhuji tudíž kabinetu Florentinskému, aby společně s námi pečoval o potřebný náklad, aby příznivé přijetí řečených výprav mohlo se připravovati a tím i součinnosť oněch zemí zabezpečiti.“ —

Bismark, „muž železa a krve,“ největší reakcionář na světě, nelekal se patrně nikterakž alliance s muži směru a zásad Garibaldiho, Košuta a Klapky, jen když kynul mu z ní prospěch, — byť i poněkud illusorní.

V Italii nebyl generál La Marmora sám myšlénce té valně přízniv a považoval vůbec vnucování plánu válečného vládou berlínskou Italii za jednání urážlivé; kromě toho i výsledek nedlouho na to svedené bitvy u Custozzy veškery operace armády italské zarazil; za to ale v Prusku na uskutečnění výpravy do Uher pracovalo se dále.

Uherští emigranti povoláni z Italie a Francie a jmenováni důstojníky i poddůstojníky budoucí legie maďarské, do níž proklamacemi i osobním stykem neunavně verbována mezi zajatci uherských pluků rakouských. Maďarským emigrantům vydávány důstojnické patenty, podepsané pruským ministrem války ve jmenu krále. Hlavně dělo se verbování to mezi vojíny, drženými v zajetí v pevnostech Nise, Hlohové a Kladsku. Uherští vojáci za tou příčinou zvlášť oddělováni od ostatních zajatců. V pevnosti Nise zřízen na př. před hradbami výhradně jen pro zajaté Maďary tábor, jenž čítal 360 stanů menších a jeden velký stan pro generální štáb příští legie. Z Maďarů v tomto táboru ubytovaných a asi 4500 mužů čítajících, dalo se jich do 26. července k legii zapsati něco přes 1500 mužů, z nichž zřízeny, řádně ozbrojeny a v maďarském velení vycvičeny dva prapory pěchoty a jedna škadrona husarů. Mužstvo to mělo také svůj zvláštní stejnokroj, modré, úzké kalhoty s červenými šňůrami, modré bluzy s červenými výložky a červené čapky garibaldianské. Podotknouti dlužno, že z důstojníků a poddůstojníků rakouských přese všecka lákavá nabídnutí k legii nepři-

hlásil se nikdo a že i velká většina ostatních zajatců Maďarů zdráhala se zrušiti přísahu věrnosti, kterouž byla císaři rakouskému složila. Dne 26. července vydány byly oněm dvěma praporům maďarské legie praporce v uherských barvách, — červené, bílé a zelené, — jeden z emigrantů měl rozplameňující řeč, načež všickni k legii se přihlásivší vojínové skládali přísahu.

Vrchní velení nad touto legií převzal Jiří Klapka,*) v jehož družině byli čelnější emigranti Vetter, hr. Seherr-Thosz, Magyarodi, Szabo, hr. Csaky, Bethlen a jiní.

Dne 27. července přibyly tyto dva prapory pěchoty a jedna škadrona husarů, — kteréžto mužstvo tvořiti mělo jádro legie, do níž dále mělo býti mezi zajatci verbováno a pro níž sestavována i z dobytých děl rakouských batterie, — do Schillersdorfu nedaleko Bohumína, kdež položila

*) Jiří Klapka, jeden z nejschopnějších revolučních generálů uherských z r. 1848. a 1849., narodil se v Temešváru 7. dubna 1820. Slouživ v šlechtické uherské životní stráži císařově, dostal se r. 1847. co důstojník k jednomu hraničářskému pluku; jednotvárný život posádkový valně se mu ale nelíbil a proto vystoupiv z vojska, šel na cesty do ciziny. R. 1848 při vypuknutí revoluce uherské nabídl služby své vládě Košutově a jmenován jest setníkem. Nejdříve sloužil v armádě jižní pod generálem Kissem, jenž ustanovil jej náčelníkem svého generálního štábu, v kterémžto úřadě osvědčil se Klapka znamenitými schopnostmi. Následkem toho rychle postupoval, tak že za nedlouho jmenován byl již plukovníkem a hned na to povolán v čelo armády severní, kteráž byvši pod Meszarosem u Košice od generála Schlicka poražena, u velmi smutném stavu se nacházela. Klapka rychle ji sorganisoval a v četných srážkách šťastně bojoval s Rakušany, jimž Košici zase odňal. V bitvě u Kápolny velel Klapka pod Dembinským pravému křídlu uherskému a byl pak jedním z oněch vyšších důstojníků, kteří přinutili vládu za propuštění Dembinského. Když pak stal se nástupcem Dembinského Gorgey, byl Klapka povýšen za generála a velitele prvního sboru armádního, s nímž účastnil se však bitev, v nichž Rakušané během měsíce dubna 1849. utrpěli porážku za porážkou; zejména vyznamenal se Klapka u Vácova a Jazsszegu. V následujícím měsíci převzal Klapka ministerstvo války, když ale Gorgey dobyv Budína opět ujal se offensivy proti Rakušanům, stal se Klapka velitelem důležité pevnosti Komárna a všeho vojska uherského na pravém břehu Dunaje stojícího. Po Gorgeyově ústupu za Tisu zůstal Klapka s 18 000 muži v Komárně, odkudž proti Rakušanům podnikal šťastné výpady, z nichž obzvláště výpad dne 3. srpna podniknutý jest jedním z nejskvělejších skutků válečných uherské vlády, an jím pozorovací sbor rakouský téměř úplně byl zničen. Klapka postoupil až k Rábu, ba chystal se již k tomu vtrhnouti na území rakouské, když došla ho zpráva o katastrofě u Vilagoše. Klapka vrátil se následkem toho do Komárna, kdež udržel se ze všech uherských velitelů nejdéle a teprv když se byly již všecky ostatní sbory maďarské vzdaly, kapituloval i Klapka dne 4. října za nejčestnějších výminek pro sebe i pro své bojovníky. Vyminiv si volné propuštění, odebral se Klapka po ukončené válce nejdříve do Hamburku, pak do Londýna, do Paříže a konečně do Švýcar. Když vypukla válka Krimská, odebral se do Cařihradu, maje za to, že dostane se mu tam přiměřeného zaměstnání; naděje ta se ale neuskutečnila. R. 1855. odebral se do Ženévy, kdež obdržel občanské právo. R. 1859. povolán byl do Turina k sestavení uherské legie, k níž se bylo již několik tisíc Maďarů přihlásilo, brzký mír však i tu jeho další vojenskou činnosť přerušil. O válce uherské i krimské vydal v Lipsku zajímavé zápisky a úsudky. R. 1867. zvolen byl, obdržev amnestii, do sněmu uherského. R. 1876—77. za války rusko-turecké meškal delší dobu v Cařihradě, udíleje tam rady vojenské i finanční a agituje zároveň v Uhrách pro to, aby Rakousko přispělo Turecku proti Rusům ku pomoci. Plán ten se mu ovšem nepovedl.

se v lese táborem. Jelikož uzavřeno bylo ale zatím příměří, jednalo se ve zvláštní vojenské poradě o tom, má-li se skutečně ještě další výprava podniknouti, či ne. Ačkoliv většina důstojníků legie poukazovala k tomu, že za uzavřeného již příměří a v síle tak nepatrné, byla by další výprava podnikem pouze dobrodružným, jenž nemůže míti úspěchu pražádného, rozhodl se Klapka přece jen proto, aby táhlo se dále a aby aspoň na půdu uherskou se vstoupilo a tam aby prapor uherský se rozvinul.

Pochod ten skutečně dne 1. srpna nastoupen, dne 3. srpna stál Klapka již na samém pomezí uherském u tak zvaného „bílého kříže," dne 4. srpna ráno sestoupil až do vsi Thurzovky na půdě uherské, — ale jen na několik hodin. Blížilyť se mu v rychlých pochodech tři prapory pěchoty a dvě škadrony hulánů, vyslané proti němu z Krakova a zároveň táhl mu vstříc i druhý prapor myslivců a jedna divise hulánů, jež k rozkazu samého Benedeka vyslalo proti němu velitelství druhého sboru armádního. Hlídky myslivecké a půl škadrony hulánů pozorovaly již tábor Klapkův zcela z blízka a veliteli uherskému nezbývalo tedy jiného, než aby ještě téhož dne večer zase táhl nazpět, vida, že by jinak mohl býti přesilou obklíčen. Klapka zvolil pro svůj ústup směr k Rožnovu po obtížných cestách přes Makov a Karlovice, jsa již stále hlídkami rakouskými pronásledován. Do Rožnova přibyla legie Klapkova dne 5. srpna.

Téhož dne přibyl pronásledující ji podplukovník hrabě Kálnoky s eškadronou hulánů, jedním praporem pěchoty a dvěma děly do Karlovic, druhý prapor myslivců do Makova a jeden prapor pěchoty se šesti děly táhl přes Beskydy k Friedlandu, aby legii Klapkově zamezil cestu k Novému Jičínu.

Hlídce hulánů rakouských podařilo se tu zajmouti pobočníka Klapkova, hr. Seherr Thosze, jenž byl vyslán s depešemi k generálu Štolbergovi. Z depeší těch dověděli se důstojníci rakouští, že Klapka zamýšlí provést další ústup směrem k Novému Jičínu i učinili dle toho náležitá opatření, aby jim neunikl. Klapka ale dozvěděv se v čas o zajetí svého pobočníka, opustil ještě téže noci tiše Rožnov, ve 2 hodiny v noci přibyl nepozorovaně do Krásné a u Pohlu přirazil za demarkační čarou k vojsku pruskému.

Když pak dne 6. srpna hr. Kálnoky do Rožnova vtrhl, nalezl tam jen — tři vysílené koně, jež tam byli povstalci zůstavili.

Jelikož o výpravě té kolovaly pak různé zprávy, zaslal Klapka sám p. Szarvády-mu v Paříži list tohoto znění:

„Ctěný pane! V rozličných francouzských a německých časopisech uveřejňuje se provolání, které prý jsem já vydal k válečným zajatcům uherským v Prusku; v sepsání této proklamace já sám se ale nesúčastnil a o jejím rozšiřování teprv později jsem se dozvěděl.

V těchže listech, jakož i telegrafických zprávách hlavně z Vídně pocházejících, byla dále rozšiřována i zpráva, že jsem s 6000 až 8000 bývalých uherských zajatců do Uherska vtrhl, kamž když jsem dorazil, většina mužstva prý mne opustila a k rakouským praporům svým se zase navrátila.

K opravení všech těchto mylných a zkroucených věcí podávám co následuje:

Uherská legie v Prusku, v jejímž zřízení se já sám činně nesúčastnil, jejíž velitelství jsem ale ku konci červenci přijal, byv k tomu svými krajany a přátely vyzván, stála dne 1. srpna, když rakouské listy, jež její rozptýlení hlásaly, klidně v táboře svém u Schillersdorfu nedaleko Bohumína v pruském Slezsku. Legie odebrala se teprv toboto dne a sice ve 4 hodiny večer nikoli v počtu 8000, nýbrž jen 1500 mužů a 150 koní k pozorování průsmyků, vedoucích ze Slezska do Uher přes Karpaty, aby — bude-li možno — tam se usadila. Dne 3. srpna překročila legie hranice uherské, obsadila den na to ves Thurzovku, dostala ale ještě téhož dne zprávu o čtyřnedělním prodloužení příměří a podrobujíc se podmínkám jeho, vrátila se na to přes Karpaty na pruskou demarkační čáru, kam dne 7. srpna u Pohlu na Moravě také přibyla. Legie přestoupila na výpravě své dvakráte a sice na nejhorších místech Karpaty, byla nucena na zpáteční cestě uprostřed nepřátelských oddílů, které za ní z mnohých stran byly vyslány ještě tři pochody denní vykonati, nežli přišla k čáře demarkační, kamž ale ve vzorném pořádku a v úplném počtu svém tak jak byla tábor před šesti dny opustila, dorazila.

Takový jest stav věcí.

V Rakově (v horním Slezsku), 12. srpna 1866.

Jiří Klapka"

List ten byl ve francouzských a později i německých listech otištěn.

Zbývá nám ještě jen zmíniti se o zajatém hr. Seherr-Thoszovi a to sice z té příčiny, že podivnou náhodou osud jeho uveden byl ve spojení s osudem nebohých v zajetí pruském držených občanů trutnovských. Hr. Seherr-Thosz vypravuje ve svých memoirech,*) že podplukovníkem hrabětem Mitrovským dopraven byl nejprvé do Těšína a pak do Krakova, kdež postaven byl před vojenský soud. Zatím ale Klapka bez odkladu podal zprávu o zajetí svého pobočníka hraběti Bismarkovi, kterýž ihned telegraficky nařídil svému vyslanci v Praze, by vládě rakouské oznámil jmenem Bismarkovým a na jeho čestné slovo, že deset v zajetí držených občanů trutnovských bude ihned zastřeleno, bude-li hr. Seherr-Thoszovi ublíženo. Vojenský soud krakovský odsoudil zatím dne 13. srpna Seherr-Thosze skutečně k smrti, cestou milosti změněn však vzhledem k tomu, že při jeho zajetí netekla krev, rozsudek ten v trest šestnáctiletého žaláře. Zatím ale následkem řečené intervence Bismarkovy došel z Vídně telegram, aby vykonání rozsudku vojenského soudu se zastavilo; za několik dnů pak propuštěn hr. Seher-Thosz úplně na svobodu, dopraven však za hranice pruské.

---

*) „Ein ungarischer Legionar. Erinnerungen von Arthur Graf Seherr-Thosz," otištěno v berlínské „Deutsche Rundschau" r. 1881. a v „Pester Lloydu."

Smlouva o mír, učiněná mezi Rakouskem a Pruskem
dne 23. srpna 1866.

(Podepsána v Praze dne 23. srpna 1866. a ratifikace vyměněny tamtéž 30. srpna 1866.)
(Obsaž. v XLIII. částce zák. říš., č. 103. str. 247., vydané dne 2. září 1866.)

My František Josef První, z Boží milosti císař Rakouský, král Uherský a Český, král Lombardský a Benátský, Dalmatský, Charvatský, Slavonský, Haličský, Vladimířský a Illyrský; král Jerusalemský atd.; arcivojvoda Rakouský; velkovojvoda Toskánský a Krakovský; vojvoda Lotarinský, Salcburský, Štyrský, Korutanský, Krajinský a Bukovinský; velkokníže Sedmihradský, markrabě Moravský; vojvoda Horno- a Dolnoslezský, Modenský, Parmský, Piačenský a Quastalský, Osvětímský a Zátorský, Těšinský, Furlanský, Dubrovnický a Zaderský, knížecí hrabě Habsburský, Tyrolský, Kyburský, Gorický a Gradišťský; kníže Tridentský a Brixenský; markrabě Horno a Dolno-Lužický a Istriánský; hrabě Hohenembský, Feldkirchský, Bregencký, Sonnenberský atd.; pán Trstský Kotorský a na Slovenském krajišti; velkovojvoda vojvodství Srbského atd. atd.

vědětí dáváme a vyznáváme tímto:

Jakož mezi plnomocníkem Naším a plnomocníkem krále Pruského v Praze dne 23. t. m. smlouva o mír učiněna a podepsána jest, kteráž slovo od slova takto zní:

Ve jménu Nejsvětější a nerozdílné Trojice!

Jeho Veličenství císař Rakouský a Jeho Veličenství král Pruský, žádajíce Sobě, aby zemím Jejich navrátilo se dobrodiní míru, usnesli se na tom, by z preliminarií v Mikulově dne 26. července 1866 podepsaných učinili konečnou smlouvu o mír.

Ku kterémuž konci Jejich Veličenství plnomocníky Svými jmenovali, a to:

Jeho Veličenství císař Rakouský:

Svého skutečného tajného radu a komorníka, mimořádného vyslance a zplnomocněného ministra Adolfa Marii svobodného pána Brennera

z Felsachu, komandéra císařsk. rakouského řádu Leopoldova a rytíře král. pruského řádu červeného orla třídy I. atd. atd. a

Jeho Veličenství král Pruský:

Svého komorníka, skutečného tajného radu a plnomocníka Karla svobodného pána Werthera, velkokřižníka král. pruského řádu červeného orla s listím dubovým a cís. rakouského řádu Leopoldova atd. atd.

Kteřížto plnomocníci se v Praze ke konferenci sešli, a vyměnivše plnomocenství svá, jež byli v dobré a pravé spůsobě shledali, o tyto články se usnesli:

Článek I. Má býti budoucně a na vždy pokoj a přátelství mezi Jeho Veličenstvím císařem Rakouským a Jeho Veličenstvím králem Pruským, též mezi Jejich dědici a potomky a obapolnými státy a poddanými.

Článek II. Za příčinou ve skutek uvedení článku VI. preliminarií míru, v Mikulově dne 26. července 1866 učiněných, a ježto Jeho Veličenství císař Francouzský svým velvyslancem u Jeho Veličenství krále Pruského zřízeným úředně v Mikulově dne 29. července 1866 takto pronésti se dal: „qu'en ce qui concerne le Gouvernement de l'Empereur, la Vénétie est acquise à l'Italie pour lui être remise à „la paix", — přistupuje Jeho Veličenství císař Rakouský k tomu pronešení také se Své strany a přivoluje ku spojení království Lombardsko-Benátského s královstvím Vlašským bez jiné obtížné výminky nežli té, aby se likvidovaly dluhy, o kterých se uzná, že záležejí na postoupených částech země, v srovnalosti s tím, jak se předešlo v traktátě Curišském.

Článek III. Zajatí budou s obojí strany ihned na svobodu dáni.

Článek IV. Jeho Veličenství císař Rakouský uznává rozpuštění posavadního spolku německého a přivoluje k tomu, aby Německo znovu se zřídilo bez účastenství císařství Rakouského. Taktéž slibuje Jeho Veličenství, že uzná užší spolek, jejž Jeho Veličenství král Pruský severně od linie Mohanské zřídí, a prohlašuje, že se s tím snáší, aby státové němečtí, kteří leží na jih od této linie, vešli ve spolek, o jehož národní spojení se spolkem severoněmeckým oba spolkové šíře se umluví, a kterýž bude míti mezinárodní nezávislou existenci.

Článek V. Jeho Veličenství císař Rakouský přenáší na Jeho Veličenství krále Pruského všechna Svá práva k vojvodstvím Holšteinskému a Šlesvickému, jichž nabyl v míru Vídeňském, dne 30. října 1864. učiněném, a ustanovuje při tom, aby obyvatelstvo severních okršlků Šlesvických, když by samovolným hlasováním na jevo dalo žádosť, že chce spojeno býti s Dánskem, k Dánsku bylo odstoupeno.

Článek VI. K vůli Jeho Veličenství císaři Rakouskému prohlašuje Jeho Veličenství král Pruský, že jest hotov, zachovati v nastávajících změnách v Německu nynější království Saské, co se týče hranic zemských, v posavadní jeho velikosti, že Sobě však zůstavuje, ustanoviti určitěji příspěvek Saský k nákladům válečným i budoucí postavení království Saského v mezích spolku severoněmeckého zvláštní smluvou o mír, kterouž učiní s Jeho Veličenstvím králem Saským.

Naproti tomu slibuje Jeho Veličenství císař Rakouský, že chce uznati zřízení nová, jež Jeho Veličenství král Pruský v Severních Němcích zavede, počítajíc v ně i změny teritoriální.

Článek VII. Za příčinou rozdělení posavadního jmění spolkového sejde se nejdéle v šesti nedělích po ratifikaci této smlouvy komise ve Frankfurtě nad Mohanem, u které se mají veškerá pohledávání a nároky k německému spolku opověditi a v šesti měsících likvidovati. Rakousko a Prusko dají se v této komisi zastoupiti, a všechny jiné posavadní vlády spolkové mají toho vůli, učiniti totéž.

Článek VIII. Rakousko má právo, odvézti z pevností spolkových jmění císařské a z movitého jmění spolkového část dle matriky na Rakousko vycházející neb jinak obojím naložiti; totéž rozumí se o veškerém movitém jmění spolkovém.

Článek IX. Úředníkům, služebníkům a pensionistům spolkovým v etátu zapsaným pojišťuje se pense jim náležející, nebo již povolené pro rata matriky.

Král. pruská vláda béře však na sebe pense a pomoci důstojníkům někdejší šlesvicko-holštýnské armády a osobám po nich pozůstalým, které posud zapravovány byly ze spolkové kasy matrikulární.

Článek X. Bráti pense, od cís. kr. rakouského místodržitelství v Holšteinsku povolené, jest i dále interesentům povoleno.

Suma 449.500 tolarů dánské mince říšské ve čtyrprocentních dánských obligacích státních, u c. kr. vlády rakouské chovaná, kteráž náleží financím holšteinským, bude těmto financím přímo po ratifikaci této smlouvy navrácena.

Nižádný příslušník vojvodství Holšteinského a Šlesvického a nižádný poddaný Jejich Veličenství císaře Rakouského a krále Pruského nebude pro své politické chování za posledních příběhů a války stíhán neb znepokojován, aniž se mu budou činiti nějaké nesnáze, co se týče jeho osoby nebo jeho jmění.

Článek XI. Jeho Veličenství císař Rakouský zavazuje se pro zahražení části nákladu Prusku z vojny vzešlých zaplatiti Jeho Veličenství králi Pruskému sumu čtyřiceti milionů pruských tolarů. Z této sumy však srazí se patnáct milionů pruských tolarů nákladů válečných, jichž Jeho Veličenství císař Rakouský dle článku XII. dotčeného míru Vídeňského, učiněného dne 30. října 1864. posud na vojvodstvích Šlesvickém a Holšteinském pohledávati má, a pět milionů co ekvivalent za bezplatné opatřování, jehož armáda pruská až do učinění míru v částech zemí rakouských od ní obsazených požívati bude, tak že v hotovosti vyplatí jenom dvacet milionů.

Polovice této sumy zapravena bude zároveň, když se vymění ratifikace této smlouvy, v hotovosti v Opolí, druhá polovice tři neděle později tamtéž.

Článek XII. Ve třech nedělích po vyměnění ratifikací smlouvy o mír odejde král. pruské vojsko z obsazených zemí rakouských až do posledního muže. Ode dne vyměnění ratifikací vztahovati se budou funkce pruského generálního gouvernementu jediné k záležitostem pouze vojenským.

Ustanovení zvláštní, dle kterých vojsko bude odcházeti, obsažena jsou ve zvláštním protokolu, jenž činí přílohu této smlouvy.

Článek XIII. Všeliké smlouvy a úmluvy, mezi vznešenými stranami se smlouvajícími před válkou učiněné, pokud dle povahy své

rozpuštěním spolku německého platnosti své nepozbývají, nabývají tímto znovu moci své. Jmenovitě zachová platnost svou mezi Rakouskem a Pruskem obecná konvence kartelní, učiněná mezi státy německého spolku dne 10. února 1831 i s náležejícími k ní ustanoveními pozdějšími. Však c. kr. vláda rakouská pronáší se, že smlouva o minci, učiněná dne 24. ledna 1857, zrušením spolku německého podstatné ceny pro Rakousko pozbyla, a král. vláda pruská prohlašuje, že jest hotova, vejíti ve vyjednávání s Rakouskem a s jinými státy, které v ní měly účastenství, aby přišlo ke zrušení.

Taktéž zůstavují sobě vznešení kontrahenti, vejíti co možná nejdříve ve vyjednávání o revisi smlouvy obchodní a celní, učiněné dne 11. dubna 1865, k tomu konci, aby se polehčilo obapolnému obchodu. Prozatím nabude smlouva dotčená opět moci své s tím ustanovením, že každému ze vznešených kontrahentů zůstavuje se na vůli, odejmouti jí po šestinedělní výpovědi platnosti.

Článek XIV. Ratifikace této smlouvy budou v Praze v osmi dnech aneb pokud možná i dříve vyměněny.

Na potvrzení toho plnomocníci svrchu jmenovaní v této smlouvě se podepsali a pečetí svých erbův ji opatřili.

Stalo se v Praze, dne 23. měsíce srpna léta Páně tisícího osmistého šedesátého šestého.

(L. S.) Brenner m. p. (L. S.) Werther m. p.

Protokol,

jenžto se týče vydání zajatých a vyklizení c. kr. zemí rakouských skrze král. vojsko pruské.

Aby k vykonání přišly článkové III. a XII. smlouvy o mír dnešního dne učiněné, vznešení kontrahenti o tato ustanovení se usnesli:

1. Třetího dne po ratifikaci této smlouvy vydáni budou v Bohumíně rakouském (na nádraží) všichni král. pruští zajatí, a od téhož dne počínajíc, vydáváni budou tamtéž c. kr. rakouští zajatí v échelonech asi 1000 mužů, kteréž půjdou v nejprvé příštích dnech (ne více nežli šest échelonů ve 24 hodinách) po sobě.

2. Král. pruští zajatí, kteří jsou v pevnostech českých a v Olomouci, vydáni budou, jakmile zpráva o ratifikaci této smlouvy dojde do těchto pevností, části král. vojska pruského, která bude každé pevnosti nejbližší.

3. Obě armády zřídí v Bohumíně rakouském komisaře, kteří budou míti vydávání zajatých, pokud půjde předse v Bohumíně, na starosti, a ustanoví společně, jak se mají z Bohumína na jih dovážeti.

S c. kr. strany rakouské ustanoveno bude v Bohumíně rakouské velitelství vojenské asi 200 mužů, k tomu konci, aby zajaté přejímalo a je opatřovalo.

4. Nemocní zajatí, kteří se nemohou vézti, zůstanou v lazaretech obapolných, a budou tam hleděni a opatřováni dle předpisů v příčině vlastního vojska vydaných dotud, až bude možné, v Bohumíně je vydati.

5. Náklady, které vzejdou do třetího dne po ratifikaci z opatřování

pozůstalých zajatých nemocných. likvidovány a zapraveny budou s obojí strany podlé lazaretních sazeb opatřovacích, v obojí armádě dle předpisů vyměřených.

6. Aby ve třech nedělích po ratifikaci této smlouvy c. kr. země rakouské skutečně k vyklizení přišly, bude s král. pruské strany krajina na jih linie od Napajedel, k Brnu, Jihlavě a Táboru (jmenovaná místa vylučujíc), sedmého dne po ratifikaci vyprázdněna, patnáctého dne pak vyprázdněna bude všechna země, kteráž leží na jih od železnice z Plzně, do Prahy a Litovle a dále na jih rovné linie z Litovle až k ústí Opavy do Odry.

Aby pak se toto vyklizení co možná zrychlilo, užito bude s král. strany pruské již času mezi podepsáním a ratifikací této smlouvy k přípravným opatřením.

C. kr. vojsko rakouské držeti se bude v době vyklizení při opětném obsazení země vzdálí tři mil od quevy král. kolon pruských. V kterých dobách bude na každé linii vojsko za vojskem postupovati, o to smluví se velitelé obapolní.

8. S cís. strany rakouské se přivoluje, aby k odvážení král. vojska pruského za příčinou vyklizení Čech užilo se železnice, vedoucí přes Plzeň do království Bavorského.

9. Král. pruské armádě zůstavuje se v dobách vyklizení neobmezené právo, činiti nařízení s strany železnic v jejím obvodu posádkovém ležících, za příčinou odvážení vojska a potřeb válečných, šetříc úmluvy dd. v Brně 1. srpna 1866, dne 17. srpna konečně stvrzené. Za pravidlo ustanovuje se, aby také v čas vyklizení po všech železnicích každý den jeden vlak na všechny strany pro obchod obecný jezdil; toliko nepředvídaným přerušením transportů vojenských mohlo by se omluviti, že by ten který den toto pravidlo moci pozbylo.

10. Ode dne po ratifikaci nejprve příštího vezme na se král. vláda pruská všechny náklady opatřování král. vojska pruského, kteréž naproti tomu obdrží v zemích od něho obsazených zdarma byt bez potravy. Úřadové místní jsou povinni, zjednati přípřež, jež bude míti král. vojsko pruské potřebí a na niž vojsko toto ihned dá náhradu v hotovosti dle c. kr. rakouského předpisu o přípřeži nyní platnosť majícího. Tento předpis mají úřadové zemští a místní.

11. Nemocní vojáci král. armády pruské, kteří se nemohou vézti, zůstanou v lazaretech vojenských, dle případností v nemocnicích místních, pokud toho bude potřebí, pod dohledem a léčením král. pruských lékařů vojenských. C. kr. vláda rakouská slibuje, že učiní opatření, aby pozůstalí nemocní co nejpečlivěji byli ošetřováni, jakož aby se rekvisicím lékařův, jichž bude k hledění nemocných potřebí, dle možnosti vyhovělo.

12. Velitelstva král. pruské armády dodají ještě před vyklizením země c. kr. místodržitelství Českému, resp. Moravskému a Slezskému, prostředkem král. pruského generálního gouvernementu v Praze, resp. v Brně, seznamenání pozůstalých nemocných. pojmenujíc místo, kde nemocní leží.

13. Za příčinou odevzdání lazaretu v Brné, v Praze, v Pardubicích a ve Dvoře Králové, sejdou se v den vyklizení těchto měst ve jmeno-

vaných místech komisaři obapolné armády a zdělavše o tom protokol, vykonají odevzdání.

14. Náklady zaopatřování, ježto za nemocné vzejdou, zapraveny budou neprodleně od král. vlády pruské dle pravidel, vydaných v příčině c. kr. vojska rakouského na podanou likvidaci.

V Praze, dne 23. srpna 1866.

Brenner, m. p. Werther, m. p.

tedy My, uváživše bedlivě veškeré články této smlouvy, též protokolu ke článku XII. přidaného, schválili jsme je a Sobě oblíbili, slibujíce Svým slovem císařským za Sebe a za Naše nástupce, že je dle plného znění věrně budeme zachovávati a dáme ustanovení jich náležitě vykonati.

Na potvrzení toho jsme Se v této listině ratifikační Svou rukou podepsali, a dáváme k ní Naši pečeť císařskou přitisknouti.

Stalo se ve Vídni, hlavním a sídelním městě Našem, dne dvacátého sedmého měsíce srpna, léta Páně tisícího osmistého šedesátého šestého, panování našeho roku osmnáctého.

František Josef m. p. (L. S.)

Alexander hrabě Mensdorff-Pouilly m. p., p. podm,

Z nejvyššího rozkazu Jeho c. kr. Apoštolského Veličenství:

Rüdiger svob. pán z Aldenburku, m. p., rada dvorský a ministeriální.